ÎNSEMNĂRI SĂLĂJENE

caiet de lectură

Györfi-Deák György

Ediţie electronică
Jibou, 4 octombrie 2014

Descriere CIP:

GYÖRFI-DEÁK GYÖRGY
Însemnări sălăjene : caiet de lectură / Györfi-Deák György. - Ediţie electronică : Jibou, 2014.
124 p.; 21 cm.
Fără ISBN, fără preţ.

Autorul poate fi contactat la adresa:
gyuri4675@yahoo.com

Literatura între meditaţie şi spectacol

Înainte de primul război mondial, s-au purtat manşete şi gulere de unică folosinţă, fabricate din carton alb, lucios, imaculat. A fost o modă igienică, mitraliată de pe avioane, călcată în noroaie de bocancii combatanţilor şi gazată cu clor în tranşeele de la Verdun. Din tragedia istorică, să reţinem totuşi amănuntul anecdotic.

Compozitorul Emmerich Kálmán avea obiceiul să-şi noteze pe aceste manşete de hârtie orice inspiraţie de moment: o frază muzicală, o poantă bună de strecurat în livretul unei operete, adresa sau numărul de telefon al unei actriţe fermecătoare. Gestul notării, deşi de esenţă privată, căpăta astfel o latură publică, atrăgea atenţia, devenea în sine parte a unui spectacol. Oamenii, fermecaţi de melodiile din „Silvia (Regina ceardaşului)” sau „Contesa Maritza”, nutreau speranţa că, dacă Maestrul a fost străfulgerat de Muză, se vor bucura din nou de plăcerea muzicii şi îşi vor simţi sufletul vibrând laolaltă cu vocile artiştilor.

Uneori, şi scriitorii au parte de acest răsfăţ, dar de obicei fenomenul este provocat şi întreţinut de editori, din considerente de marketing, deoarece constituie o excelentă publicitate şi provoacă vânzări în masă. Harrypotteromania ne poate furniza suficiente exemple.

Dar, cel mai adesea, ideea literară prinde contur în mediul intim, la masa de scris. Ecoul public sperat (lumea întreagă e o scenă), aşteptat ca o confirmare şi o încurajare de către scriitor, poate întârzia uneori, în funcţie de climatul politic existent în epocă, vreme de câteva decenii ori secole. Succesiunea cronologică a generării textului literar reprezintă doar o trecere în revistă a unor secvenţe aliniate ca la paradă: momentul meditaţiei

este anterior actului de creaţie, iar participarea publică demarează ulterior, după întruparea ideii, viziunii, mesajului.

Dincolo de matematic şi cazon, deasupra liniarităţilor şi platitudinilor, literatura înalţă un pod atemporal între ceea ce este muritor şi ceea ce este nemuritor în fiinţă, între ceea ce este comun şi etern în autor şi în cititorii săi.

Apărut în:
Caiete Silvane *nr.41 / iunie 2008, pag. 5*

Atenţie, aici se citeşte!

Între cuvânt şi text, de la vorbă la poveste, este un drum lung, pe care cititorul îl parcurge împreună cu autorul, pas cu pas, de la un spaţiu alb până la următorul, din cap de pagină până în colţul unde-i vine rândul să fie întoarsă, capitol după capitol, volum cu volum. Fiecare carte reprezintă o expediţie pe un alt tărâm, în care putem pătrunde bine echipaţi, după o studiere aprofundată a mărturiilor lăsate de antemergători; ori în chip de divertisment, ca nişte simpli turişti; ori siliţi de împrejurări (lucrare, examen, concurs etc.); ori pur şi simplu din întâmplare.

Cartea este un domeniu pe care, până să-l cunoaştem ca-n palmă, îl jalonăm cu sublinieri, marginalii şi semne de carte. Primele sunt notaţii oarecum intime, urme lăsate pe pagină, înscrisuri ascunse între doaşte, invizibile din exterior, a căror existenţă se dezvăluie abia când volumul este deschis şi răsfoit. Dimpotrivă, semnele de carte îşi anunţă prezenţa de departe, se vor cât mai vizibile, îşi iţesc capetele rigide ori îşi şerpuiesc codiţele zburlite, îşi taie loc în desişul de hârtie din preajma cotorului şi evidenţiază o lipsă în continuitate.

Cărturarii, cu începere de la Richard de Bury, au fost întotdeauna uimiţi de multitudinea inscripţiilor parazite aşternute pe o carte: mâzgăleli infantile, desene creionate în plictis, mersul curselor locale de autobuz, liste de cumpărături, scoruri de şeptică jucată în tren de navetişti, mesaje adresate unor anonimi membri de familie (inclusiv remember-uri gen: Gică, nu uita să înapoiezi cartea la bibliotecă!) etc.

Spre deosebire de toate acestea, semnul de carte nu arată nici grabă, nici derută, nici lipsa unor alte mijloace de comunicare. Gestul prin care el este strecurat în interior sau prins de colţul paginii dovedeşte respect faţă de gândurile scriitorului şi munca

tipografului. Cei veşnic aflaţi într-o cursă contra cronometru îndoaie repede hârtia, ca nişte hoţi surprinşi asupra faptei. Cine îşi face timp pentru a sta de vorbă cu cărţile va tinde să le păstreze paginile nemototolite, ca un îndemn către preţuirea frumosului, o dovadă a grijii faţă de curăţenie în general, făcută cu siguranţa că valorile vor supravieţui vremurilor, iar de plăcerea lucrului bine făcut vor avea parte şi alţii.

Pentru mulţi, „marcatorul de pagină” reprezintă doar un jalon al progresului lecturii ori un indicator plasat în dreptul unor pasaje de reţinut. În mâinile iubitorilor de beletristică, semnul de carte îşi dovedeşte nu numai folosul, ci şi adevărata semnificaţie.

Apărut în:
Caiete Silvan*e nr. 51 / aprilie 2009, pag. 14*

Eternitatea, secundă cu secundă

Despre Sânziana Batişte (pseudonimul Mariei-Felicia Moşneang) am avut pentru prima oară ocazia să scriu în urmă cu câţiva ani, când, după plachetele „Zodia lupilor” şi „Miei de lumină” (amândouă apărute la Editura Clusium, în 1999), a publicat tot acolo „Doine şi dore” (2001), o selecţie de poezii scrise în manieră folclorică. Profesoara de limbă şi literatură română din Someş-Odorhei tocmai devenise membră a Uniunii Scriitorilor, o calitate încă foarte rară în Ţara Silvaniei. Apoi şi-a surprins cititorii cu un volum de proză scurtă, „Dulce Arizona” (Călăuza, 2002).

Iată că, în 2007, poeta a revenit în prim-plan cu două noi plachete, de facturi diferite: „Odaie sub cer” şi „Păşunile zeilor/ Les pâturages des dieux”, ambele publicate la Casa Cărţii de Ştiinţă din Cluj.

Prima este explicit o carte de versuri scrisă împotriva modelor din vremea noastră. Nu este nicidecum vorba de o „încremenire în proiect”, de o respingere sterilă a „vremurilor noi” sau un sever conservatorism de tip „ochelari de cal”. Ca literat şi ca dascăl, poeta a dobândit experienţa unui fel suav de a trăi artisticul în chip paradisiac, pe care generaţia comentatorilor de bloguri şi consumatorilor de junk food nu ştie cum să-l redescopere, deoarece jocurile violente şi filmele cu cafteală le-au inoculat falsa credinţă că la poarta Raiului interior stau de pază nişte arhangheli Jedi cu săbii laser: „E şoul-şourilor/ (Se înţelege/ la circul vorbelor/paiaţa-i rege)” (Argument)

Odaia de „sub cerul infinitului netimp” cuprinde trei secţiuni, în fapt, ilustrările a trei stări de spirit: deznădejdea - „Târziu, cuvintele”; redobândirea încrederii - „Edicte”; puterea de a înfrunta: „Nu te mira/ Străine/ De opaiţul ce arde veşnic/ La casa mea/ De faţa mea albă/ De ochii strălucitori -/ Priveşte mai bine/ Cum se-ntorc iarăşi din lume/ Copilele mele/Speranţele” (Nu te mira).

În fapt, eşantionarea e oarecum convenţională, volumul are o structură stilistică spiralată. Se reiau aici, uneori pe un plan superior, teme, procedee şi ritmuri exersate în apariţiile anterioare. Autoarea pare că se lasă ademenită de joaca dorelor: „Ploaie de şoapte/ Ploaie de noapte/ Ploaie de ploi”//Dezlănţuie-te în noi” (Dans - Sfâşiere). Iată aici bucuria dansului, a feminităţii seducătoare, premiza extazului. Mişcarea, ritmul, legătura dintre cer şi pământ (ploaia) generează arta şi împlinirea, sensul suprem. Continua frământare filosofică a înţelesurilor devine stearpă şi lipsită de rost. Paradoxal, acum şi aici puterea de a crea rezultă tocmai din absenţa cuvântului, deoarece, odată cunoscută originea tuturor lucrurilor, vorbele îşi pierd rostul: „Ţipătul naşterii mele/ E cel mai frumos// Ţi-l pun în braţe/ C-un pumn de stele// De vrei îl păstrezi/ De vrei le scapi pe jos// Ci eu/ Mă-mpodobesc/ Cu tăcere” (Edicte 18). Surpinzătoare răsturnare de perspectivă! „(Totu-i prezis?)/ Totu-i scris// AŞA-SE NAŞTE-N-LUME-DUMNEZEU” (Herghelii de lumină)

În volumul bilingv (româno-francez) de poezie haiku „Păşunile zeilor/ Les pâturages des dieux” obsesia temporalităţii, vag marcată în cartea precedentă, capătă proporţii şi o însemnătate covârşitoare. Din aparenta nemişcare a eternităţii, topos gravitaţional şi piedică naturală greu de sesizat pe parcursul goanei noastre dintru naştere întru dispariţie, Sânziana Batişte desprinde un întreg evantai de durate, de la zbaterea clipei până la

roata anotimpurilor: timpul bălteşte, timpul dospeşte, devine un zaţ al vremii, pulsează sub zăpada grea la Dupăpiatră.

Haiku-ul, floarea spontană a contemplaţiei, presată în grila celor trei versuri, cu metrică 7-5-7 silabe, cere o raportare obligatorie la mersul vremurilor. Cinstind tradiţia japoneză, poeta îşi împarte volumul în sferturi ca să parcurgă întregul ciclu vital al geosferei.

Iconografia primăverii se concentrează pe forme rotunde, trupeşe, bine demarcate în peisaj (dealuri molcome, bătrâne sălcii, tufani îmbujoraţi, cohorte de nori), refere imobile care dau sens şi o suavă, incredibilă vigoare, mişcărilor nesigure ale naturii eliberate de sub platoşa gheţurilor: florile de cireş „nasc ziua”, adierea de vânt animă crengile şi „primeneşte timpul”, vălătucii de ceaţă „trezesc munţii”.

Vara este anotimpul dinamicii extreme: macii eroici „explodează în lanuri”, pâlcurile de sânziene „plutesc în extaz”, ploile aleargă cu tropote de herghelii, joacă „nebunatice hore”. În eternitatea verdelui crud ţintuit de galaxiile păpădiilor, „timpul murmură/ ca un copil hăbăuc -/ roiesc albine”.

Marcată de „războiul nevrozelor”, toamna devine un mausoleu al durerii, durat întru cinstirea celor duşi, ale căror lacrimi îi brăzdează chipul: „o bancă veche/ la marginea drumului -/ Pe cine plânge?” Crucile înclinate suspină înăbuşit pe buza văii, slabele luminiţe aprinse la capetele celor dispăruţi sunt ameninţate de suflul glacial al cohortelor de nori vijelioşi, eliberate dintr-un spaţiu al damnării: „asaltul fantomelor/ în poarta nopţii”.

Iarna reprezintă iadul unde dăm seama pentru păcatele exuberanţei şi exceselor din timpul verii. Autobuzul hodorogit, tixit cu navetişti blazaţi, îi transportă printre „zăpezile imperiale” într-o Siberie a lipsei de perspectivă. Turtureaua rebegită de frig respiră „fum de zăpadă”, neaua jubilează, sunetele cad vătuite în

desăvârşita încremenire: „ochiul soarelui/ fotografiază acum/ zăpada din noi”

Grupajul sezonier se încheie cu instantaneul diafan al omătului spulberat, umbră a licornei, imagine de început şi de sfârşit a paginii goale, liman al realităţii, dincolo de care imperceptibilul şi imaginarul ne transportă în sânul unei fiinţări pure, transcendentale.

În clepsidra durată de pana poetei, notaţiile fugitive de surprindere a eternului din cotidian constituie tot atâtea grăunţe cristaline de cuarţ trecute prin strunga sticlei amorfe.

Despre:
Sânziana Batişte - Odaie sub cer
Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj, 2007
Sânziana Batişte - Păşunile zeilor/ Les pâturages des dieux
Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj, 2007

Apărut în:
Caiete Silvane *nr. 33 / octombrie 2007, pag. 25*

Infinitul cu clopoţei

Costel Baboş este nepotul de frate al celebrului Petre Baboş al Şoitului din Cizer, unul dintre ultimii inventatori populari, un fel de I. C. Vissarion din Ardeal, creatorul unui nemaipomenit model de antenă de televiziune, capabilă să prindă Belgradul şi suedezii în mijlocul Sălajului, doar de-aia l-au dat la „Viaţa satului" şi au scris despre el în revista „România pitorească" pe vremea lui Ceauşescu. După revoluţie, omul a ajuns chiar primar, deoarece, supărat de politica distructivă din ultimii ani ai dictaturii comuniste, i-a scris Cârmaciului şi l-a făcut măgar, un gest lămurit de disidenţă, în urma căruia s-a ales cu o bătaie soră cu moartea şi un dosar la Securitate.

„Nomen est omen", ziceau latinii, vrând să spună că numele dat unei persoane îi predestinează viaţa. În cazul de faţă le putem da dreptate. „Şoit" vine din ungurescul „sajt", care nu înseamnă „brânză", cum a crezut Iorgu Iordan (v. „Dicţionar al numelor de familie româneşti"), ci „caş presat, caşcaval", cuvânt din care derivă „sajtoló", adică „teasc, presă", denumire ce cuprinde atât neastâmpărul tehnic al unchiului, ceasornicarul satului şi constructorul primului generator eolian sălăjean, cât şi înclinaţiile scriitoriceşti ale nepotului său.

Din dicţionarul „Oameni de seamă ai Sălajului", întocmit de Lucia Bălaş şi Bódis Ottilia, aflăm că prozatorul nostru s-a născut în Mal, în 27 iunie 1962. A devenit inginer chimist, absolvind Institutul Politehnic „Traian Vuia" din Timişoara, apoi a emigrat, întâi în Anglia, apoi peste ocean, în Canada, la Windsor (Ontario), unde locuieşte în prezent.

Costel Baboş a debutat în 1994, cu volumul „Un om din Wayfalua", apărut la Editura Marineasa din Timişoara. Evenimentul a fost consemnat în revistele „Orizont", „Arca",

„Convorbiri literare”, „Helion”, „Jurnalul SF”. În mod paradoxal, cartea a avut parte de o primire pompos-favorabilă din partea presei literare oficiale, în vreme ce vocile critice colegiale din fandom au fost reţinute sau dureros de sincere. A fost comparat cu Daniil Harms de către Daniela Litoiu şi cu Gabriel Garcia Marquez de către Radu Andriescu. În „Anticipaţia românească” (ediţia a doua, 2004), Mircea Opriţă l-a trecut în rândul autorilor promiţători, plasându-l în zona crepusculară unde „decantarea literară a materialului generic este încă deficitară, reuşitele având de suportat vecinătatea unor texte nedesprinse de convenţiile curente, de aventurosul comun, în dubla sa ipostază: gravă şi mimată ironic”. Personal, subscriem la opinia lui Lucian Vasile Szabo, care, în articolul „O pisică neagră şi un volum grăbit” (Helion, nr.4/ noiembrie-decembrie 1994), a identificat cu precizie resorturile lăuntrice ale mecanismelor narative proprii autorului şi a concluzionat: „Cu mai multă atenţie şi, poate, dacă ar fi aşteptat încă un an, doi, Costel Baboş ar fi putut da un volum de debut extraordinar. Aşa el ne propune un volum bun, însă inegal.”

Cea de-a doua carte, intitulată „Probleme bărbăteşti” a apărut la zece ani după debut, de asemenea la Editura Marineasa din Timişoara. Prefaţa, scrisă de Eugen Dorcescu, marşează pe ideea că nepotul lui Petrea Şoitului ar face parte din „marea şi complicata familie a absurdului, a comicului deziluzionat, chiar dureros şi tragic pe alocuri”, fiind, în literatură, un descendent al lui Urmuz”. Nu vom nega existenţa unor fragmente ce sugerează o înrudire cu germinatorul lui Stamate, precum cel „Despre iertare”: „Iertarea e cam bună. Dar nu prea se găseşte. Eu am căutat iertare şi am întrebat pe la toate magazinele şi nimeni nu vindea aşa ceva”.

Însă Costel Baboş nu este nici citadin, nici abscons, nici absent, nici abstract. Absurdul este o chestie radicală, un pumn intelectual în plenitudinea cerebelului. Prozatorul nostru are mai degrabă o fire vegetală, iar drept coloană vertebrală o vână noduroasă desprinsă din lemnul pomilor cu ramurile acoperite de licheni verzi-cenuşii din livezile de la poalele Meseşului.

Vivacitatea stilului narativ, personajele desprinse din mediul sătesc, caracterul preponderent oral al povestirilor, sfătoşenia, singurătatea cercetătoare din momentele de meditaţie profundă, hazul nebun, înclinaţia către fantasticul popular îl apropie mai degrabă de Ion Creangă. Ca diferenţă specifică, desluşim o serie de accente sămănătoriste, idilizante, exprimate în clar sau sugerate prin negarea programatică a unor modele literare consacrate, precum Ilie Moromete sau Ion al Glanetaşului:

„Într-o carte am citit despre un om care îl chema Moromete şi era cam şmecher şi-i bătea pe copiii lui, cum făcea şi tata. Nu mi-a plăcut cartea aia, care mai târziu am aflat că era capodoperă.

În altă carte era vorba despre un om care se apleca şi pupa pământul şi lăsa femeile gravide, dar nu le iubea decât pe altele care nu erau gravide. Pe omul ăsta îl chema Ion. Nici cartea aia nu mi-a plăcut şi era tot o capodoperă, aşa că am început să mă feresc de capodoperele astea."

Noul volum este, în esenţă, o „carte de buzunar", o succesiune de schiţe, fragmente autobiografice scrise chipurile de DoDu (Dorian Duma), un alter-ego căruia Costel Baboş i-a rezervat o secţiune separată pe situl său: http://costel.bbabos.com. Şirul de episoade comice ce alcătuiesc „saga" personajului-narator este fragmentat de corespondenţa electronică cu Vladimir Carusso, redactorul-şef de departament al editurii Caritas, căruia i se propune mai întâi publicarea lucrării, apoi este ameninţat că pe copertă se va trece: „CARTE REFUZATĂ DE EDITURA CARITAS!". Aflăm că şeful de departament este sociolog de meserie şi că tirajul este principala condiţie a succesului unei cărţi: „că dacă scot tiraj mic, ies în pierdere şi mă omoară draga de nevastă-mea". Iar dacă tirajul e prea mare, iar e bai, deoarece autorul riscă să se îmbogăţească pe spinarea cititorilor. Când tăcerea lui Carusso se prelungeşte, este anunţat cu o „bucurie nedescriptibilă" ca la revizuirea volumului a reieşit un număr par

de texte, par bun şi pentru altoit. În final, DoDu renunţă la multiplele ataşamente la e-mail, pentru că a studiat ofertele din România şi a ajuns la concluzia că poate să-şi susţină financiar aventura editorială, numai să fie sfătuit în privinţa promovării şi distribuţiei.

Prin continua schimbare de mesaje, „Probleme bărbăteşti" capătă un ritm, dinamism, se transformă de la prima la ultima pagină, cunoaşte o evoluţie oarecum asemănătoare lui Charlie din „Flori pentru Algernon" de Daniel Keyes, adică îşi trăieşte propria înălţare şi decădere, devine romanul unui pseudoroman. Totuşi, recomandăm cititorului să nu se lase derutat de aparenţe. Vorba autorului: „Capul şi capătul sunt lucruri diferite, chiar dacă la plural sunt capete şi reprezintă marginile infinitului de necuprins."

Despre:
Costel Baboş - Probleme bărbăteşti
Timişoara, Editura Marineasa, 2004

Apărut în:
Pro-Scris *nr. 41-42 / 11 aprilie 2006*

Regionalism şi imaginar

Prozatorul Costel Baboş a revenit anul acesta cu un nou volum: „Un om din Wayfalua şi alte povestiri” (Editura Bastion, Timişoara, 2009). Vorbim despre nepotul de frate al inventivului meşter popular (şi fost primar revoluţionar) Petre Baboş al Şoitului din Cizer. Scriitorul s-a născut în Mal (comuna Sâg), a crescut şi a învăţat în Banat, apoi a trecut peste Marea cea Mare, în Canada, unde munceşte şi creează şi în prezent. Wayfalua (un alt loc unde, aparent, nu se întâmplă nimic) ar fi localizat undeva pe Valea Cizerului. Se zice că ar fi locuit de români ortodocşi, cu o excepţie: Vranek birtaşul, care era slovac, dar l-am amintit numai în treacăt, deoarece a pierit între timp, sărmanul! de cancer. De fapt, aşezarea este şi nu este, iată nedumerirea ce sufletele de Hamlet ne apasă! Istoricii susţin că satul a dispărut în urmă cu 300 de ani, deşi iată, există o persoană pe al cărei certificat de naştere scrie la locul naşterii, negru pe alb: Wayfalua.

În afara indefinitului centru sălăjean, un fel de Macondo din Ţara Silvaniei, volumul cuprinde şi o altă serie de repere spaţiale: Măgura, Văgăuni, Columbari etc. Geografia imaginară a povestitorului testează cuprinderile, rămânând însă fidelă spaţiului rural, înţelenit într-un prezent atemporal. Iată, dacă trebuia vreodată demonstrat: „insolitul s-a născut la ţară”. E locul ideal unde să plasezi un indicator pe care scrie: „MARGINI 3 km, MALUL 5 Km, NICĂIERI”. Străbatem la pas spaţii largi, presărate ici şi colo cu câte un bordei, unde locuiesc un moş şi-o babă, ori poate un ţigan cu un cal cenuşiu, căruia el îi spune „Surule”, iar patrupedul îi răspunde cu un nechezat „bă, ţigane!” În cartea deschisă din faţa mea, coordonatele terestre se estompează, GPS-ul turuie într-un grai de neînţeles, rovimâvaneşveteve, trecem fără să realizăm din realitate într-un

tărâm imaginar, foarte familiar, dar oarecumva dubios, îndoielnic, „îndoios”, unde perechea noastră auctorială, călăuzitoare, ni se înfăţisează la fel de uimită ca şi cititorul, sentiment afişat cu o candoare nejucată.

Noua carte nu este o simplă reeditare a volumului de debut, care poartă un titlu asemănător (Editura Marineasa, Timişoara, 1994) şi cuprinde şapte texte: „Poveste neterminată cu o pisică moartă”, „Petru din Sticlă”, „Povestind în drum spre Oglinda”, „Soldatul” (subiect reluat şi în scrierile ulterioare), „Un om din Wayfalua”, „Rezervaţia” şi „Calipsul” („Apo ce? A! Calipsul!”). De atunci, Costel Baboş şi-a ros coatele prin şcolile canadiene, a trecut cu brio de examenele lor cucuiete, iar ca deconectare a continuat să scrie, pe diferite situri literare sau în reviste. Este unul dintre colaboratorii permanenţi şi constanţi ai magazinului SF „Helion”. A publicat încă un volum de proză scurtă în 2004 (aka Dorian Duma: „Probleme bărbăteşti”) şi un roman în 2006 („Aş crede în Dumnezeu”).

Stilul prozatorului născut la poalele munţilor Meseş este unul preponderent oral, bazat cu precădere pe dialog, bogat în expresii colocviale şi cu o poftă insaţiabilă de conturare a unei atmosfere tip „aici, dar totuşi altundeva” prin folosirea curentă a regionalismelor. Panoplia stilistică cuprinde şi un caleidoscop onomastic la fel de exuberant: părintele Cioacă, Cocean, Hagi Boroambă, Nae Clarinet, Piscoi, Mălai, Ţepeneag, Zbârcea, Chemeşe („da-i ziceau aşa numai în batjocură, pentru că neamul lor se numea Covată”) etc.

Voioşia afişată cu nonşolanţă i-a determinat pe unii comentatori să-l asemene cu regretatul Constantin Cozmiuc, dar ale cărui personaje trăiesc la periferia oraşelor, sunt intelectual-cognitive, spirite înalte împlinite finalmente în mister. Giuri din „Conspiraţia muzicii” e tiz cu adolescentul Georgică, cel abonat la „Colecţia de povestiri ştiinţifico-fantastice”, başca e răpit ca şi derutaţii din „Maidanul cu extratereştri”, dar textul amintit e ocazional, iar intenţia de pastişare jucăuşă este declarată explicit în dedicaţie. Deruta senzorială întreţinută subtil şi întorsăturile

surprinzătoare amintesc de atmosfera perpetuu neliniştitoare din povestirile fantastice ale lui Duşan Baiski, dar ele sunt plămădite altcumva, htonic, dintr-un soi aparte de materie primă. Prin plăcerea de a afirma şi a răspunde în dodii, prin rotirea vorbelor între interlocutori, accentul pus pe orientarea practică, urmărirea prioritară a unor trebuinţe elementare, ancestrale, Costel Baboş ar putea fi fârtatul de peste mări şi ţări al lui Marcel Luca, părintele lui Ghin a lu' Lunghin faţă în faţă cu „Dilemele tranziţiei”. Pe cei doi îi apropie, fără însă a-i contopi, şi obişnuinţa de a crea falii temporale recurente, năucitoare, de a genera periodic tunele între stări şi/sau tărâmuri îndepărtate, precum groapa tăiată de trăznet unde au dispărut Todora şi Maria lui Ciunii Şoitului, ori lacul Wandoo din Namibia, de unde s-a ridicat măreaţă şi atotputernică nava extraterestră descrisă de popoarele dimprejur drept „Pasărea Rok”.

Dar, în ciuda tuturor afinităţilor şi aparenţelor, Costel Baboş se încăpăţânează să rămână cu mândrie ceea ce i-a fost dat de la naştere: „Un om din Wayfalua”. N-aveţi decât să-i cercetaţi certificatul de naştere...

Despre:
Costel Baboş - Un om din Wayfalua şi alte povestiri
Editura Bastion, Timişoara, 2009

Apărut în:
Caiete Silvane *nr.56 / septembrie 2009, pag.16*

Forţa tămăduitoare a cuvântului

Omul se deosebeşte de dobitoace şi se apropie de Divinitate prin faptul că a fost înzestrat cu darul cuvântării. Însăşi creaţia lumii a fost săvârşită prin cuvânt: prin puterea poruncii divine s-a făcut lumină, a fost dăinuită tăria cerului şi s-au despărţit apele, s-a înălţat uscatul, a rodit pământul şi-au apărut vieţuitoarele. „Toate prin El s-au făcut", scrie apostolul Ioan, „întru El era viaţă şi viaţa era lumina oamenilor." Întâiul om, Adam, pe când trăia de unul singur a pus nume tuturor animalelor şi astfel le-a luat în stăpânirea sa. Apoi „a pus femeii sale numele Eva, adică viaţă." Un centurion roman a venit la Iisus ca să-l roage să-i tămăduiască un rob. Mântuitorul s-a pregătit să-l urmeze, dar ostaşul roman l-a oprit: „ci spune cu cuvântul şi se va vindeca sluga mea."

Descântecele sunt formule magice bazate pe puterea terapeutică a cuvântului. Folosinţa lor pe teritoriul României e atestată încă din antichitate. Platon aminteşte în dialogul „Charmides" concepţia medicilor traci ai lui Zalmoxe, conform căreia nu poţi să vindeci trupul, până nu lecuieşti mintea şi sufletul. Precum grăieşte şi motto-ul ales de Camelia Burghele în capul volumului dedicat prezentării şi publicării formulelor magice terapeutice folosite pe teritoriul judeţului Sălaj: „De la mine descântat, de la Dumnezeu bunu leac".

Tratamentul popular viza, pe lângă fierturile din rădăcini şi ierburi, şi „pregătirea" psihologică a pacientului. Limba română cuprinde mai multe sinomine pentru magie: slavul „vrajă", grecescul „farmec", latinul „descântec". Cândva, demonstrează Ivan Evseev, a existat şi o formă „încântec", prezentă în cunoscuta baladă a lui Ion Heliade-Rădulescu, „Zburătorul", arhaism reapărut in timpurile moderne sub livreasca formă de „incantaţie". Descântecul este menit să înlăture efectele unui act de magie

neagră, destructivă, o „făcătură". Dar agresiunea poate avea loc şi fără voia conştientă a individului, ca în cazul deochiului, când atât de omenescul sentiment al invidiei poate provoca literalmente dureri de cap persoanei „luate la ochi". Şi-apoi, în ciuda pragmatismului timpurilor moderne, „o culegere de descântece populare poate fi o lectură incitantă pentru fiecare cititor, dornic să pătrundă în tainele unei mentalităţi populare ancestrale, în care magia respira la fiecare apus sau răsărit de soare."

Trebuie să atragem atenţia că, în ciuda succesului comercial al cărţilor de bioterapie sau alte tehnici mai neortodoxe, această primă monografie dedicată terapiilor populare din Sălaj nu are rostul de a-i învăţa pe alţii să se vindece singuri în aceste vremuri când lipsa banilor îi împiedică pe mulţi să recurgă la tratamentul medicamentos. Această aparentă lipsă de utilitate practică e tot de natură magică: „că zâce că dacă-l scrii, nu să prinde leacul." In comunitatea ancestrală, formulele magice se fură de la babele care practică acest meşteşug, femei bătrâne dăruite de Dumnezeu cu puterea sau ştiinţa de a vindeca beteşugurile. Descântecul se zice pentru alţii, de obicei el n-are nici efect asupra celor care-l practică. Dar formula trebuie rostită până la capăt, altfel repercursiunile actului neterminat pot afecta pe descântătoarea cu pricina sau pe membrii familiei ei.

Precum Camelia Burghele ne explică pe parcursul unui studiu introductiv bine documentat, cu repetate trimiteri la lucrările unor înaintaşi, precum S. Fl. Marian şi Artur Gorovei, dar şi la cărţile unor cercetători contemporani, precum Nicoleta Coatu, Gh. Pavelescu, Vasile Avram, etc., secţiune ilustrată cu numeroase exemple din materialele proprii, culese în urma cercetării pe teren sau din arhiva folcloristică a Academiei, actul magic nu se săvârşeşte la întâmplare. El are loc de obicei în zilele de post al săptămânii, întotdeauna după-amiaza, de preferinţă seara, la apusul soarelui. Ca instrumente ajutătoare se folosesc obiecte casnice obişnuite: cuţite, foarfeci, piepteni, sita de cernut, mătura, etc. De asemenea, sunt larg folosite apa neîncepută sau apa sfinţită, cărbunii nestinşi, gătejele (aşchiile de lemn). Femeile

practicante nu condiţionează ajutorul dat de un eventual folos material, precum fac ţigăncile, dar părerea unanimă este că „dacă nu-i plătit, cotatul (căutatul) nu-i primit şi n-are haznă (folos)", aşa că efortul vrăciţei este recompensat de obicei prin alimente (ouă, slănină, făină) sau băutură (pălincă).

Deşi o mare parte a populaţiei rurale a migrat de la sat către oraş, multe credinţe, precum cea în deochi, au supravieţuit. In cele circa două treimi rezervate expunerii materialelor folcloristice propriu-zise, autoarea prezintă modalităţile concrete de a înlătura efectele răului (sufletesc, unde deochiatul are partea leului, sau fizic, în cazul „sclintitului"), atât descântece pentru oameni, cât şi pentru „iosaguri" (vite), în special formule de sporire a laptelui la vaci. O hartă a localităţilor cercetate, anexată la sfârşitul volumului, vine în completarea informaţiilor alăturate fiecărui material prezentat. Şi, cu gândul la noaptea de Sânandrei, acest „halăuin" ancestral, regretăm că n-am regăsit în paginile culegerii de faţă „descântecele de dragoste", o categorie arhicunoscută, mult folosite de fetele de o anumită vârstă, mai ales atunci când a intervenit vreo rivalitate, dar bănuim că harnica cercetătoare de la Muzeul de Istorie şi Artă din Zalău va încerca să continue publicarea rezultatelor muncii sale. Spor la lucru!

Despre:
Camelia Burghele - Descântece
Centrul de conservare şi valorificare a tradiţiei şi creaţiei populare Sălaj, Zalău, 1999

Apărut în:
Limes *nr. 3-4 (7-8) / 1999, pag. 134-135*

Utopologia totalitarismului

În vara anului 2012, vom sărbători 100 de ani de la venirea pe lume a lui Nicolae Steinhardt. A doua şi adevărata naştere a „monahului de la Rohia” a fost în 15 martie 1960, când, în temniţa de la Jilava, unde fusese închis pentru că refuzase să depună mărturie împotriva lui Constantin Noica şi Dinu Pillat, ieromonahul basarabean Mina Dobzeu l-a botezat şi l-a împlinit sufleteşte, arătându-i că „pentru a ieşi dintr-un univers concentraţionar există soluţia (mistică) a credinţei”. Este numai un caz din zecile prezentate în capitolul „Memorialistica închisorilor” din volumul „Literatura rezistenţei la totalitarism” (Editura EIKON, Cluj, 2011), unde Imelda Chinţa parcurge şi analizează mărturii ale „încercaţilor vremii” din anii terorii comuniste.

Cartea prezintă interes şi pentru rubrica „Estetica imaginarului”, deoarece secţiunea intitulată „Totalitarismul – ca formă de manifestare a absurdului” conţine abordări inedite pentru cercetătorii interesaţi de evoluţia şi receptarea literaturii ştiinţifico-fantastice. Citim aici o prezentare istorică (Totalitarismul de la utopie la distopie), un fascinant şi bine documentat studiu de caz (Concept şi model utopic platonician în scrierile de ficţiune) şi o particularizare „unicornă” (Totalitarismul - formă a absurdului absolut). Miza meticulosului demers analitic este considerabilă şi în nici un caz nu poate fi vorba despre „un simplu joc de artificii colorate la o dramă cu mult mai mulţi actanţi”, crochiu în stil călinescian, prin care, într-o semnalare din „Observatorul Cultural”, Cristina Manole încearcă să agaţe iluzia unui peşte în noţiunea de cârlig, pe baza principiului: „Întreaga lume e un acvariu şi noi toţi înotăm prin ea.”

În cele 60 de pagini dedicate acestei părţi, Imelda Chinţa fructifică în mod sintetic stufoasa bibliografie trecută la sfârşitul lucrării. După definirea conceptului de utopie, se apelează la lucrarea

profesoarei engleze Ruth Levitas, „Reconstituirea imaginară a societăţii”, pentru crearea unei taxionomii operaţionale: „anti-utopie” (text care pune sub semnul întrebării morala, practica sau validarea unei utopii), „distopia” (utopia megativă), „eutopia” (ţara izvoarelor din care curge lapte şi miere) şi „heterotopia” („celălalt loc”, un concept inedit, un fel de „lădiţă cu nisip” pentru experimente imaginare: „un melanj de escapism utopic şi de transformare a unor ipoteze în realitate”). Utopiile pot fi economice, politice sau istorice, religioase (la noi, vezi etnocraţia ortodoxă propovăduită de Nichifor Crainic), tehnologice sau ştiinţifice. Se infirmă teza dispariţiei utopiilor pozitive, pe baza cronologiei propuse în articolul „Teme ale ficţiunii utopice engleze dinainte de Wells” de Lyman Tower Sargent şi este citat Darko Suvin cu scopul de a propune o definiţie alternativă actualizată. Sunt prezentate şi discutate contribuţiile lui Sorin Antohi (Utopica. Studii asupra imaginarului social) şi Alexandru Ciorănescu (Viitorul trecutului). Subsecţiunea dedicată distopiei, privită ca „umbră a utopiei literare” (Tom Maylon), constituie totodată o fundamentare teoretică şi o examinare pe toate feţele a monadei „utopie/distopie” (în registru „apolinic/dionisiac”).

Toate scrierile distopice derivă din „Republica”, dialogul unde filosoful grec Platon analizează guvernarea cetăţilor, „aspectată tacit în sistemele de justificare a societăţii totalitare din secolul al XX-lea”. De fapt, Platon preia o anecdotă povestită de Herodot, unde Trasibul din Milet îl sfătuieşte pe Periandru din Corint să taie spicele cele mai înalte dintr-un lan de grâu şi să guverneze liniştit într-o societate nivelată cu forţa. În capul operelor literare prezentate, stă „Utopia” lui Thomas More, în lectura lui André Prévost. Cât de diferită este ea de „Fahrenheit 541” a americanului Ray Bradbury, „carte ce stă sub semnul focului devenit simbolul distructiv al epurării civlizaţiei de morbul culturii şi cunoaşterii”. Literatura română cuprinde o serie de opere unde fie apar elemente distopice, numite „bruioane” de George Achim, precum „Orgolii” de Augustin Buzura, „Scaunul singurătăţii” de Fănuş Neagu, „Noaptea de Sânziene” de Mircea Eliade, fie sunt distopice în întregime, ca şi

„Galeria cu viţă sălbatică” de Constantin Ţoiu, „Lupul şi catedrala” şi „Adio, Europa!” de Ion Desideriu Sîrbu.

Totalitarismul reprezintă şi subiectul tratat de Eugen Ionescu în cunoscuta piesă „Rinocerii”. Inspirată de „Metamorfoza” lui Kafka (a nu se confunda cu „Metamorfozele” lui Ovidiu!), piesa înfăţişează „o societate purgată de viaţa interioară, lipsită de libertate, un univers haotic, incomprehensibil, atins de morbul anxietăţii, nesiguranţei, disperării, apatiei şi cinismului”.

Următorul capitol, „Experienţe cubaneze” a stârnit entuziasmul tuturor comentatorilor. Potrivit lui Vasile Gogea, el reprezintă „partea cea mai originală, inedită în bibliografia românească a temei şi în care se concentrează valoarea specifică, ce individualizează lucrarea tinerei cercetătoare”. Cristina Manole i se alătură: „Am un vag sentiment că Imelda Chinţa şi-a descoperit tema abia în partea finală a lucrării, unde destinul unui om, dar şi atitudinea sa exemplară dau un contur real la ceea ce numim în România, cam fulguros şi lipsit de consistenţă, rezistenţă prin cultură.”

Studiul Imeldei Chinţa este un exemplu al modului cum o temă socotită până acum ca fiind apanajul unui domeniu singular, precum eseistica sau istoria literaturii science-fiction, poate fi abordată dintr-un punct de vedere inedit, interdisciplinar, cu un real câştig pentru cititori şi specialişti. Dragă „Literatura rezistenţei...”, bine ai sosit în bibliografia generală dedicată distopiilor!

Despre:
Imelda Chinţa - Literatura rezistenţei la totalitarism
Editura EIKON, Cluj, 2011

Apărut în:
Caiete Silvane *nr.85 / februarie 2012, pag. 42*

Cavalerul albastru

„Cavalerul albastru şi alte povestiri” de Nicolae Cochinescu a apărut în 1971, la Editura Ion Creangă. Pe pagina de titlu, elevul de atunci, aflat la sfârşitul clasei întâi sau la începutul celei de-a doua, a brăzdat hârtia cu tocul (doamna învăţătoare nu ne lăsa să scriem cu pixurile): „B. P. nr. 15” (a 15-a carte din biblioteca personală). În librărie, până să ajung s-o citesc, m-au atras coperta şi ilustraţiile Ecaterinei Draganovici. Cavalerul albastru, cu pajura muntenească pe platoşă (însă fără crucea ţinută în plisc), panaş în vârful coifului şi mantie fluturătoare, avea cu adevărat o ţinută nobilă. Remarc acum cu surprindere că în nici una dintre imagini nu se vede că voinicul ar purta vreun paloş, numai zmeii umblă cu armele la vedere. Calul cavalerului are picioare svelte, precum bidivii din picturile chinezeşti pe mătase. Vrăjit de înfăţişarea cărţii, mi-am permis s-o cumpăr din puţinul banilor de buzunar, deoarece nu era scumpă: 4,50 lei, adică preţul a doi litri de lapte (2,30 lei).

Volumul reuneşte cinci texte.

„Şoimanele” ne vorbeşte despre dragostea dintre Mărgărit şi fata cea mică a Crăiesei Zânelor, doi tineri care nu şi-au ascultat părinţii, ci doar inimile. Cu mult înainte să citesc povestea silmarililor şi a Luceafărului purtat în cer de barca lui Eärendil, m-a emoţionat pentru prima oară descrierea unei viziuni asemănătoare: „În vremea asta, seară de seară, felia lunii se împlinea pe cer. La început era o geană subţire, de argint, peste un ochi îngândurat. Apoi naviga o corabie pe un ocean cu valuri calme şi se călăuzea după Steaua Polară. După aceea a pierit şi corabia. Se arcuise o poartă înaltă, pe stâlpi nevăzuţi, spre altă lume...”

„Povestea motanului care nu reuşea să fie fericit” cuprinde un şir de metamorfoze după un model preluat din naraţiunile populare chinezeşti, însă adaptate realităţilor curente şi modelate în spiritul lui Ion Creangă (Povestea unui om leneş). Cotoiul indolent şi veşnic nemulţumit de propria-i condiţie îl prinde pe împăratul şoarecilor, care îi promite să-i îndeplinească orice dorinţă. Mârtanul profită de ocazie şi se transformă pe rând în câine, cal, elefant de circ, om: secerător, fierar, în cele din urmă aprod la judecătorie. Nicolae Cochinescu s-a născut în 19 ianuarie 1940, în satul sălăjean Moigrad. A absolvit Facultatea de Drept din Bucureşti în anul 1961, iar la data publicării volumului lucra ca procuror la Procuratura Judeţeană Vâlcea, ajungând în prezent să fie unul dintre judecătorii de la Curtea Constituţională. Ne permitem să evidenţiem blânda ironie cu care îl înfăţişează pe tânărul „nechitit la minte şi nechibzuit la trebi” adormind cu tomul de legi pe masă. În final, leneşul cere să fie transformat în şoricel şi piere sub gheara unei pisici mai destoinice.

„Cavalerul albastru” rămâne nestemata strălucitoare din fruntea acestei cununi de povestiri. Nu ştiu vreo altă poveste de la noi care să exemplifice într-un mod atât de expresiv principiile morale ale cavalerismului. Până la proba contrarie, iată prima naraţiune „high-fantasy” de la noi, un text desprins din basmul popular şi transformat într-o naraţiune despre slăbiciunea firii umane şi nobleţea celor care se sacrifică pentru alţii, fără să urmărească vreun câştig. Radu este fecior de pădurar. O furtună îi schilodeşte tatăl, care nu se poate desprinde sufleteşte de codru şi-l visează noapte de noapte. Dar Zmeul Zmeilor şi cei şase fraţi ai săi dau năvală şi fură visele tuturor oamenilor. Cavalerul Albastru se oferă să-i ajute să le recupereze, cu condiţia să fie ajutat de un tovarăş. Radu se oferă, încalecă pe un mânz fermecat, învaţă să mânuiască paloşul. Zmeii se sperie, recurg la tot felul de tertipuri ca să-şi scape pielea şi să-şi salveze averile jefuite de la oameni. Şmecheria încercată în timpul luptei de la egal la egal se întoarce împotriva fruntaşului zmeilor, care piere. Mama Zmeilor se răzbună şi-l farmecă pe Radu, îi promite marea şi sarea, îl face să-

şi piardă minţile şi să-şi omoare tovarăşul. Noroc cu corbul şi cu frunzele de sângeran, care vindecă orice rană. Revenit la viaţă, Cavalerul Albastru îl eliberează pe băiat din temniţa zmeilor şi, luptând împreună, îi înving pe ticăloşi după o bătălie care a durat trei zile. Singura rămasă în viaţă este bătrâna zmeoaică. Ameninţată cu dărâmarea castelului, ea le redă oamenilor visele. Voinicii îşi vindecă tăieturile, mai întâi pe cele ale tânărului, apoi cele ale cavalerului, dar nu le ajung frunzele de sângeran. Din fericire, cele 100 de zile de permisie ale viteazului se termină în zori şi el se întoarce pe propriul tărâm, unde poate fi salvat.

O altă poveste de factură eroică este şi „Merişor cel Viteaz". În împărăţia lui Decembrie Vodă, tatăl lui Ianuarie şi Februarie, unde supuşii poartă nume ca Frigurosul, Tremurici, Degeratul, Îngheţatul, se naşte un copil pe care părinţii îl botează Merişor, la propunerea unchiului său, om din Ţara Livezilor. Ca să scape de prunc şi să-l vadă omorât, stăpânitorul îi cere să-i aducă Steaua Polară pe pământ, să-l omoare pe lupul cu ochi de jăratic şi colţi de oţel, să-i ducă o scrisoare balaurului cu două capete. Ultimul îl cruţă şi-i dăruieşte o floare menită să readucă primăvara în ţară.

În Ardeal se zice că un om devine cu adevărat bărbat abia când a ridicat o casă, a zămislit un băiat şi a sădit un pom. Iată exemplificarea imperativă a unui fel de a în armonie cu natura mult mai concret decât veşnica afişare festivă a zicalei: „Românul e frate cu codrul." Plantarea unui puiet aduce verdele vieţii aproape de casă, umple grădina de ramurile şi rămurelele unde se adăposteşte păsăretul, umbreşte casa în vremea arşiţei din vară, îndulceşte aşteptarea din timpul iernii cu roadele toamnei. Pomul de sub fereastră este adevărul prezent care îşi întinde rădăcinile adânc în subconştient, în stratul unde din fragedă copilărie mă podidesc emoţiile. De acea, „Meşterul de viori" a rămas întotdeauna preferata mea. Există multă durere, speranţă şi împăcare în povestea bătrânului lutier rămas fără copii şi ucenici. Pădurea vede că talentatul om devine din ce în ce mai nefericit, deoarece nimeni, cu o excepţie, nu vrea să-i ducă meseria mai departe. Spiritul vieţii îl revendică, îi oferă nemurirea şi, după

acceptare, îl transformă în cel mai falnic arbore al codrului. Dar tăietorii vin din sat să-şi facă lemne şi, în vreme ce îşi trag sufletul la poala bradului-om, se plâng cât de fadă a devenit viaţa în lipsa muzicii, povestesc cum a fugit în lume ucenicul măcelarului, ca să-l caute pe meşterul de viori. Când fugarul cu plete aurii vine el însuşi în pădure, arborele cere să devină iar om, pentru că numai astfel poate să-şi împlinească menirea.

Nicolaescu Cochinescu rămâne un mare povestitor pe care politica şi justiţia l-au răpit pe nedrept literaturii române.

Despre:
Nicolae Cochinescu - Cavalerul albastru şi alte povestiri
Editura Ion Creangă, Bucureşti, 1971

Apărut în:
Caiete Silvane *nr.51 / aprilie 2009, pag. 32-33*

Ein Mann, ein Doktor...

În cer, se ştie, păstrătorul cheilor de la Poarta Raiului este Sfântul Petru. Aici, pe pământ, în sala de operaţie, funcţia similară este deţinută de medicul anestezist. Jiboul nu are nici unul, de aceea toate cazurile de intervenţie chirurgicală sunt redirecţionate înspre Zalău. Când te afli pe masa de operaţie, medicul îţi pune pe faţă o mască şi te roagă să numeri în ordine inversă: 10, 9, 8... Dacă ajungi să spui „1”, ceva nu este în ordine şi lucrurile se complică. Dacă nu ajungi până acolo, e „de bine”.

Vasile Daraban e un astfel de medic cu puteri depline asupra vieţii şi morţii. Nu-l cunosc personal, iar felul cum a ajuns la mine cel de-al doilea roman al său, intitulat „Fără resentimente” (primul a fost „Două cercuri”), constituie în sine o aventură. Nu este singurul doctor cu aptitudini creative, căruia îi place să scrie atunci când are un pic de timp liber. În topul meu personal, preferatul este Vasile Voiculescu, primul scriitor român care a ţinut o rubrică de sfaturi medicale la Radio Bucureşti şi a încercat să le explice oamenilor, vorba lui Topârceanu: „pentru ce să dea cu var”. Lista îi cuprinde, în ordine alfabetică, pe Mihail Bulgakov (neapărat să citiţi „Ştergarul cu cocoş”), Michael Crichton, Arthur Conan Doyle, Alfred de Musset etc. Recent, l-am văzut la televizor pe Sebastian A. Corn (pseudonimul lui Florin Chirculescu), iar în vară, când s-a răsturnat un microbuz în prăpastie, şi pe Cotizo Draia. Din păcate, trebuie să se întâmple o catastrofă pentru ca medicii dornici să se evidenţieze ca scriitori să apară la o oră de vârf pe micul ecran.

Eroul principal din romanul prezentat aici şi acum este profesorul doctor Andreas Schneider din Timişoara. Intriga naraţiunii se derulează pe două planuri întreţesute, unul trecut şi altul prezent, care se întâlnesc în final. Autorul posedă ştiinţa construirii unei poveşti şi-şi temporizează acţiunea cu multă îndemânare, astfel încât

să-l ţină pe cititor în priză până la sfârşit. În esenţă, este o poveste de dragoste, un triunghi amoros ale cărui laturi sunt formate din virginala Ilona Barton şi demonica Elena Baciu, dar lucrurile nu se opresc la nivelul unui „roman din seria Harlequin”, ci, spre câştigul tuturor, ating câteva dintre problemele gingaşe din trecutul recent al României.

Ilona este copila, respectiv nepoata unor chiaburi unguri, deportaţi în Bărăgan la începutul anilor '50, a căror singura vină fusese faptul că deţinuseră o moară în comuna Jebel, judeţul Timiş. Rămasă orfană pe la vârsta de 5 ani, ea ajunge în grija lui Ekrem Rozgonete, un turc de treabă, şeful haltei de tren din Jegălia, mutat apoi cu slujba la staţia CFR de lângă staţiunea Neptun. El îi spune Ilknur şi ar dori s-o vadă măritată cu Ali, un pescar din colonia de pe ţărmul Mării Negre. Andreas, încă student la medicină, o întâlneşte când însoţeşte trei copii trimişi la sanatoriul estival şi este cucerit instantaneu. Când tatăl ei adoptiv face un atac de cord şi moare, singura nădejde a Ilonei rămâne tânărul de care se îndrăgostise. El nu-i înşeală aşteptările, îşi convinge părinţii s-o primească în casă, ba chiar să-i susţină strădaniile de a învăţa carte. Cucerită de muzica pe care o ascultase la un mic aparat radio primit cadou, tânăra descoperă pianul şi, în cele din urmă, cu ajutorul bunicii Hedwiga, devine o artistă apreciată. În ziua când împlineşte 18 ani, Andreas îi cere mâna şi se căsătoreşte cu ea, spre dezolarea Elenei Baciu.

Aceasta era asistentă medicală şi vom vedea că avea o fire nehotărâtă şi răzbunătoare. Ar fi putut să-l cucerească pe băiat atunci când el i-a făcut o vizită acasă, în satul Bocicoi de pe Valea Vişeului, dar ea, în loc să-l aştepte în gară, preferase să meargă la o petrecere în Sighetul Marmaţiei. Senzuala blondă n-a realizat pe loc ce greşeală imensă a făcut şi şi-a continuat strădaniile de a-l prinde în mreje, deşi n-a fost încurajată în acest sens. Ca să-şi atingă scopul, transformat încetul cu încetul în monomanie amoroasă, ea s-a transferat de la Huedin la Timişoara. Apoi, a ajuns chiar să lucreze împreună cu Andreas, dar atât. Furioasă, a profitat de faptul că tânărul conferenţiar ajunsese să-i aibă în grijă pe studenţii medicinişti şi l-a pârât („l-a turnat”) la Securitate, pentru că omul fusese prezent

la un chef unde, la un moment dat, după mai multe beri, cineva cântase „Deutschland über alles”, imnul Germaniei naziste. Andreas nici n-a băgat episodul în seamă, însă în perioada naţionalismului comunist din ultimii ani ai „Epocii de aur” faptul reprezenta un delict politic major, aşa că promiţătorul cadru universitar este dat afară din facultate şi din partid, apoi trimis să fie un simplu medic la mina din Teliuc. Cu un pic de noroc (pe care, se ştie bine, şi-l face omul), ajunge în cele din urmă la spitalul din Lugoj.

Din fericire, izbucneşte Revoluţia din Decembrie '89 şi Andreas se poate întoarce pe postul ocupat anterior. Elena Baciu fuge în Italia, unde se căsătoreşte cu un italian bogat. Dar justiţia divină intervine şi femeia se îmbolnăveşte grav. Ea nu poate fi vindecată decât printr-o operaţie extrem de periculoasă, iar cel chemat s-o efectueze este (culmea ironiei!) tocmai doctorul pe care se răzbunase cu atâta furie. Noi ne oprim aici cu relatarea intrigii, rămâne ca dumneavoastră, cititorii cei curioşi, să căutaţi şi să citiţi volumul.

Vasile Daraban foloseşte un stil ceremonios, care impune adesea o distanţă sesizabilă între narator şi personaje. Vocea auctorială este dominantă, lăsând prea puţin loc pentru îndoielile şi opţiunile eroilor, care evoluează pe traiectorii liniare, dar, odată prinşi în joc, n-am fost deranjaţi de aceasta. Să remarcăm şi curajul de a ţese într-o poveste pe înţelesul tuturor mărturii despre lucrurile teribile petrecute în Bărăgan sau sub oblăduirea Securităţii. Miza cărţii este una morală, iar prin alegerea săvârşită, Andreas Schneider se dovedeşte a fi un om în deplinătatea cuvântului.

Despre:
Vasile Daraban - Fără resentimente
Editura Clusium, Cluj, 2007

Apărut în:
Caiete Silvane *nr.50 / martie 2009, pag. 31*

Sucite şi răsucite

Vara aceasta ne-a adus un debut jibouan neaşteptat, odată cu apariţia studentului Andrei Daróczi (n.1984) în antologia „Spiralele vieţii", publicată de Editura Anamarol din Bucureşti. Ca o mărturie a vitezei cu care litera scrisă se poate întipări în pagină acum, dincolo de pragul mileniului III, să remarcăm apocaliptica viziune a basarabeanului Mihai Cucereavii, transpusă într-un poem scris cu doar o lună în urmă, în 6 iunie 2006, dar deja prezentă în cuprinsul cărţii.

Pe coperta din spate, pe un pergament întins lângă o călimară, o pană de gâscă a notat o propoziţie menită să fie un motto al volumului ce reuneşte 19 autori de vârste, experienţe literare şi profesii diferite: „Poezia se naşte din meditaţie şi inspiraţie." În „Cuvânt înainte", antologatoarea Rodica Elena Lupu, ea însăşi poetă, îşi completează ideea în modul cel mai nefericit cu putinţă: „meditaţia este o însuşire (sic!); inspiraţia este un talent". Apoi ţinteşte cu curaj celebrul verset din Evanghelie, unde se spune că mulţi sunt cei chemaţi, însă puţini sunt cei aleşi: „Mulţi oameni pot să mediteze dar puţini sunt inspiraţi".

Prefaţa cuprinde şi alte idei care ar fi trebuit atent cumpănite: „limba nu atârnă de la cel ce scrie, ci de la cei ce citesc". Dacă nu ştiţi cum atârnă o limbă, gândiţi-vă la Zdreanţă al lui Arghezi în vreme de caniculă şi veţi afla imaginea potrivită. Subscriem întru totul opiniei că: „scriitorul trebuie să-şi dea seama cum alege, cum întrebuinţează şi cum aşează vorbele, pentru că o vorbă rău aleasă nu are pentru toţi cititorii înţeles, una rău întrebuinţată strică înţelesul, iar una rău aşezată îl supără pe cititor". Dar, mai rău decât vorbele, dor numele stâlcite - în cazul lui Andrei Daróczi (forma folosită în prezentarea de la pag.73, aşa cum o ştim şi noi),

el a fost trecut greşit: DOROCZI, atât pe pagina de titlu, cât şi pe coperta IV.

Ca orice volum colectiv de debut, „Spiralele vieţii" cuprinde laolaltă poeţi ce promit alături de autori neînzestraţi, dar care au ţinut să se vadă cuprinşi între nişte coperţi. Dar să uităm de tot ceea ce e lumesc şi să gustăm sublimul poeziei: „Sunt iar vestala gândului, tăcerea mi-e tortura/ plătind tribut cuvintelor rostite, mă înclin,/ în zgurile durerii cresc orgolii, pe măsura/ frumuseţii pentru care minţim că mai slujim!" (Liliana Filişan - Excomunicare); „profesori contabili studenţi/ fură din librării cărţi/ fenomenul ia amploare/ librarii montează camere de filmare/ prind hoţii/ dacă fură oamenii cărţi/ degrabă nu vom avea proşti" (Mihai Cucereavii - Hoţi de carte); „Miroase-a verde în păduri adânci,/ A zmeură şi a poieni întinse,/ Pâraiele se-aruncă-n prag de stânci/ Şi hohotesc, de clocot neînvinse." (Elena Munteanu - Miroase-a verde); „copiii nu se cern prin site/ şi nu se-aleg în răi sau buni/ căci Cel de Sus când ni-i trimite/ ne umple casa de minuni" (Ovidiu Oana - Copiii nu se cern prin site); „Rămâneţi voi, critici, în urmă, cu-al vostru gând născut din sare..." (Andrei Daróczi - Rămâneţi voi...)

Despre:
* * * - Spiralele vieţii (antologie)
Editura Anamarol, Bucureşti, 2006

Apărut în:
Caiete Silvane *nr.19 / ?? 2006, pag. 2*

Pedagogi sălăjeni de nota (20)10

„Enciclopedia managerilor educaţionali de (20)10” este o lucrare de referinţă, un ghid de tip „Who's Who”, realizat pe baza unui chestionar distribuit la nivel naţional tuturor conducătorilor (directori, inspectori, metodişti etc.) din diferitele instituţii ale învăţământului preuniversitar. Volumul, coordonat de profesorii Doru Dumitrescu (inspector general în M.E.C.T.S.) şi Ciprian Năprădean (Editura EDU, Târgu Mureş), a apărut anul trecut cu sprijinul Ministerului Educaţiei, Cercetării, Tineretului şi Sportului.

Managementul, atât ştiinţă cât şi artă, implică o utilizare eficientă a resurselor umane, mijloacelor tehnice, financiare şi informaţionale în vederea atingerii obiectivelor propuse. Managerii sunt factori de decizie, care acţionează pe baza capacităţii proprii de analiză şi diagnoză, apreciează competenţa subordonaţilor conduşi, ştiu cum să comunice cu oamenii, cunosc felul cum pot fi rezolvate eficient sarcinile specifice fiecărui domeniu şi iau în calcul posibila evoluţie ulterioară a societăţii. În cazul învăţământului, ei deservesc nevoile de formare, învăţare, educare ale colectivităţilor deservite şi, în acest scop, asigură servicii specializate, competente şi eficiente, atât de necesare în vremurile agitate şi nestatornice de la începutul secolului al XXI-lea.

Citām din „Argumentul” de la începutul cărţii: „Unică în peisajul ghidurilor special create pentru educaţie (Ghidul şcolilor, Ghidul resurselor educaţionale) lucrarea se doreşte un început în scrierea biografiilor celor care conduc, pe diferite paliere, unităţi reprezentative sau mai puţin cunoscute ale preuniversitarului românesc.”

Fişele enciclopedice cuprind fiecare câte o microbiografie (un fel de CV redus la esenţial) completată cu datele de contact (adresă, număr de telefon, e-mail). Ultimele trei întrebări constituie un scurt interviu, unde cei chestionaţi răspund la trei întrebări, privind cea mai importantă realizare ca manager educaţional, un exemplu de proiect educaţional eşuat şi ce hobby au (în top, lectura şi/sau sportul).

Volumul a adunat 207 nume, printre care (2,8 %, ca pondere) şi câteva ale unor pedagogi sălăjeni: Maria Cordea (Grup Şcolar „Gheorghe Pop de Băseşti" Cehu Silvaniei), Iosif Daróczi (Şcoala Gimnazială „Lucian Blaga" Jibou), Gabriel Dorolţi (Şcoala Gimnazială „Corneliu Coposu" Zalău), Alexandru Jakó (Liceul Sportiv „Avram Iancu" Zalău), Mariana Nicoleta Meleg (Şcoala Gimnazială „Mihai Eminescu" Zalău), Mona Angela Pănican (Şcoala Gimnazială „Corneliu Coposu" Zalău).

Pe parcursul răsfoirii volumului, am întâlnit şi oameni născuţi în judeţul Sălaj, dar plecaţi de aici şi însărcinaţi să conducă unităţi de învăţământ din alte părţi ale ţării, precum Ágoston Zsolt-Árpád (Gimnaziul „Zaharia Boiu" Sighişoara, jud. Mureş) şi Lidia Mia Şigovan (Şcoala Generală nr.1 Bistriţa). Să remarcăm aici faptul că o bună parte dintre cei prezenţi şi prezentaţi n-au completat rubrica „Data şi locul naşterii".

Lucrarea a fost distribuită gratuit tuturor persoanelor cuprinse într-însa, precum şi bibliotecilor judeţene din ţară.

Despre:

* * * - Enciclopedia managerilor educaţionali de (20)10
Editura Edu, Târgu Mureş, 2011

Eminescu şi „Veneţia"

Legenda Veneţiei

Către mijlocul veacului al V-lea, în prag de Ev Mediu, Roma se scufunda tot mai mult în mocirla propriei imoralităţi. Tonul îl dădea chiar sora împăratului, Grata Iusta Honoria, care chiar era o femeiuşcă nesătulă. Când Valentinian al III-lea s-a săturat de isprăvile ei, a încuiat-o în casă şi a pus o companie de elită să facă de gardă la uşa ei. În replică, Honoria a trimis un inel de logodnă lui Attila, apoi, dacă a văzut că regele hunilor nu se grăbeşte să alerge în ajutorul ei, l-a sedus pe ofiţerul însărcinat s-o păzească. Disperat, Valentinian a trimis-o în cele din urmă la o mănăstire de maici din Ravenna.

Între timp, lumea cunoscuse o schimbare politică majoră. Locul împăratului bizantin Theodosiu, care căzuse de pe cal şi îşi rupsese gâtul, fusese ocupat de Marcian, un general bătrân şi sever, deloc dispus să le facă vreo concesie hunilor. Attila, care avea tot atâta minte cât Maria Tereza, împărăteasa care peste veacuri a impus în politica externă principiul: „să se lupte alţii, tu, preafericită Austrie, mărită-te", n-a dorit să-l zgândăre, aşa că a schimbat foaia şi s-a prefăcut interesat de oferta Honoriei. Avea deja câteva zeci de neveste, una în plus sau în minus zău că nu mai conta, mai ales dacă-i aducea ca zestre o jumătate de împărăţie.

Valentinian i-ar fi dat-o bucuros, numai să scape de pacoste, dar cu condiţia să-şi păstreze neştirbit imperiul. Cum nu s-au putut înţelege asupra acestui „mic" amănunt, Attila a pornit la război, îndreptându-se către Galia, cu speranţa că francii i se vor alătura şi împreună îi vor bate pe romani. Precum se întâmplă adesea, socoteala de acasă nu s-a potrivit cu cea de pe câmpul de luptă şi

ultima bătălie, cea de pe Câmpiile Catalaunice, s-a încheiat indecis. Văzând pierderile, regele hunilor a hotărât să se retragă pe moment, dar în anul următor a reluat campania armată. De această dată a pornit din Pannonia drept împotriva Romei.

Pe drumul către sud, situată undeva pe la carâmbul cizmei italiene de azi, îi stătea în cale Aquileia, o măreaţă cetate cu 200.000 de locuitori, cu ziduri trainice, înconjurate de apele Natissei. Attila a asediat-o vreme îndelungată, fără succes. Bine aprovizionată cu muniţii şi alimente, Aquileia părea de necucerit. Regele hunilor chiar ajunsese să se gândească că nu merită să-şi piardă timpul cu ea şi mai bine s-ar grăbi către capitală, când într-o bună zi i se arată un semn: văzu o barză, ce-şi avusese cuibul undeva în oraş, zorindu-şi din spate puii să părăsească zona. Le-o arătă ostaşilor săi, iar aceştia, oameni din stepă, încrezători în simţurile animalelor, porniră imediat la asalt.

Barza presimţise corect cele ce aveau să se întâmple: hunii au cucerit „Roma Nordului" şi au distrus-o până la temelii. Puţinii supravieţuitori au fugit în lagunele de pe ţărmul mării, zone mlăştinoase unde hunii, popor călare, nu puteau să-i urmărească. Aici fugarii şi-au reconstruit casele, au pus temeliile unui oraş clădit pe ape. Oricui se minuna şi întreba cum de s-au aşezat acolo, îi răspundeau: „Veni etiam", adică „până aici am venit eu". De aici, zică-se, îşi trage numele Veneţia.

Sonetul eminescian

Cititorul care în iarna anului 1883-1884 lua în mână „Poesiile" domnului Mihail Eminescu, adunate în volum de Titu Maiorescu „dintr'un sentiment de datorie literară" şi publicate în lipsa „îndreptărilor ce avea de gând să le facă" autorul, avea surpriza să descopere mai multe poezii inedite. Una dintre ele era un sonet, ce începea cu versul: „S'a stins viaţa falnicei Veneţii..."

Imaginea înfăţişată este una apocaliptică, de parcă temuţii războinici călare pe caii cei mărunţi de stepă ar fi răzbătut prin veacuri şi, cu tenacitatea lor caracteristică, ar fi luat urma

refugiaţilor aquileieni ca să împlinească osânda menită în vechime de Dumnezeu: în miez de noapte, gondolele se leagănă cu felinarele stinse, în lumina fantomatică a Lunii, care împroşcă pereţii caselor cu o terifiantă spoială: moartea. În afară de clipocitul valurilor prin care veşnic tânărul Okeanos, personificare a mării, plânge pe canale izbind în zidurile vechi, nu se aud cântece, nu răsună paşi pe scările de marmură: „ca'n ţinţirim tăcere e'n cetate". Doar clopotul bisericii San Marco răsună în răstimpuri, parcă pentru a marca trecerea a tot atâtea convoaie funerare pe drumul fără de întoarcere, purtate în întuneric de luntraşul Caron. Precum Dante în „Divina Comedie", Poetul nu ne lasă nici o speranţă: „nu'nvie morţii - e'n zadar copile!"

Prima traducere în maghiară

Volumul de versuri editat de Maiorescu a ajuns în cele din urmă şi la studenţii Seminariului teologic din Gherla. Aici funcţiona o societate de lectură, numită „Alexi-Şincaiana", care în 1887 era condusă de vărul lui Petre Dulfu, ajuns mai târziu vicar al Silvaniei şi senator de Sălaj, Emiliu Bran. Seminariştii editau o revistă manuscrisă, apărută începând din 1869, intitulată „Steaua mării", printre colaboratorii căreia figura în 1887 şi fratele mai mic al lui Emil, Laurenţiu Bran. Acesta, vrăjit de frumuseţea versului eminescian, s-a străduit să-l transpună cât mai fidel în limba maghiară. Era primul român care încerca să depăşească barierele lingvistice şi să promoveze lirica Poetului printre cititorii maghiari.

În ianuarie 1889, deci încă în timpul vieţii lui Eminescu, Laurenţiu Bran publica în nr.3 al gazetei „Szilágy-Somlyó" prima dintre ele: „Miért nem jösz" (De ce nu-mi vii), urmată apoi de „Melancholia" (Melancolie) în nr.4, „Távol tőled..." (Departe sunt de tine) în nr.8, „Elválás" (Despărţire) în nr.10, „A bűvös vadász" (Povestea teiului) în nr.23. După ridicarea Poetului la ceruri, toamna târziu, în nr.41/1889, apărea şi melodioasa „Somnoroase păsărele", tradusă cu titlul: „Jó éjszakát!". Deşi avea de trecut

peste emoţiile examenelor de absolvire, iar mai târziu s-a căsătorit şi a fost hirotonisit preot, Laurenţiu Bran a continuat seria traducerilor şi în 1890, când au apărut poeziile: „De câte ori iubito" ("Mikor eszembe jutsz...") în nr.9/1890, „Din valurile vremii" ("Idő hullámaiból") în nr.11 şi sonetul la care ne referim ("S-a stins viaţa...") în nr.23. Réthy Andor, cercetătorul ale cărui date le-am utilizat mai sus, a identificat o singură apariţie în colecţia „Szilágy-Somlyó" pe anul 1891: „Nem értesz meg..." (Nu mă înţelegi...) în nr.17.

Numit preot paroh în Băiţa de sub Codru, iar mai apoi la Someş Săplac (azi Aluniş, jud. Sălaj), Laurenţiu Bran a continuat să traducă şi alte mărturii ale geniului eminescian, dintre care amintim doar: „Luceafărul", „Glossa", „Mai am un singur dor", „Scrisoarea I" etc., poezii publicate în antologia „Román költőkből" (Din poeţii români), alcătuită împreună cu prietenul său Révay Károly, volum tipărit de Simon Aurél şi T. Misztótfalú din Baia Mare în 1909. Ulterior, poeziile „De ce nu-mi vii" şi „Şi dacă..." au fost republicate între 1911 şi 1912 în paginile foii maghiare „Zsibóvidéki Hírlap" (Gazeta de Jibou), publicaţie tipărită în centrul de plasă unde, după Primul Război Mondial, Laurenţiu Bran avea să conducă unul dintre „despărţămintele" Astrei.

Traducerea maghiară a sonetului „veneţian" a apărut, tot în 1890, şi în „Tribuna" sibiană, publicaţie unde fraţii Bran au colaborat cu traduceri, studii dialectale, poezii şi obiceiuri din popor. Peste decenii, în 1939, revista „Convorbiri literare" edita cu prilejul împlinirii unei jumătăţi de veac de singurătate românească un impresionant volum comemorativ (el număra aproape 1000 de pagini). Aici, pornind pe urmele unui studiu al lui Gáldi László, A. P. Topor publica un articol cuprinzător: „Eminescu în literatura maghiară", unde, în lipsa colecţiei sau a unei surse de informaţii mai complete, punea un semn de întrebare: sonetul publicat de L. Bran este chiar cel despre Veneţia?

Avea să-i răspundă Leontin Ghergariu, pe atunci directorul liceului de băieţi din Zalău, în paginile unei reviste apărute în zbuciumata toamnă a anului 1940, „Ţara Silvaniei":

"Ţinem să amintim că în numărul 9 al gazetei Szilágy-Somlyó a apărut tradusă poezia „De câte ori iubito" şi nu „Când amintirile". Apoi : Sonetul din „Szilágy-Somlyó" e sigur : „S-a stins vieaţa" şi în sfârşit poeziile nu sunt semnate cu pseudonimul Szamosujvári, ci sub titlu e trecut : „Románból", iar la urmă : Eminescu."

După Laurenţiu Bran, sonetul „S-a stins viaţa..." a mai fost tradus în maghiară de Keresztury Sándor, Kováts József, Gáldi László, Finta Gerő, Fekete Tivadar, Kibédi Sándor, Detrehemy József, etc.

"Plagiatul" veneţian

Dacă în nordul Ardealului, pe valea Someşului, seminariştii teologi l-au ales pe Eminescu drept model literar şi chiar s-au străduit să apropie opera lui de cititorii maghiari (altminteri, ungurii formează cel mai numeros grup de traducători ai lui Eminescu, opera poetului fiind tălmăcită integral şi publicată în multe şi diferite ediţii), nu acelaşi lucru se întâmpla în sud, într-un alt centru important de spiritualitate românească, cel aflat la îngemănarea Târnavelor.

În 1891, anul în care Laurenţiu Bran îşi încheia seria de traduceri publicate în „Braşovul Nordului" (cum era alintat Şimleu Silvaniei), în Blaj, stinsul focar al revoluţiei transilvane de la 1848, apărea un volum anonim, bine îndesat, cuprinzând „213 pagini de scrisoare măruntă" (Nicolae Iorga), menit să desfiinţeze opera lirică a lui Eminescu. Desigur, autorul unei asemenea încercări aberante n-a putut rămâne multă vreme necunoscut şi a fost repede identificat în persoana unui canonic din localitate, Alexandru Grama, dar trebuie să remarcăm că „studiul" său ar fi rămas o curiozitate în manuscris dacă n-ar fi fost sprijinit de o sumedenie de alte capete „luminate" de la foaia „bisericească-

politică" Unirea din Blaj. Grama, al cărui „fin simţ literar" a fost comparat ironic de Nicolae Iorga cu cel al lui Alexandru Macedonski, cel mai pătimaş detractor al lui Eminescu, încerca să-l prezinte pe „Luceafărul poeziei române" drept un Lucifer pierzător al sufletelor tinere, denunţându-i opera, „în termeni agresivi şi vulgari, ca un pericol public pentru educaţia tineretului, prin pesimismul ei, prin lipsa de aderenţă la idealurile morale şi naţionale ale societăţii româneşti" (Dim. Păcurariu).

Canonicul, un om totuşi familiarizat cu marile valori din literatura universală şi un admirator pătimaş al lui Andrei Mureşanu, socotea lirica eminesciană drept lipsită de orice interes artistic, contestând vehement şi dement talentul Poetului, prezentat drept un facil imitator al poeziei populare ("Doina", „Ce te legeni codrule?") ori ca un plagiator al poeţilor germani, precum Heine sau Platen. Acesta din urmă, „poet destul de rece şi de pedant" (Nicolae Iorga), a scris mai multe sonete inspirate de Veneţia, printre care şi unul reprodus de palida faţă bisericească în paralel cu textul eminescian. Cutezăm să vă prezentăm strofa citată, în traducerea noastră: „Veneţia mai dăinuie doar în tărâmul de vis/ De-acolo flutură umbre din zilele bătrâne,/ Al republicii leu zace ucis,/ Şi goale stau închisorile hapsâne" şi vă lăsăm să comparaţi singuri cele două texte.

"Atâta asemănare", zice Iorga, „poate fi doară că Platen îşi mântuie sonetul cu destul de prozaicul: «Das Rad des Glücks kann nicht zurück bewegen» (roata sorţii nu poate merge înapoi), pe când la Eminescu o frază analoagă: «Nu-nvie morţii, e în zadar copile!» are o frumuseţă cu totul alta, sunet de limba de aramă a vechiului «preot», sfântul Marc, plângând trecutul".

Cititorul curios să afle mai multe despre „păcatul de care s-a făcut vinovat Popa Grama" (L. Blaga) va găsi un dosar judicios întocmit în cartea lui Ion Buzaşi, „Eminescu şi Blajul". În ceea ce priveşte paternitatea sonetului, George Călinescu avea să pună punctul final al disputei, recunoscând că Eminescu avea o „predilecţie pentru poeţii mai mărunţi, uneori chiar anonimi, de unde putea să-şi ia, nestingherit, idei pe care apoi să le topească cu

desăvârşire în fraza lui personală. (...). Veneţia e aproape o traducere după Venedig a obscurului Cajetan Cerri (Aus einsamer Stube). (...) În Veneţia contribuţia personală îndepărtează într-o măsură oarecare traducerea de originalul german, Venedig de Cajetan Cerri (...). Obişnuinţa, şcoala ne mai fac să ascultăm cu plăcere versurile sentenţioase ale acestui sonet corect, precum: Okeanos se plânge pe canaluri.../ «Nu-nvie morţii - e-n zadar, copile!», dintre care cel din urmă e o simplă traducere: «Lass ab! die Todten stehn nich auf, o Knabe!»".

Totuşi, îi rog pe cei care vor sări imediat să-l acuze pe Eminescu, bazându-se pe autoritatea lui Călinescu, să nu uite că volumul de „Poesii" a fost întocmit de Titu Maiorescu, care se prea poate să fi crezut că tot ce a găsit în lada cu manuscrise aparţine Poetului.

Scandalurile din jurul acestui sonet nu se opresc aici. Ca să fim riguroşi până la capăt, trebuie să amintim că există şi un poet neamţ care a fost incriminat că a plagiat varianta eminesciană a sonetului. Acuzaţia a fost formulată în iunie 1910, de un misterios Christian, într-o notă introductivă ce însoţea două traduceri ale sonetului, publicate în gazeta moldo-vlahă „Mişcarea": una în franceză, a Margaretei Miller-Verghy, declarată curat ca tălmăcire şi alta, în germană. Aceasta din urmă fusese descoperită în numărul 14 din 1891 al revistei nemţeşti „Splitter", unde apăruse iniţial şi era semnată de I. Bettelheim, un poet necunoscut, asupra căruia se revărsa tot patosul la fel de anonimului contestatar.

Bibliografie

Jens-Peter Behrend, Eike Schmitz, *Hunii i-au cu asalt Europa*. În vol.: Hans Christian Huf, Sfinx: Tainele istoriei, I-II, Editura Saeculum I.O. şi Editura Vestala, Bucureşti, 1999, p. 141-186.
Bibliografia Mihai Eminescu (1866-1970), Volumul 1: Opera, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Bucureşti, 1976, p.162-163.
Marcel Brion, *Attila, biciul lui Dumnezeu*, traducere Şt. Dimulescu, Editura Snagov, Snagov, 1995.

Ion Buzaşi, *Eminescu şi Blajul*, Editura Iriana, Bucureşti, 1994.
George Călinescu, *Opere XII-XIII: Opera lui Mihai Eminescu,* Editura pentru Literatură, Bucureşti, 1969.
Ovidiu Drîmbă, *Incursiuni în civilizaţia omenirii,* 2 vol., Editura Excelsior-MultiPress, Bucureşti, 1996, vol.II, p. 81-93.
Nicolae Iorga, *Două critice*. În vol.: Nicolae Iorga, *Eminescu,* Editura Junimea, Iaşi, 1981, p.47-74.
Dim. Păcurariu, *Eminescu în primul deceniu după Eminescu*. În vol.: Eminescu după Eminescu: Comunicări prezentate la Colocviul organizat de Universitatea din Paris - Sorbona (12-15 martie 1975), Editura Junimea, Iaşi, 1978, p.79-86.
Réthy Andor, *Eminescu költeményei magyarul* (=Poeziile lui Eminescu traduse în limba maghiară). În: *Irodalmi évkönyv 1957* (=Almanah Literar 1957), Állami Irodalmi és Müvészeti Kiadó, Bukarest, 1956, p.461-490.
Avram P. Todor, *Eminescu magyarul*. În vol.: *Eminescu válogatott versei,* Kétnyelvű kiadás, Állami Konyvkiadó, Bukarest, 1950 (100 de ani de la naşterea poetului), p.234-237
Alexandru Vlahuţă, *Curentul Eminescu*. În vol.: Alexandru Vlahuţă, *Versuri şi proză*, Editura Eminescu, Bucureşti, 1981.

Despre:
Mihai Eminescu - Sonet (S-a stins viaţa...)

Apărut în:
Limes *nr. 1-4 (13-16) / 2001 pag. 167-170*

Amazonia, fii bărbată!

„Surori pe veci amazoane” este cel de-al doilea roman publicat de Ancuţa Mărieş. Primul, „Lorzii de la capătul deşertului” (Editura Dacia, Cluj, 1998), a fost laureat cu premiul pentru proză al Uniunii Scriitorilor filiala Cluj. Recent, într-o cronică a vieţii de cenaclu, Daniel Hoblea anunţa că autoarea a început să lucreze la un alt treilea text de amploare, despre care încă nu se ştie dacă va fi un scenariu de film ori un nou roman.

„Surori pe veci amazoane” a apărut în 2006, tot la Editura Dacia şi descrie o lume bazată pe (vorba autoarei) „un matriarhat feroce”: dominant şi expansiv. Amazonia a fost iniţial o planetă de la marginea împărăţiei, terraformată de Şapris, prima „maică totală” şi întemeietoarea unei secte religioase inedite, postcreştine, cu ritualuri de inspiraţie tantrică. În timp, Statul Femeiesc a devenit o forţă politică majoră, capabilă să impună şi să controleze împăraţi.

Întemeierea unui sistem social pur feminin a avut drept cauză o dezolantă poveste de dragoste. După ce l-a iubit cu ardoare pe Dan şi i-a născut şapte fiice, Şapris a fost părăsită şi a trecut printr-o profundă depresie psihică („Chinurile lui Şapris”), din care s-a eliberat abia după ce a avut viziunea unui „spaţiu sacru, al vindecării, al revelaţiei şi al armoniei”. A fost o coborâre în Infern, din care s-a reîntors schimbată şi înzestrată cu o serie de capacităţi paranormale. Şi-a dorit ca fiicele ei să nu sufere niciodată de dezamăgire în dragoste, aşa că s-au refugiat împreună pe planeta natală, unde şi-au impus punctul de vedere. Doctrina amazoniană, a femeilor care trăiesc şi înfloresc doar printre femei, a derivat dintr-o perturbare a echilibrului natural şi a încercat să statuteze iluzia controlului unilateral, cu toate primejdiile latente rezultante dintr-o astfel de mistificare: în Templul Împărtăşaniei,

feminitatea este reprezentată bifrontal, în alb şi negru, ca un cumul al celor două principii complementare: Divina Vindecătoare (izvor al creaţiei) şi Împărăteasa Mamă (sursă a distrugerii).

Societatea amazoniană şi-a creat propriile mecanisme de funcţionare. Pe planetă coexistă mai multe „ordine de măicuţe”, cu preocupări foarte bine definite. Pentru că bărbaţii nu sunt admişi pe planetă (cu unele excepţii, pentru ca împărăteasa să n-aibă parte de un trai ascetic), „Ordinul Împărtăşaniei” cuprinde misionarele care recoltează spermă din celelalte lumi, materie primă gestionată şi folosită de reprezentantele din „Ordinul Bunei Cuviinţe” pentru repopularea curentă. În science-fiction, când întâlnim câte o consorrorie de iniţiate preocupate cu selectarea şi menţinerea unei linii genetice, primul lucru de care ne amintim sunt călugăriţele Bene Gesserit din marele ciclu epic „Dune” de Frank Herbert. Spre deosebire de acestea, templierele de pe Amazonia sunt infinit mai vivace sau ca să folosim o perifrază lansată de Aldous Huxley în „Minunata lume nouă” (1932): „mult mai pneumatice”.

Amazoanele Ancuţei Mărieş n-au depus nici un jurământ de castitate, ci dimpotrivă, se bucură pe deplin de tot ceea ce trezirea „Marii Zeiţe” le poate oferi. Însă, preocupate de ridicarea continuă a standardelor genetice şi de selecţionarea celui mai ales material semincer, măicuţele „Bunei Cuviinţe” au uitat cu desăvârşire că prin ritualurile tantrice se pot transmite cu uşurinţă spirochete, gonococi, herpesul genital, hepatita C, virusul HIV şi alte BTS-uri. O fi prezervativul demodat, o reminiscenţă din agitatul secol XX, dar e sănătos, mai ales într-o civilizaţie unde sexul în grup constituie un ritual obişnuit.

Revenind un pic pe plaiurile mioritice, îmi amintesc de cazul unui discipol din şcoala lui Gregorian Bivolaru, un flăcău care a practicat fervent ceea ce la vremea respectivă mi s-a părut că ar fi un fel de sport de performanţă: „8 ore de muncă, 8 ore de odihnă, 8 ore în erecţie”. O vreme, tânărul s-a antrenat asiduu cu echipajul feminin de şapte plus unul pentru calificarea la olimpiada

kamasutrică, evident, fără nici un fel de protecţie. Apoi, trompa de elefant în sus, pistil de lotus în jos, înlănţuirea reptilei de dimineaţă, căţăratul pe arbore la prânz şi poziţia arcului la cină etc. la un moment dat omul a început să fie chinuit de dureri când se ducea să urineze şi a ajuns pe mâna doctorilor, de l-a blagoslovit pe şarpele Kundalini de dimineaţa până seara.

În afară de colectoare şi de însămânţătoare, Amazonia mai găzduieşte următoarele grupuri strict specializate: „Ordinul Curajului”, temelia sistemului militar ofensiv, al cărui stareţă este comandanta Forţelor Armate Amazoniene (partea defensivă este asigurată de protecţia „divină” a celor 12 „maici totale”); „Ordinul Norocului”, format din femei „eliberate” de inhibiţiile sociale impuse de jumătatea masculină a societăţii, capabile să atragă norocul, conjuncturile favorabile şi bunăstarea; „Ordinul Răzbunării”, al adeptelor capabile să ucidă cu gândul, neştiut şi la mare distanţă; „Ordinul Tămăduirii”, un corp creat în vederea dobândirii şi păstrării armoniei sistemelor, format din surori capabile nu doar să îngrijească paciente şi să vindece boli, ci şi să vegheze la curăţenia mediului înconjurător.

Amazonia are nevoie de toate aceste calificări, deoarece Împăratul a fost iritat de dispariţia a două crucişătoare în Sistemul Gamor şi a pornit ofensiva. Sprijinit iniţial de Anky, „cealaltă Ancuţă”, eroina principală din roman, fostul senator a repudiat-o după întronare şi a încercat să adune toate frâiele puterii în mâinile sale. El a depus toate eforturile ca să construiască un fel de „Stea a Morţii”: un generator gigantic menit să pună în vibraţie nucleul unei planete şi să-l spulbere. Precum se vede, linia narativă principală este una de tip „operă spaţială”, unde flotele galactice se urmăresc şi se bubuie una pe cealaltă ca în „Star Wars”. Conştiente că lucrurile au luat o turnură nedorită, „maicile” îl curtează pe ducele Tigris de Tuma, un aspirant la domnie, dotat şi el cu diferite puteri, printre care capacitatea de a-şi schimba înfăţişarea. El o găseşte pe Anky şi o duce pe Amazonia, unde ea îşi recapătă memoria şi forţele.

În mod dezamăgitor, după câteva sute de pagini de feminism militant, conflictul este rezolvat în final de spectaculoasa confruntare directă dintre trei bărbaţi, pentru că, surpriză! - Anky este de fapt o reîncarnare feminină a lui Anghira, un fost discipol al Împăratului, care, cum probabil deja ştiţi din filmele lui George Lucas, este de fapt un Mare Maestru al Războiului şi o Încarnare a Răului. Până acum, Anghira s-a tot străduit să-l prindă cu garda jos vreme de câteva mii de existenţe. Sejurul amazonian a ajutat-o să-şi redobândească „coerenţa sinelui”, adică unitatea interioară şi astfel să triumfe asupra becisnicului Cezar.

Va să zică, cu toată „ferocitatea” şi exclusivitatea garantată a dominaţiei de tip cromozomial XX, când a dat de Tartorul suprem, Amazonia a ajuns tot la vorba prefectului Tipătescu: „Zoe, Zoe, fii bărbată!...”

Despre:
Ancuţa Mărieş - Surori pe veci amazoane
Editura Dacia, Cluj, 2006

Apărut în:
Caiete Silvane *nr.50 / martie 2009, pag. 32*

O piatră cuibărită în braţe

Ana-Maria Mureşan a debutat în volum la vârsta bacalaureatului, în 2004, cu placheta „Cuvinte nerostite”: o carte pe jumătate „NErostită” şi pe jumătate „neROSTITĂ”. Prima parte cuprinde o selecţie de poeme, bazate, ca şi desenul copertei ori ilustraţiile interioare, pe tehnica contrastului extrem, a excluderii culorilor şi nuanţelor, a lumii percepute exclusiv în alb şi negru, vezi: „Răspuns la întrebări nepuse”, „Dualitate”, „Nihilism”, „Netitlu”, „Antagonisme” etc. Autoarea cochetează şi cu ceea ce s-ar putea numi „o lirică a sufixului”, poeme începute pe un ton timid, cu o nehotărâre mimată tactic, completate apoi cu părţi care să pocnească precum un bici împletit din verbe: „Nerugă... ciune”, „Pygmalion... ism”. Ultima a fost considerată de către Adriana Pop-Papiriu, prefaţatoarea cărţii, drept o lucrare reprezentativă, fiind: „o poezie a revoltei împotriva nepăsării”, un strigăt provocat de durerea singurătăţii. Într-adevăr, iată conturată în puţine cuvinte o imagine definitorie: „O, suflete, ţipăt tăcut/ ce zgârii cu unghii tăiate/ al meu trup de lut/ cald şi mut/ de păcate,/ afară te-mbie/ a lumii stihie?/ Eşti singur, nevrednic?/ ciopleşte-ţi în carne/ un trup feciorelnic,/ o lume pereche,/ tăcerii de piatră redă-i-l!/ Mângâie-i a sa ureche/ cu a limbii-otravă veche/ ce viaţa-n piatră preface.// Afrodita a murit!/ Cupidon nu-i de găsit!/ Piatra ţi se cuibăreşte-n braţe.”

Iată invocat de trei ori simbolul rocăi, material dur şi rezistent opus lutului din care a fost creat trupul muritor, fragil, uşor de rănit până şi de nişte unghii tăiate. Piatra este invidiată pentru că rezistă în „a lumii stihie”, suportă toate vitregiile existenţei, rămâne neclintită şi după ce apele trec. Tumultul exteriorului contrastează cu tăcerea de piatră, cu viaţa fără de evenimente,

imobilă ca o piatră, cu greutatea care apasă ca o piatră inima din trupul „cald şi mut”.

În lume, apar multe şi felurite poveri. Acum, când ne apropiem de vremea când Mântuitorul a urcat pe dealul Căpăţânii, ne aducem aminte de greutatea crucii, sub care Fiul Domnului s-a prăbuşit de trei ori, până să fie ajutat de Simon Cirineul. În mitologia greacă, titanul Atlas ţinea întreaga lume pe umeri, iar de povara ei a scăpat doar câteva minute, când a încercat să-l păcălească pe Herakles.

Aici şi acum, în clipa „ţipătului tăcut”, copila ţine şuiul univers cuibărit în braţele ei, o metaforă care reflectă atât dorinţa unei maternităţi (încă) neîmplinite, dezvăluirea subconştientă a nevoii de a proteja şi a alinta, cât şi senzaţia apăsătoare a „încremenirii în proiect”, rezultată dintr-o momentană lipsă de perspectivă: „Eşti singur, nevrednic?”. Dacă eroii din basme sunt puşi să stoarcă apă din piatră seacă drept semn al unei puteri supraomeneşti, însufleţirea marmurei sau fildeşului din mitul grecesc cere neapărat intervenţia divinului. Dar în minunata lume nouă, a cărei mecanică cerească a fost fundamentată prin calcul matematic de Laplace, omului i se spune că „n-are nevoie de această ipoteză” şi i se refuză existenţa unui Creator omniprezent şi atoatefăcător. Dezamăgită precum Nietzsche în „Amurgul idolilor sau cum se filozofează cu ciocanul”, Ana-Maria Mureşan se lasă cuprinsă de pesimism şi exclamă disperată în faţa senzaţiei copleşitoare de deşertăciune: „Afrodita a murit!/ Cupidon nu-i de găsit!” Dar, spre uimirea tuturor, necredinţa devine prin ea însăşi o mărturisitoare a minunii vieţii, morţii şi renaşterii. „Piatra cuibărită în braţe” poartă în subtext revelaţia puterii credinţei care mută munţii din loc: „Şi Eu îţi zic ţie, că tu eşti Petru şi pe această piatră voi zidi Biserica Mea şi porţile iadului nu o vor birui.” (Matei 16, 18)

A doua jumătate a cărţii cuprinde notaţii într-un jurnal adolescentin, o oglindă prin care se scrutează lumea de la o depărtare înspăimântătoare ca dimensiune spaţială, însă care nu primejduieşte în nici un fel intimitatea observatorului. La vârsta

confidenţelor, atenţia scribului se îndreaptă către expresivitatea notaţiei. La un moment dat, în 35 februarie, anul XZY, convenţiile temporale sunt abandonate, se trece la data de zero octombrie din anul zero barat şi la numărarea pe degete: „Care este armistiţiul confruntării dintre obişnuinţă şi haos?”

De la debut încoace, Ana-Maria Mureşan a mai publicat, din câte ştim, două cărţi de factură monografică: „Localitatea Rus – file de istorie” (în colaborare cu Onorica Mureşan) şi „Pintea Livia – o viaţă închinată vieţii”. Pe internet, veţi găsi schimbul de scrisori dintre această profesoară şi Octavian Paler, în fapt, o altă schiţă de istorie a comunei unde s-a născut poeta noastră:

„Deşi-i aşezat în umbra dealurilor, faţa satului se scaldă în lumina soarelui privind spre Valea Someşului, pe al cărui mal stâng se află, la circa 34 de kilometri de Dej şi la 56 de kilometri de Baia Mare. O fi trecut, cândva, pe aici Pintea Viteazul cu haiducii lui, de o căldăruşă săpată în stânca muntelui care-i poartă numele?! Ce-o fi ascunzând tăcerea ce învăluie mâna care a desenat, în piatra aceloraşi stânci, un căluţ? Un simplu joc, o idee? De ce li s-ar fi dat unor dealuri nume ca Fata Zmăului (Zmeului), Dealul lui Braşeu (Brasov), Citera, Coasta Acastăilor? Şi de unde vine şi ce semnificaţie are obiceiul de Anul Nou, Moşuţii, care nu există în alte părţi?” (Caiete Silvane, Nr. 42-43, pag. 24-28).

Ambele apariţii sunt o mărturie a puterii de muncă şi a voinţei creatoare. Din păcate, Ana-Maria Mureşan n-a cutezat, încă, să se aventureze în lumea publicistice culturale. Credem că a sosit timpul să treacă şi de această... piatră de încercare.

Despre:
Ana-Maria Mureşan - Cuvinte nerostite
Editura Silvania, Zalău, 2004

Reflexii ale reflectării

Viorel Mureşan îşi răsfiră haiku-urile din „Bibliotecarul furnicilor” (în vol. „Lumina absentă”, Ed. Paralela 45, 2000) între două reflectări acvatice ale celor mai vizibile corpuri cereşti, fratele şi sora despărţite preventiv de Dumnezeu, pe care, arareori, numai eclipsele îi adună laolaltă. La poetul echinoxist, astrele majore reprezintă cei doi picuri complementari în jurul cărora se fugăresc incontinuu lacrimile monadei chinezeşti, două borne de marcaj între care se întind firea, nemurirea şi fiorul poetic.

Primul tristih transformă noaptea în zi:

s-a agăţat
luna de gard? E o
păpădie pe apă

Ultimul reprezintă un act candid, magic, de dispersare a realităţii în unda unei ape placide:

s-a trezit copilul
dizolvă cu un băţ
soarele în lac

Galbenul inflorescenţei plutitoare limitează puterea de cuprindere a întunericului şi se transformă într-o promisiune a luminii. Pe de altă parte, strălucirea astrului diurn ne orbeşte prin oglindirea în luciul tulburat, de aici iluzia risipirii în reflexie. Poetul ne deschide ochii sau ni-i închide prin ingenioase distorsionări senzoriale, truchează percepţiile prin împingerea lor la limitele simţurilor noastre.

Suprafaţa apei, ca orice oglindă, deschide un spaţiu paralel, în care dreapta devine stânga de la sine. Înmulţind oglinzile, putem chiar întoarce imaginea lumii cu susul în jos, ori să mărim ceea ce este la ani lumină depărtare (telescopul lui Newton), ori să strangulăm orice volum la o linie. Dintotdeauna, suprafeţele reflectante au stat la baza dispozitivelor, cutiilor fermecate ale iluzioniştilor.

Oglinzile pot deveni instrumente ale manipulării, dacă ele sunt folosite cu intenţii de inspiraţie demonică. Lui Nicolae Ceauşescu i s-a pus o oglindă în faţă ca să-şi cultive narcisismul, dar ea a constituit totodată un paravan menit să-l împiedice a vedea ce se întâmplă cu adevărat în ţară. „Speculum” nu este numai oglinjoara medicală folosită pentru a vedea ce se întâmplă în locuri greu accesibile. Aliajul de două treimi cupru şi o treime staniu din care este confecţionată pare să fie argint, de aici termenul de „speculaţie”, rezultat al folosirii lui pentru baterea de monede fără valoare.

Scriitorul este un magician, un om care stăpâneşte vraja cuvintelor. Dar tot el este cel chemat să nu înşele, nici măcar de dragul divertismentului. Pentru că, aidoma omului hărăzit să creeze, şi semenii săi sunt nişte oglinzi. Iar cel plasat în infinitul creat de plasarea paralelă a suprafeţelor reflectorizante se poate pierde atât de uşor în lumea neştiută, deschisă cu sau fără voie în urma interacţiunilor sociale.

Creatorul ne-a dat o cale a sufletului, care ne poate ajuta să nu ne lăsăm înşelaţi de iluzii, de oglindirile rău-voitoare, de rătăcirea întru pieire. Oglinzile nu au pleoape. Însă ochii noştri au şi pot întrerupe o proiecţie intercalată ca substitut al realităţii. Mintea, simţurile şi simţirile ne sunt tot atâtea reazăme într-ajutor.

Arta de a trăi în bună pace nu se bazează pe nici un secret extrem-oriental, ci pe un principiu de o banalitate şocantă. Reflexiile mincinoase pot fi discernute prin reflectarea lor în suflet. Ca să reflectăm, trebuie musai să ne oprim preţ de o clipă. Zicea un înţelept să nu încurcăm lucrurile între ele: să şedem când stăm şi să fugim când alergăm, niciodată invers. Goana nu ne lasă

timp pentru reflecţii. Ochii noştri sunt derutaţi de succesiunile rapide, dar ne putem apăra atât de uşor de flash-uri: trebuie doar să ne oprim, să închidem ochii şi să ne cufundăm în sine pentru a analiza situaţia.

Dau un singur, ultim exemplu, sugestiv prin concizie, un haiku al modernităţii decojite de orice înveliş vătămător, rod al aceluiaşi uimitor Viorel Mureşan:

ibovnice fug
de stăpâni - trenul ducându-şi
oglinzile

Despre:
Viorel Mureşan - Lumina absentă
Editura Paralela 45, Piteşti, 2000

Apărut în:
Prăvălia Culturală *nr. 44 / martie 2014*

Mulajul unui gând isprăvit

Viorica Mureşan (născută Ilieş, în 1968, în Someş Odorhei) a debutat în revista „Tribuna”, în perioada când cenaclul „Integralia” din Jibou a reuşit să-i adune laolaltă pe creatorii de frumos. A publicat ulterior în micuţul „Bilet de voie” editat de Biblioteca Orăşenească, apoi i-a apărut medalionul liric „Şaptesprezece începuturi: În lumina bivolilor albi” în numărul 2-3/ 1998 al revistei „Limes”, unde a fost prezentată de poetul Viorel Tăutan astfel:

„Versurile sale, ieşind eclatant nu o dată de sub imperiul pastişei, par să aparţină unui talentat jucător cu vocabule, nefiind subordonate, decât arareori, la ceea ce ne-am obişnuit să numim poezia feminină. Imaginând aparent cu seninătate, facil, situaţii lirice în metafore îndrăzneţe, [...] poeta, cunoscută deocamdată doar de un cerc restrâns de prieteni, propune spre lectură un univers obsesiv, într-un discurs coerent, cu foarte rare stereotipii lexicale”.

Nu trebuie să luaţi în serios termenul „imperiul paştişei”, el reprezintă doar stupefacţia mediului misogin pus în faţa unei vitalităţi nemaiîntâlnite: „în oglindă/ îmi descopăr/ al treilea ochi de cobalt şi-n el/ copila cu semn tăiat în coxal/ în fluxul cărnii ei/ născându-mă bărbat”. E o reacţie defensivă în faţa unei voci şocant de originale, zglobie, nonconformiste, de o senzualitate aparte şi totuşi atât de intangibilă: „Flirtează/ stropi de vin în pocal/ îl sparg/ şi cu nesaţ/ înghit aur/ argint să-mi înveţe/ sângele să iubească bogat”.

Încurajată de prieteni, Viorica Mureşan şi-a adunat poeziile într-un volum, pe care l-a aruncat în zbuciumatul ocean al concursurilor literare. Premiile n-au încetat să apară, mai întâi la Festivalul de poezie al Editurii „Paralela 45” de la Piteşti (1999),

iar apoi Premiul revistei „Luceafărul” şi Marele Premiu al Festivalului naţional de poezie "Gheorghe Pituţ" (Beiuş, 2-3 iunie 2000), eveniment mediatizat de o sumedenie de publicaţii naţionale, atât cotidiene de mare tiraj („România liberă”), cât şi reviste literare („Luceafărul”, „Familia”, „Convorbiri literare” etc.).

Editura timişoreană „Augusta” (directoare Augusta Anca), şi-a respectat promisiunea şi la cea de-a VI-a ediţie a festivalului "Gheorghe Pituţ" (Beiuş, 8-9 iunie 2001) a avut loc lansarea volumului laureat în anul precedent, cu titlul „Urma piciorului stâng”, apărut sub îndrumarea poetului Adrian Dinu Rachieru. Coperta cărţii, semnată de Camil Mihăescu, reprezintă un curcubeu ("un laţ în aşteptarea / visului") pe ţărmul mării.

Am semnalat evenimentul editorial în cotidianul „Transilvania Jurnal” din 19 iunie 2001. Îmi terminam articolul intitulat „Tăierea împrejur a tăcerii” cu următoarea concluzie: „Cu acest debut în forţă, Viorica Mureşan se înstăpâneşte ca una dintre prezenţele tăcute, dar imposibil de ignorat, ale poeziei sălăjene.”

Deşi se cocoţase pe creasta valului care părea s-o poarte către succesul mult aşteptat şi invidiat de alţii, turnúrile tragice ale vieţii au îndepărtat-o de creaţia literară. Curând, unul după altul, i s-au stins părinţii şi le-a moştenit gospodăria. Şi-a crescut băieţii, i-a trimis să înveţe carte şi i-a supravegheat până când au ajuns să-şi câştige singuri pâinea. Când sistemul de învăţământ şi-a modificat structura şi cerinţele faţă de absolvenţii de liceu pedagogic s-au schimbat, Viorica Mureşan a fost nevoită să se înscrie la facultate şi să dobândească o licenţă în litere. Iată, pe scurt, ceea ce Viorel Tăutan considera că reprezintă un „anturaj social şi familial cronofag”. Este ceea ce umple cu dragoste şi durere un deceniu din viaţă şi amână cu zece ani chemările muzei.

Anul trecut, în miez de mai, imediat după Festivalul „Primăvara poeziei”, poeta şi-a lansat cea de-a doua plachetă de versuri, „Uimitoarea măsură”, publicată la Editura Casa Cărţii de Ştiinţă din Cluj.

Spre deosebire de exuberanţa din primul volum, în noua apariţie editorială întâlnim o creatoare matură, preocupată de reacţiile paradoxale ale unei lumi aflate în criză, marcată de tragicul existenţei: „Ziceam să ţinem ochii închişi în poemul acesta/ să putem desface toate nodurile/ să înlocuim velele arse/ să recenzăm orele încercuite înrămate/ pe cele proaspăt eliberate să le albim/ pe manechine de vocale pronunţate/ în limba copilului ce trebuia să mai fim” (Ziceam). Noua atitudine nu este o poză, ci o stare de spirit, uneori soră bună cu depresia: „Am iertat toate pietrele nepăsătoarele/ Neîndurătoarele gropi/ Câinii ce m-au lătrat în ritmurile hip-hop ale motocicletei/ Am iertat iarba şi frunzele că s-au uscat/ Pasărea pe care-am pariat că va zbura mai aproape de stele/ Vârfurile crengilor grămădite la mine pe geană/ Fulgii prea mici şi prea rari/ încât să închidă o rană” (Poem pentru anul 2003).

„Uimitoarea măsură” este structurată în trei părţi: prima este nostalgica „Aceeaşi iubire”, unde în versuri şi „în această cerneală” se adună „înţelesul iubirii”; urmează meditativa „Aşa, pur şi simplu”, o sumă de metamorfoze trăite şi abandonate deliberat (Începusem să construiesc o casă şi iată/ versul acesta în care m-am trezit/ pasăre); culminând cu răsfoirea contemplativă a unui album ce cuprinde clipe de viaţă şi jaloane ale parcursului literar: „Numai poemul acesta vechi”.

Iată o lirică a firelor de iarbă din faţa casei, spaţiu familiar şi familial, survolat în libertate de zborul păsărilor (un simbol des utilizat, cu un regret nedisimulat: „de-ar fi fost să fie”). Vocaţia autoarei se împlineşte în muncă şi jertfă: „E imposibil să dormi ca iarba/ somn moale răcoros/ dar căutam mereu sub pleoapa-i/ pulsul senin şi curajos/ In clipa germinaţiei/ ori a căderii sub coasă/ calmul ei candid dezolant/ mă ferecă-n lanţuri de groază/ într-un somn chinuit”. Apare des ceea ce aş numi „o monadă a generaţiilor”, alăturarea ipostazelor extreme ale existenţei umane: „Dăinuie gândul/ ca un animal bătrân bătrân/ ceea ce înseamnă înţelept generos şi copil”. Dar cea mai impresionantă şi sfâşietoare este perspectiva „din colţul camerei”, „de sub streaşină”, a

sufletului care le vede şi le judecă pe toate, fără să acuze sau să condamne pe nimeni: „E o perpetuă mirare/ să te întreb în absenţă/ dacă mai sunt/ aşa cum timpul veghează/ în fiecare an/ în aceeaşi zi şi oră/ de teamă că secundele i-ar deveni/ muson/ strigătul pietrei ori/ aceeaşi iubire care leagă şi dezleagă”.

„Uimitoarea măsură” pare să fie însăşi viaţa, cu tot ceea ce dă sens existenţei şi ne motivează devenirea. Acum şi aici, Viorica Mureşan pare să fi optat pentru o poetică a banalului, a traiului printre obiectele şi sunetele obişnuite. Nuanţa eroică a pasului metric apăsat provine din du-te-vino-ul străjerului veşnic vigilent, a cărui umbră parcurge dinte cu dinte dantelăria rece a crenelurilor.

Despre:
Viorica Mureşan - Uimitoarea măsură
Editura Casa Cărţii de Ştiinţă, Cluj, 2011

Bourul din Jibou

Nyírő József este unul dintre cei mai însemnaţi autori maghiari din perioada interbelică. S-a născut în 18 iulie 1889, în Jimbor (Braşov) şi a murit în exil, la Madrid, în 16 octombrie 1953. Iniţial a fost preot catolic, doctor în teologie, dar tumultul primului război mondial îi radicalizează opiniile şi îl determină să-şi lepede sutana. Se căsătoreşte, apoi o vreme lucrează ca morar. Primele succese literare le înregistrează în 1920, drept care se mută cu familia la Cluj, unde talentul său literar va căpăta o expresivitate ieşită din comun. Lucrări importante: „Cioplitorul de Dumnezeu” (Jézusfaragó ember, 1924); „În jugul Domnului” (Isten igájában, 1926); „Bourul din Jibou” (A sibói bölény, 1929); „Stâlpi de căpătâi” (Kopjafák, 1933); „Uz Bence” (1933); „Poporul meu” (Az én népem, 1935); „Secuii” (Székelyek, 1936); „Cartea munţilor” (Havasok könyve, 1936); „Preafrumoasa Iulia” (Júlia szépleány, 1939); „Masacrul din Siculeni” (Madéfalvi veszedelem, 1939); „Noua patrie” (Új haza, 1940); „Viaţa fără de moarte” (Halhatatlan élet, 1941); „Cei decişi” (Az elszántak, 1943); „Confruntarea tăcută” (Néma küzdelem, 1944); „Steaua verde” (A zöld csillag, 1950); „Iată oamenii” (Íme az emberek, 1951); „Adevărul despre Ardeal” (Mi az igazság Erdély esetében?, 1952).

Romanul în două volume „Bourul din Jibou” (A sibói bölény) ilustrează viaţa baronului Wesselényi Miklós senior, tatăl binecunoscutului fiu cu vederi liberale din grupul statuar centenar, creat de Fadrusz János şi amplasat în piaţa veche a Zalăului. Sfârşitul secolului al XVIII-lea a fost o epocă de frământări, începând cu revoluţia americană, urmată de 14 iulie 1789 şi terminată în chip tragic cu războaiele napoleoniene. Dincolo de patimile politice inerente epocii, scriitorul a îmbinat convulsiile

sociale dintr-un spaţiu familiar nouă cu povestea unui triunghi amoros, format din baronul din Jibou, mult încercata lui soţie şi fosta dragoste din tinereţe, o femeie irezistibilă şi machiavelică, devenită amanta unui împărat obsedat de introducerea unor reforme menite să radieze identitatea culturală şi naţională a popoarelor supuse.

Datorită căpoşeniei sale, a forţei herculeene şi a izbucnirilor necontrolate de violenţă, Wesselényi-senior a fost poreclit „bourul din Jibou” de către contemporani. În ciuda cunoscutelor excese, el a concretizat opoziţia nobililor din Ardeal şi le-a direcţionat rezistenţa împotriva experimentelor iniţiate de curtea vieneză. Imperiul înflorise în vremea înţeleptei Maria Teresa şi atinsese un maxim de strălucire. În mod paradoxal, după moartea suveranei, în perioada 1780-1790, s-au confruntat cu furie două tendinţe liberale: una inovatoare, radicală, promovată de sus în jos şi alta dornică de reforme, însă care s-a opus din răsputeri tratamentului de egalizare forţată, de netezire cu tăvălugul a unor stări anacronice, „moştenite din vremurile celuilalt regim”.

În aşteptarea unei viitoare traduceri în limba română şi a apariţiei unei ediţii pe cât posibil sălăjene, am rezumat capitol cu capitol evenimentele şi faptele cuprinse în romanul lui Nyírő József, pentru ca oricine este interesat să sprijine un proiect cultural de o asemenea însemnătate şi amploare să-şi poată forma o imagine de ansamblu. Cu multă măiestrie şi forţă, scriitorul clujean a redat aproape pictorial, în clarobscur, portretele unor personalităţi din trecut, nişte individualităţi puternice prinse în confruntări titanice, siluete încordate şi expresive, urmărite în evoluţia lor pe imensa frescă a istoriei. Naratorul urmăreşte pas cu pas modificarea mentalităţilor din epocă, apusul servituţiilor feudale şi răsăritul unei Europe moderne (plus poticnelile aferente oricărui început).

Dar să lăsăm povestea să-şi urmeze calea.

1.1 Căpitanul Wesselényi Miklós de la regimentul de husari din Galiţia pleacă în mod neaşteptat de la înmormântarea mamei

sale, baroneasa Dániel Polixéna. Peste măsură de trist, el porneşte în galop din Jibou şi, pe drumul de Gârbou, se reîntâlneşte din întâmplare cu contesa Nemes Zsuzsa, prima lui dragoste. După terminarea ospăţului de pomenire, fiul decedatei îi mărturiseşte lui Wesselényi Farkas, unchiul său, că are de gând să-şi dea demisia din armată şi, de va trece anul de doliu, o va cere de soţie pe frumoasa fată. Bătrânul îl lămureşte că asta nu se poate, deoarece contesa s-a măritat deja cu contele Johann Haller din Gârbou, dar nu-i spune că totul e doar un aranjament de faţadă, deoarece în realitate Zsuzsa a devenit ibovnica viitorului împărat losif al II-lea. Cu totul dezamăgit, îndrăgostitul fără speranţă îşi trimite lăutarii la castelul din Gârbou şi îi cântă fostei iubite o serenadă sfâşietor de tristă, în semn de despărţire.

1.2 Întrucât contele Haller n-a venit la înmormântarea mamei lui Miklós, tânărul baron merge la Gârbou într-o vizită de curtoazie, ca să lămurească pricina şi să nu lase în urmă vreo supărare. În absenţa „soţiei”, care s-a întors la Viena, aristocratul austriac cel hâd şi cocoşat duce viaţă destrăbălată, bucurându-se de plăcerile vinului şi de nurii femeilor dornice să se distreze cu oricine are bani. Dezamăgit, Miklós refuză să participe la orgie şi pleacă, întrucâtva liniştit, la Cluj, unde are loc împărţirea moştenirii. Rudele îi lasă domeniul şi conacul natal din Jibou. Pe o stradă din oraş, o salvează şi face cunoştinţă cu contesa Cserey Heléna, o fată încântătoare şi liniştită dintr-o familie de catolici din Secuime, în compania căreia simte că i se alină durerile sufletului. O curtează, însă părinţilor nu le convine faptul că magnatul din Jibou este de credinţă reformată (protestant-calvină) şi o trimit acasă. Ca s-o protejeze şi ca să păstreze legătura cu ea, baronul îl desemnează ca însoţitor al tinerei pe Ioan Opriş, omul său de încredere.

1.3 La Viena, împărăteasa Maria Tereza trage să moară. Prinţul moştenitor îi mărturiseşte contesei Haller, drăguţa sa, gândul că doreşte să reformeze din temelii viaţa oamenilor. Va

începe chiar cu înmormântările. Gata cu ceremoniile scumpe şi somptuoase, când natura acţionează simplu şi eficace. Va fi suficient ca decedaţii să fie vârâţi în câte un sac şi aruncaţi într-o groapă comună. Da, viitorul cezar plănuieşte condamnarea la moarte a cimitirelor. În ceea ce priveşte Ardealul, provincia va fi împărţită în 11 judeţe, aşa că tânăra primeşte sarcina de a găsi 11 oameni devotaţi, pentru a reorganiza teritoriul din punct de vedere administrativ şi pentru a conduce comitatele.

1.4 Baronul Wesselényi Miklós se gândeşte să renunţe la cariera militară şi să se stabilească în Jibou, unde începe lucrările de extindere a conacului moştenit, cu gândul să-l transforme într-un castel modern şi confortabil. Toamna, în septembrie, primeşte o invitaţie la vânătoare în munţii Ţibleşului din partea contesei Haller Zsuzsa, de fapt o excelentă ocazie pentru a pune la cale aranjamente politice şi a se împărţi noile dregătorii. Miklós, fire turbulentă şi antiimperial declarat, nu se află printre cei aleşi să devină prefecţi, dar invitaţia a avut un alt rost. Frumoasa şi omnipotenta aristocrată blondă şi-l doreşte pentru sine şi-i face avansuri explicite. Un urs stârnit de un vânător neîndemânatic îl atacă pe soţul ei şi contele Haller e salvat în ultimă instanţă, cu preţul propriei vieţi, de Ioan Opriş, omul de încredere al nobilului din Jibou. În buzunarul curajoasei ordonanţe, este găsită o scrisoare adresată lui Miklós, prin care Cserey Heléna îşi mărturiseşte dragostea şi îl previne să se ferească de Zsuzsa, care e ţiitoarea împăratului. Baronul, care a ezitat o clipă să tragă în fiară, îşi dă seama că fusese cât pe ce să comită un păcat şi-i face salvatorului o înmormântare princiară, cu 10 preoţi la căpătâi.

1.5 Nefericit şi cu apucături despotice, tânărul aristocrat preschimbă în iad viaţa celor din jur. Dar, într-o dimineaţă de duminică, preotul paroh Rétyi József îndrăzneşte să pătrundă în curtea castelului, îl prinde de mână pe nobilul derutat şi îl duce la biserică, să-i întâlnească pe oamenii sărmani şi istoviţi de trudă, adevărata lui moştenire. Părintele îi cere să se trezească. După

slujbă, când rămân singuri, Miklós se oferă să împartă ţăranilor alimente, însă este refuzat. Oamenii nu doresc pomană, ei doresc să-şi câştige existenţa prin muncă, adică să le fie garantate sesiile şi aşteaptă un semn de bună-voinţă, de afecţiune din partea moşierului. Baronul exclamă înnegurat că el nu se mai simte capabil să iubească. „Atunci vom aştepta în continuare”, răspunde sec preotul. Impresionat de curajul şi francheţea omului lui Dumnezeu, tânărul îi dă dreptate. O plimbare prin pământurile din şes (lunca Someşului) îi scoate în cale o fetiţă de vreo 3 anişori, în haine zdrenţuite, care s-a rătăcit. Tânărul o ia în braţe şi o duce acasă. Când copila îi dă un pupic, Miklós îşi aduce aminte de Cserey Heléna şi se hotăreşte să plece urgent la Crasna, să-i ceară mâna.

1.6 Când contesa Haller Zsuzsa află că baronul Wesselényi Miklós s-a logodit cu Cserey Heléna, întâi o consideră drept un afront personal, apoi, retrasă în intimitate, începe să plângă cu amar. În final, ia hotărârea să-i despartă pe îndrăgostiţi. Tânărul căpitan primeşte un ordin prin care i se cere să se întoarcă urgent la garnizoana din Reichenau. Pe de altă parte, în temeiul legilor din epocă, prefectul judeţului îi cere să semneze un reverzalis, un act prin care mirele acceptă ca toţi copiii rezultaţi din viitoarea căsnicie să fie botezaţi în credinţa catolică. Baronul refuză şi-şi trimite soldaţii să-l aresteze pe reprezentantul împăratului, care, înainte vreme, fusese bărbier. Miklós îi cere prefectului să-l tundă frumos, deoarece se pregăteşte de însurătoare. Însă când tânărul ajunge la Kriegministerium-ul din Viena, i se pune în faţă actul cu pricina. Contesa Haller triumfă şi îi spune că nu-l va ceda fetei lui Cserey. Pătimaşa declaraţie îl deşteaptă pe baron şi o respinge încă o dată pe ibovnica împăratului. Deoarece nu-i rămâne nici o soluţie, în cele din urmă semnează angajamentul.

1.7 După înlăturarea ultimului obstacol formal, tinerii se căsătoresc. Nunta a ţinut trei zile şi trei nopţi, ca-n basme. Doar imaginea maleficei contese din Gârbou îi tulbură sufletul

proaspătului însurăţel, însă nu spune nimănui nimic, nici chiar soţiei. Tinerii se mută la Jibou, unde Miklós continuă reconstruirea castelului, iar Heléna, al cărei frate este un botanist împătimit, plantează în grădină cele mai frumoase flori din lume. Copaci aduşi din colţuri îndepărtate ale lumii umbresc aleile cu prundiş. Nobilul construieşte încă un rând de case pentru ţărani, defrişează pământul şi îl dă în folosinţă. Simte că chinul îi este mântuit şi-i mărturiseşte Helénei, „micul său rai”, că o iubeşte. Dar un incendiu devastator distruge noile gospodării şi baronului i se pare că dintre flăcări se aude râsul răutăcios al contesei Haller. Îşi respinge soţia, care realizează cu surprindere că în sufletul bărbatului există un colţ întunecat, pe care nici măcar vâlvătaia focului nu-l poate lumina. Fericirea lor se ruinează, acolo unde până atunci curgea mierea acum macină fierea. Baronul angajează o trupă clujeană de actori ca să înviorеze atmosfera şi-i invită pe domnii din împrejurimi la spectacol. Când drama cuprinde o scenă vânătorească, slobozeşte un mistreţ viu pe scenă, spre groaza comedianţilor. Soţia face primul pas către împăcare şi-i cere voie să reconstruiască ea locuinţele distruse. Lucrurile revin la normal. În primăvara următoare, în ziua de Sfântul Iosif, li se naşte primul copil, un fiu cu numele Ferenc. Abia atunci Miklós îi destăinuie Helénei povara purtată atâta timp în suflet, iar ea, surprinzător, îi cere iertare soţului, pentru că l-a lăsat să sufere atât „pentru un mărunţiş”. A doua zi, femeia îl cheamă pe părintele Rétyi şi-i cere să boteze pruncul în credinţa reformată.

1.8 După naşterea băieţelului, castelul s-a umplut cu oaspeţii dornici să-i felicite pe părinţi şi să-i ureze sănătate micuţului. Vine şi ziua când se anunţă în vizită contele şi contesa Haller din Gârbou. Wesselényi le prezintă celebra herghelie din Jibou, drept care Zsuzsa îi spune lui Miklós că împăratul ar fi interesat să vadă care e mânzul menit să tragă dricul la înmormântarea baronului rebel, ca să-i dea de înţeles că este considerat drept un om periculos pentru imperiu, iar soarta lui depinde de ea, aşa că va trebui cât de curând să aleagă între acceptarea dragostei nepermise

sau pierderea capului. Din punctul de vedere al bărbatului, opţiunile sunt mult mai drastice: onoarea sau moartea. Tânărul se mâniază. Se oferă să-şi ducă oaspeţii la o plimbare cu trăsura şi pune să se înhame un atelaj de şase cai, aleşi dintre cei mai nărăvaşi armăsari. Demonstraţia de forţă şi de virtuozitate a conducerii lor constituie un răspuns fără echivoc, un mesaj către împărat.

1.9 După naşterea celui de-al doilea copil, subprefectul de Sălaj este trimis la castel ca să-i dea de ştire baronului că Episcopul de Oradea l-a denunţat, deoarece, în ciuda angajamentului semnat la Viena, pruncii au fost botezaţi în credinţa protestantă. Evident, informaţia provenea de la contesa Haller. De teamă ca soţia să nu-şi piardă laptele, Miklós nu-i spune nimic până toamna târziu, în noiembrie, când li se înmânează decizia imperială, prin care bătrâna împărăteasă îi obligă să construiască o capelă catolică, să aducă un preot pentru ţinerea slujbelor religioase şi pentru educarea corespunzătoare a copiilor. Dacă baronul refuza să se supună, atunci ar fi urmat ca micuţii să fie daţi în grija contelui Cserey Farkas, bunicul lor. Asupra îndeplinirii acestei hotărâri va veghea episcopul de Ardeal.

1.10 „Mama Austriei” şi-a părăsit împărăţia la puţin timp după toate acestea, în 29 noiembrie 1780. Rămăşiţele pământeşti i-au fost aşezate în cavoul din mănăstirea capucinilor, în urma unei ceremonii elaborate, la care s-au grăbit să participe toţi domnii din cele patru zări ale lumii. La trei zile după funeralii, prinţul Kaunitz, favoritul suveranei, întârzie cinci minute la audienţa stabilită, drept urmare Iosif al II-lea îi arată ceasul, îi cere ca altă dată să fie punctual şi-l expediază. Speriaţi, aristocraţii încep să părăsească Viena. Întreaga Europă comentează schimbarea.

1.11 Contesa Haller Zsuzsa revine la castelul din Jibou şi nimereşte chiar atunci când Cserey Heléna plecase la plimbare cu

băiatul cel mare. „Ibovnica împăratului” îi mărturiseşte lui Miklós că a plecat din capitala austriacă doar ca să nu se îndrăgostească de energicul suveran, ale cărui planuri grandioase au impresionat-o şi au înspăimântat-o în acelaşi timp. Iosif al II-lea şi-a propus desfiinţarea provinciilor, a graniţelor fizice, lingvistice şi religioase. El dorea să dispară sistemul feudal, cu aristocraţi plini de privilegii şi iobagi prostovani. Iarba şi mirajele din Câmpia Pannonică să fie înlocuite cu holde bogate, munţii să-şi verse din pântece aurul, argintul, sarea şi fierul, iar Dunărea să devină principala arteră comercială între Orient şi Apus. Revenită acasă, Zsuzsa îşi dă seama că susţinerea împăratului înseamnă trădarea tuturor lucrurilor care o leagă de pământul natal. A venit la Miklós să-i ceară sprijinul, deoarece consideră că el reprezintă Ardealul şi e gata să-şi renege suveranul în schimbul unui singur sărut. Baronul cedează, o îmbrăţişează pătimaş, dar tocmai atunci se deschide uşa şi intră soţia. Când îi vede împreună, leşină. Numai băieţelul lor se apropie de tată şi se interesează, cine este tanti?

1.12 Episodul stârneşte o nouă criză în relaţia dintre soţi, nici unul nu îndrăzneşte să privească în ochii celuilalt, fiecare suferă de unul singur. Colac peste pupăză, cancelaria imperială sporeşte presiunea. Episcopul Batthyány le trimite o cameristă catolică şi cere să fie urgentată construirea capelei, problemă aflată şi în atenţia subprefectului. Relaţia cu tatăl-socru se înăspreşte şi nimeni nu doreşte să-l ajute, pentru că toţi domnii au preferat să se supună puterii imperiale. Baronul se înfurie. Paharul cu amar se revarsă în momentul când află că doi rândaşi au fugit de la castel şi s-au refugiat pe domeniul de la Gârbou. Cere înapoierea fugarilor, dar contele austriac îi transmite cu impertinenţă să vină personal după ei. Wesselényi înarmează o mică oştire de 540 de oameni cu coase şi securi, apoi pleacă să-şi asedieze vecinul. La vederea puhoiului, porţile conacului lui Haller se deschid şi trei parlamentari încearcă să-l oprească pe aristocratul care vede roşu înaintea ochilor, însă fără nici un succes. Miklós cedează abia atunci când stăpâna casei îi pune pe lăutari să interpreteze melodia

cântată în urmă cu ani şi ani, la serenada de despărţire, după ce aflase că Zsuzsa s-a măritat. Femeia coboară şi vine la poartă, spunându-i, iată-mă, sunt aici, fă ce vrei cu mine. Bărbatul o priveşte tăcut şi nu înţelege cum s-a lăsat fermecat de această fiinţă. Îi spune că n-o mai iubeşte şi nici nu doreşte să-i curme zilele, deşi presimte că răzbunarea ei va fi cumplită. El ştie că lipsită de sprijinul şi încrederea lui, femeia a devenit vulnerabilă, neputincioasă, adică rămâne doar „ibovnica împăratului”. Baronul dă porunca de întoarcere şi îşi retrage oastea ad-hoc la Jibou, fără să fi rănit sau să fi omorât pe cineva. Se duce la soţie şi îşi deschide larg braţele, o strânge la piept ca să-i aline lacrimile.

1.13 Bucuroasă că s-a împăcat cu soţul, Cserey Heléna îl vizitează pe părintele Rétyi ca să-i împărtăşească mulţumirea. Bătrânul o previne că adevărata fericire vine abia după ce omul se eliberează de patimi, scapă de frică, nu se sperie de necazuri, e ocolit de păcate şi a avut parte de confruntări dureroase cu viaţa. Baroneasa ia hotărârea să treacă la credinţa soţului şi îşi transpune dorinţa în faptă în 11 aprilie 1782, bazându-se pe apariţia unui edict imperial de toleranţă religioasă. Tatăl ei consideră că baroneasa a interpretat legea în mod eronat şi îşi exprimă cu brutalitate dezaprobarea într-o scrisoare, drept urmare sensibila femeie cade la pat. În vreme ce boleşte, o mustră cu asprime şi episcopul Batthyány, dar Miklós ascunde mesajul şi îi răspunde prelatului pe un ton ţâfnos. Împăratul primeşte încă un denunţ, din partea episcopului de Oradea şi ia hotărârea ca baronului Wesselényi să-i fie luaţi copiii şi trimişi la Crasna, unde îi va îngriji bunicul lor, iar Heléna să plece la Sibiu, unde va sta şase săptămâni la mănăstirea ursulinelor din Sibiu. Soţul nu-i spune nimic până când o vede câtuşi de cât întremată şi femeia îşi exprimă dorinţa să-şi aducă băieţii înapoi. Abia atunci îi arată decizia imperială şi femeia se decide s-o respecte. Pleacă la mănăstire, însă rămâne la fel de fermă în convingeri şi după răstimpul petrecut printre măicuţe. Drept concluzie, Pater Vizi, confesorul, îşi înştiinţează ceremonios episcopul, scriindu-i că

oamenii se pot transforma în sfinţi, însă sfinţii nu se pot preschimba înapoi în oameni.

1.14 De Luminaţie (1 Noiembrie), sora lui Miklós a venit să cureţe mormintele părinţilor şi să aprindă lumânări la căpătâiul lor. Ea îl previne pe stăpânul casei că în Popteleac s-a întâlnit cu prefectul Teleki Lajos, Türi Sámuel, reprezentantul curţii regale şi aprodul Dónáth Antal, însoţiţi de soldaţii aflaţi sub comanda maiorului Langer. Ei vin să pună în aplicare o hotărâre judecătorească dată la Cluj, care prevedea ca baronul să fie arestat şi trimis la fortăreaţa Kufstein, „vreme de mai mulţi ani”, cu 30 de creiţari alocaţi zilnic pentru întreţinere. Văzîndu-i pe executori la poarta castelului, Wesselényi îi eliberează pe cei 300 de cai din herghelia proprie şi, protejat de animale, fuge în lunca Someşului, unde îşi aprinde propriul foc, în vreme ce în cimitire licăresc flăcările lumânărilor aprinse pentru cei plecaţi dintre noi. Oficialii sunt întâmpinaţi de baroneasa Heléna, care le spune că stăpânul casei e plecat, pot verifica, dar fără să-i deranjeze pe copiii adormiţi. Ca urmare a insuccesului, prefectul Teleki îşi dă demisia.

1.15 Ca să-şi piardă urma, Wesselényi s-a ascuns în pădure, însă a prins o vreme cât se poate de nepotrivită. Unchiul său Farkas vine de la Cluj cu vestea că moţii s-au răsculat, omoară, pârjolesc şi distrug totul în cale, nu este nicidecum un prilej când castelul să fie lăsat în apărarea unei femei fragile. Cserey Heléna îl domoleşte, pentru că în Jibou s-au stabilit alte relaţii între moşier şi pălmaşii săi. Bătrânul n-o crede, îi povesteşte despre măcelul din târgul de la Brad. Armata n-a intervenit, aşa că mulţimea e convinsă că acţionează cu voie de la împărat. Horea îi adună pe răsculaţi în oastea căreia i s-au alăturat şi doi iobagi fugiţi din Jibou. Situaţia pare să se tensioneze, oamenii se grupează, dar întâi se duc către casa preotului, abia apoi urcă la castel. Stăpâna casei iese şi-i întâmpină. Conducătorul ţăranilor îi spune că oamenilor le este ruşine că domnul lor e nevoit să se ascundă ca un răufăcător ordinar, au venit să-l roage să revină

liniştit acasă, pentru că ei îl vor apăra şi le vor face felul la toţi cei care ar îndrăzni să facă vreun rău, lui sau familiei sale. În vremea aceasta, noul prefect, Kornis Zsigmond, îi convoacă pe domni la Zalău, ca să-i înştiinţeze că împăratul a poruncit ca justiţia şi administraţia să întrebuinţeze numai şi numai limba germană. Spre uimirea tuturor, la şedinţă apare şi baronul rebel. EL ţine o cuvântare înflăcărată întru apărarea limbii materne. Prefectul îi cheamă pe haiduci ca să-l aresteze pe agitator, dar ceilalţi nobili îl ocrotesc cu trupurile lor şi-l scot nevătămat din sală.

1.16 De Moş Nicolae, nobilii loiali împăratului s-au adunat la Gârbou, ca să-i strecoare contesei Haller declaraţii de dragoste în condurii auriţi din fereastră. Apoi au început să-şi dea cu presupusul, oare ce s-ar cuveni să-i dăruiască de Crăciun, ce podoabe să atârne în brad? Prefectul Kornis îi promite nurliei blonde că el i-l va aduce pe baronul Wesselényi, să-l atârne de o creangă, în schimbul unui sărut. Târgul e făcut, dar de la vorbă la faptă uneori e o cale foarte lungă. În noaptea plănuită pentru arestare, se stârneşte un viscol afurisit care îi orbeşte şi îi îngheaţă pe oamenii împăratului, de ajung abia în zori la castelul din Jibou. Aici sunt întâmpinaţi de ţevile a patruzeci de puşti aţintite asupra lor şi îşi părăsesc conducătorul în fugă, făcându-l de batjocură.

1.17 Împăratul s-a mâniat cumplit din cauza ineficienţei slujitorilor săi. Cancelarul Eszterházy îi propune un plan de acţiune, însă Iosif al II-lea îi cere să adopte măsuri radicale, ba chiar ilegale (pe atunci), precum ar fi incendierea reşedinţei din Jibou. Când bătrânul aristocrat protestează că o asemenea faptă ar fi împotriva Constituţiei, autocratul îl pune la punct şi declară că El este Legea, Coroana, Dieta, Istoria. Pentru propria siguranţă, suveranul interceptează corespondenţa cancelarului cu oficialii ardeleni şi apoi îi stabileşte un domiciliu forţat „până la terminarea spectacolului”. Dar inima lui Eszterházy cedează, lăsându-l pe împărat să savureze singur ultimul act la „comédiei”.

1.18 În jurul castelului de la malul stâng al Someşului s-a format un dublu cerc de asediu. Haiducilor trimişi de la conducerea judeţului li s-au alăturat cei 26 de soldaţi comandaţi de căpitanul Mosch din regimentul de dragoni din Savoya. Date fiind condiţiile, sărbătorile de iarnă au trecut fără bucurii, fără oaspeţi şi fără chef. Singurul om curajos care a îndrăznit să vină la urat a fost preotul paroh Rétyi. La început, el îl încurajează pe baron să reziste până la primăvară, deoarece reprezintă ultima redută împotriva înnoirilor decretate de împărat. Părintele se întâlneşte şi cu Cserey Heléna, apoi puterile îl părăsesc şi se prăbuşeşte. Vreme de o săptămână, se zbate în ghearele morţii. Când îşi revine, îşi dă seama că a greşit în analiza situaţiei. Îi spune femeii că numai ea, singură ea, va putea să-şi salveze bărbatul, copiii, casa şi averea. Ea va trebui să-l predea autorităţilor. Ocazia potrivită apare când baronul pleacă la o întrunire politică găzduită la Dătăşeni de Dániel István, unchiul din partea mamei sale. Opoziţia ardeleană respinge măsurile radicale propuse şi se risipeşte ca un stol de potârnichi în momentul când află că soldaţii trimişi să-l aresteze pe Wesselényi au ajuns la Turda. Sosiţi la conac, dragonii acţionează cu brutalitate şi-l bumbăcesc cu patul puştilor pe nobilul neînarmat. Înainte să fie legat între doi cai, soţia îl sărută, apoi priveşte disperată cum Miklós este dus la închisoare.

Primul volum se termină cu imaginea câinilor care ling sângele împrăştiat pe zăpadă.

Volumul II

2.1 Prietenii şi rudele baronului din Jibou au fost demişi din funcţiile deţinute. Copilaşii lui Wesselényi au asistat la scena brutală a încătuşării şi pedepsirii tatălui lor. Ei au suferit un şoc nervos şi sănătatea li s-a deteriorat rapid. Fără a ţine seama de realitate, împăratul a poruncit să fie luaţi de lângă mamă şi i-a încredinţat contelui Kemémy Farkas, „spre bună creştere în

dreapta credinţă catolică”. Ca urmare a mutării forţate la Cluj, starea lor s-a înrăutăţit şi, în cele din urmă, amândoi au murit.

2.2 Deloc impresionat de tragica turnură a evenimentelor, împăratul i-a interzis baronesei îndoliate să părăsească Jiboul. Aici, ea a constatat cu surprindere că preotul Rétyi József a orbit. Bătrânul a declarat senin că şi-a închis ochii ca să nu vadă cum i se prăpădeşte ţara sub stăpânirea austriecilor. Cserey Heléna l-a găzduit la castel, unde părintele a dorit să se ocupe de albine, cărora le vorbea toată ziua, spre uimirea argaţilor. Sfaturile sale au ajutat-o pe Cserey Heléna să preia imensa gospodărie, cu gândul ca, atunci când i se va întoarce bărbatul, să găsească toate în ordine.

2.3 După ce l-a închis pe Wesselényi Miklós-tatăl în temniţa din Kufstein, Iosif al II-lea le-a declarat nobililor ardeleni, cu vădită satisfacţie, că „i-a europenizat”. În vara anului 1786, împăratul a venit în vizită la Cluj, unde le-a primit în audienţă pe baroneasa Bánffy şi pe contesa Teleki, surorile lui Miklós şi i s-a înmânat cererea baronesei din Jibou, prin care i se solicita clemenţă pentru soţul acesteia. Următorul a fost părintele Rétyi. Spre surprinderea suveranului, preotul lipsit de vedere l-a rugat să-l ţină întemniţat pe baron cât mai mult timp, pentru că astfel nemulţumirile oamenilor îşi vor găsi un centru de coagulare şi îl vor transforma într-un martir. Într-o interesantă dispută filosofică, părintele a susţinut că materia primează în faţa minţii, ba mai mult, maternitatea stăpâneşte lumea (ideea centrală a romanului, cu referirea explicită la faptele baronesei Cserey Heléna). Împăratul constată nemulţumit că bătrânul are dreptate. Aplicarea legii cadastrului a înveninat atmosfera. Iosif al II-lea este surprins şi de înfăţişarea amantei sale. Contesa Haller l-a primit îmbrăcată în haine cernite, cu faţa gălbuie şi remuşcări în suflet. Fosta iubită îi mărturiseşte că, prin măsurile luate, au păcătuit amândoi împotriva familiei Wesselényi. Femeia era bântuită de imaginea „purtătorului de copârşee”, bărbatul care, fără să spună un cuvânt,

o însoţeşte peste tot, oriunde merge, purtând sicriele celor doi copilaşi ai săi la subsuoară. Şi nu era singura fiinţă obsedată de această nălucire, „omul cu sicriele” fusese văzut şi de alţii.

2.4 Împăratul părăseşte Ardealul profund nemulţumit. Ultima poruncă cere ca măsurătorile cadastrale să fie terminate până în toamnă, iar armata imperială să se ferească de comiterea unor abuzuri. Măria sa a constatat că administraţia locală decurgea după legea bunului plac, se ignorau deliberat o serie de rânduieli. Prostimea nu ştia carte, era rămasă în urmă, sărăcită şi revoltată. Cultura lipsea cu desăvârşire. Pămînturile zăceau în pârloagă, învăţământul era primitiv, populaţia risipită, comertul slab dezvoltat, limba oficială a statului (germana) ignorată, iar ordinea publică inexistentă. O realitate îngrijorătoare în condiţiile în care Europa fusese cuprinsă de nişte mişcări populare de amploare, care vor zgâlţâi din temelii stările sociale şi vor culmina cu izgonirea domnilor şi preoţilor. Prin urmare, Iosif al II-lea a anulat festivităţile de bun-rămas şi a trecut peste ceremonia de decernare a decoraţiilor. Dar, înainte să se urce în caleaşcă, poliţia secretă l-a anunţat că preotul primit în audienţă a murit în nişte împrejurări deloc obişnuite. Întors la Jibou, orbul a îmbrăţişat fiecare stup, apoi şi-a început obişnuita litanie. Când a terminat predica adresată albinelor, bătrânul s-a prăbuşit mort. Alaiul împărătesc s-a îndreptat către Bistriţa şi, de acolo, în Bucovina. La trecerea dincolo de hotarul munţilor, împăratul s-a întors ca să privească încă o dată Ţara Ardealului şi a zărit în depărtare statura uriaşă a unui bărbat cu două sicrie mici sub braţe.

2.5 După ultima întâlnire cu împăratul, Nemes Zsuzsa, contesă Haller, a suferit un şoc nervos şi a spart totul prin casă: oglinzi, porţelanuri, statui de marmură. Apoi a leşinat şi doamnele de companie au reuşit cu mare greutate s-o readucă în simţiri. Cum n-a suportat să călătorească în caleaşcă, în cele din urmă soţul a angajat o lectică ca s-o ducă la Gârbou. Pe drum, contesei i s-a părut că-l vede iar pe bărbatul cu sicriele şi a sărit dintre

perini, a început să gonească pe drum, speriată foarte tare. Doctorul însoţitor n-a putut s-o ajute defel. În cele din urmă, femeia i-a strâns împrejur pe toţi însoţitorii ei: soţul, medicul, purtătorii de lectică, cameriste, ţăranii aflaţi prin preajmă, şi şi-a mărturisit public vina care o chinuia.

2.6 La vremea secerişului, calul dăruit bătrânului Wesselényi Farkas, unchiul lui Miklós, a apărut pe neaşteptate în poarta castelului din Jibou, însă fără călăreţ, care, venind cu plosca de pălincă în mână, adormise şi picase din şa. Spre uimirea moşului, treburile mergeau bine în gospodăria jibouană, subiect despre care i-a scris nepotului un răvaş pe un ton mucalit. În vremea ce-şi chinuia scribul cu întocmirea răvaşului, din Gârbou a sosit vestea că Nemes Zsuzsa trage să moară. Bătrânul baron a chemat deîndată ţiganii şi a început să tragă un chef pe cinste, dar a fost oprit de Cserey Heléna, care l-a mustrat amarnic şi a plecat în grabă să-şi ajute rivala.

2.7 În conacul din Gârbou, atmosfera devenise de nesuportat. Contesa Haller încercase de mai multe ori să se arunce pe fereastră, aşa că, în cele din urmă, fusese legată de pat. Speriat de înfăţişarea femeii, soţul îl chemase pe un stareţ din Cluj, însă stropirea cu apă sfinţită a provocat un acces de furie a bolnavei. În consecinţă, călugărul a propus săvârşirea unui ritual de exorcizare, conform metodologiei aprobate de Papa Paul al V-lea. Toate străduinţele sale sunt zadarnice, chinurile provocate de remuşcări nu încetează decât atunci când în uşa încăperii apare Cserey Heléna şi îi spune lui Nemes Zsuzsa că o iartă pentru tot, iar apoi o sărută.

2.8 În celula 5 din fortăreaţa Kufstein, rebelul Miklós este încătuşat cu lanţuri şi legat de perete. În faţă, pe o măsuţă luminată de două sfeşnice, aproape, dar la o distanţă de neatins, i se pune scrisoarea trimisă de soţie. Dar, fără s-o ia în mână, el ştie care sunt veştile de acasă, simte cum Ardealul se deşteaptă, aşa că

preferă să se înveselească şi îşi imaginează că se joacă cu cei doi copilaşi morţi. Când, dimineaţa, este dezlegat şi i se spune că are voie să desfacă răvaşul, deţinutul îi mulţumeşte ofiţerului şi îi spune că n-are rost, l-a citit deja.

2.9 Istoricii au discutat mult despre rivalitatea dintre Iosif al II-lea şi Frederic cel Mare. Ca să consolideze apărarea graniţei cu Prusia, împăratul a vizitat fortăreaţa din Olmütz. Aici primeşte vestea că Ecaterina a Rusiei îi propune o alianţă împotriva Rusiei, idee pe care suveranul o acceptă degrabă, mai ales că în Franţa începuse să bată vântul revoluţiei. Ca să testeze rezistenţa zidurilor din Olmütz şi puterea artileriei, împăratul trage un obuz în sistemul defensiv al citadelei şi nimereşte în chiar peretele închisorii. Binedispus, porunceşte ca deţinutul din celula bombardată să fie eliberat. Scos pe neaşteptate la aer curat şi lumină, întemniţatul ajuns numai piele şi os moare pe loc. Împăratul cere ca el însuşi să fie legat cu lanţuri de peretele închisorii, însă nu rezistă nici un ceas. Impresionat, porunceşte îmbunătăţirea condiţiilor din toate închisorile imperiale, însă cu o excepţie: Kufstein.

2.10 Iosif al II-ea se întâlneşte cu ţarina Ecaterina, ca să stabilească drumul pe care vor merge către Istambul. Spre marea sa uimire, suveranul află de la împărătesă că Belgia s-a răsculat, dar îi rămâne satisfacţia s-o anunţe primul că ambasadorul rus de la Înalta Poartă a fost arestat şi întemniţat la Edikule. După victoria de Sabaci, le comandă soldaţilor să-i aşeze pe morţi unul lângă celălalt, ca şi cum ar fi construit un drum din cadavrele lor, dar calul i s-a speriat şi n-a îndrăznit să păşească pe el. Semn de ghinion, deoarece apoi campania a luat o turnură nefericită. Craiul suedez a atacat Rusia, iar oştile imperiale din Croaţia au fost spulberate la Dubiţa. În noaptea de 17 septembrie 1788, armata trimisă către Orşova a fost atacată la Caransebeş de un alt contingent austriac, episod intrat în istoria marilor greşeli militare (nemţii au strigat: „Halt! Halt!”, adică: „Opriţi-vă! Opriţi-vă!”, în

vreme ce dunărenii au înţeles: „Allah! Allah! şi, convinşi că adversarii lor sunt turci, i-au căsăpit cu miile). Colac peste pupăză, împăratul află că s-a îmbolnăvit de turberculoză şi are încă un an de trăit.

2.11 Războiul pornit împotriva turcilor necesita recrutarea de soldaţi şi aprovizionarea lor continuă cu hrană. Conform poruncii împărăteşti, fiecare regiment a avut misiunea să recruteze 100 de tineri, iar restul populaţiei, inclusiv clerul şi nobilimea, au trebuit să contribuie la efortul de război cu diferite cantităţi de grâne. Întrucât Jiboul nu şi-a îndeplinit obligaţiile impuse, împăratul şi-a trimis cătanele să-i silească pe localnici. De altfel, pretutindeni drumurile erau înţesate cu care pline cu bucate, din care cauză abia se putea umbla prin ţară. Nobilii şi poporul s-au revoltat, drept care Iosif al II-lea le-a interzis să producă băuturi alcoolice, a mărit preţul sării şi a cerut provinciei să plătească un impozit de 4 milioane de forinţi. Drept urmare, s-a publicat un pamflet antirăzboinic, pe care Maiestatea-Sa l-a aprobat râzând. Bine aprovizionată, uriaşa armată a pătruns în Muntenia pe Valea Oltului şi a ocupat Bucureştiul.

2.12 Cererea de graţiere a soţului, înaintată de Cserey Heléna, a stat vreme de 5 ani pe masa de lucru a împăratului. Iosif al II-lea, care abolise pedeapsa capitală, s-a gândit de mai multe ori să rupă hârtia, dar de fiecare dată a renunţat, deoarece i s-a părut că ar fi săvârşit un asasinat. În cele din urmă, aflat în pragul morţii, s-a hotărât s-o aprobe şi s-o înmâneze personal baronului răzvrătit. Când s-au întâlnit în celula din Kufstein, suveranul i-a reproşat magnatului că, până în momentul respectiv, nobilul nu făcuse nimic pentru bunăstarea poporului, ci doar şi-a apărat privilegiile nobiliare, a acumulat cu lăcomie bogăţii şi titluri, în vreme ce a frânt spinările iobagilor. Pentru că aristocraţii considerau că menirea ţăranilor e să pască iarbă, să rămână proşti şi să lucreze pe brânci. Cât despre aşa-zisa apărare a limbii materne: câte şcoli a construit? Unde sunt poeţii, geniile literare atât de elogiate în

celelalte naţiuni? Graiul popular nu e folosit nici măcar pentru a cerşi şi e cântat doar de ţiganii lăutari. Wesselényi a rămas impresionat de criticile aduse de împărat, i s-a făcut ruşine, s-a simţit umilit şi s-a mâniat, dar şi-a dat seama că suveranul are dreptate. Ce păcat că unei minţi atât de strălucite îi este dat să moară în curând!

2.13 În ziua de Anul Nou, sătenii au anunţat-o pe baroneasa Cserey Heléna că mormântul preotului Rétyi József a fost acoperit peste noapte de flori proaspăt răsărite. Dar abia peste câteva zile, când o ştafetă călare i-a adus un plic doldora de peceţi, a înţeles semnificaţia semnului trimis de Dincolo: soţul i-a fost eliberat din închisoare. Pe dată, a pus să fie înhămaţi caii la caleaşcă şi s-a grăbit să-l întâlnească. O vreme, au stat în Viena, încercând în zadar să-l reîntâlnească pe împăratul muribund. Iosif al II-lea şi-a retras toate edictele imperiale şi, în ultimul ceas, ar fi dorit să-şi revadă amanta. Un raport al poliţiei secrete i-a dezvăluit că Nemes Zsuzsa, contesă Haller, s-a întors împotriva lui şi a devenit instigatoarea opoziţiei din Ardeal. Împăratul şi-a închis ochii cu sentimentul că a rămas singur şi că tot ceea ce a făcut a fost în zadar.

2.14 Doliul poruncit de curtea imperială n-a fost respectat de către oamenii din popor. De bucurie că au scăpat de „despotul luminat”, ţăranii au aruncat pe foc actele cadastrale şi au început să chefuiască. Pe drumuri, flăcăii mascaţi şi îmbrăcaţi în straie strălucitoare opreau trăsurile şi îi obligau pe călători să coboare şi să se veselească împreună, „că aşa-i porunca împăratului”. Baronul şi baroneasa Wesselényi s-au întors la Jibou cu multe peripeţii. Pe parcurs, au constatat cu uimire că şi alţi domni au început să se intereseze de literatură, de exprimarea artistică şi înfrumuseţarea limbii, dar avântul a rămas un fel de distracţie estivală, deoarece orice aristocrat care se respectă îşi petrecea iarna la Viena. Ajunşi la apa Someşului, au găsit drumul încadrat de flăcările unor mirişti aprinse. În zadar şi-a biciuit Miklós

frumoşii armăsari negri, caii s-au temut să se avânte prin foc. Dar vorba blândă a lui Cserey Heléna i-a domolit şi astfel au ajuns în curtea castelului, unde soţia a coborât repede şi astfel a fost prima care l-a întâmpinat pe bărbatul reîntors acasă.

Ajunşi la sfârşit, ne rămâne să răspundem la o singură întrebare:

Cât adevăr istoric există în această poveste romantică?

Maria Tereza şi Iosif al II-lea sunt capete încoronate, cunoscute de toată lumea. Împăratul a efectuat trei călătorii în Ardeal: în 1773, în 1783 şi în 1786, toate descrise de George Bariţiu în „Istoria Transilvaniei". „Bourul din Jibou" a rămas în conştiinţa publică şi datorită fiului său, aristocratul cu vederi liberale. În privinţa soţiei, adevărul este că în realitate lucrurile au fost mult mai complicate decât se arată în roman. În cele din urmă, Wesselényi Miklós a răpit-o pe Cserey Heléna dintr-o mănăstire de maici, înainte de a se căsători cu ea. A fost într-adevăr o femeie sensibilă şi bună la inimă, dar a ştiut să se gospodărească singură, precum ne dovedeşte jurnalul ei de cheltuieli. De asemenea, în arhiva familiei, transferată la Cluj, ne-au rămas actele oficiale prin care li se cerea părinţilor să respecte legile referitoare la educarea copiilor în credinţa catolică.

Deşi puţin cunoscută, Nemes Zsuzsa, căsătorită Haller, a existat şi ea în realitate. N-o veţi găsi în „Monografia comitatului Sălaj" de Petri Mór, deoarece pe vremea respectivă Gârboul aparţinea de comitatul Solnoc-Dăbâca. Tot ce v-ar putea interesa se află în monografia lui Kádár József, care îi enumeră proprietăţile şi vă oferă date despre copiii ei. I-am întâlnit numele şi citat în folclorul local. Într-o relatare apărută în „Sălajul Orizont", dacă nu mă înşel, se spunea că ar fi construit o biserică - iarăşi planează o incertitudine, nu ştiu dacă în Hida sau în Zimbor -, deoarece ar fi păcătuit cu propriul frate.

Nyírő şi-a permis o serie de licenţe poetice în ceea ce-l priveşte pe tizul său, părintele Rétyi, conceput ca un fel de alter-ego. În arhiva bisericii reformate se arată că un Réthi József, nume

ortografiat cu „h”, a slujit la Jibou vreme îndelungată, între 1781-1815, a botezat-o într-adevăr pe baroneasa Cserey Heléna, căsătorită Wesselényi, în credinţa soţului. Părintele a urcat rând pe rând treptele ierarhiei bisericeşti, iar apoi s-a retras şi a murit la Borla în 1817. În mod sigur, acest Réthi nu s-a întâlnit cu împăratul la Cluj şi nici n-a murit imediat după aceea. Acesta e adevărul, care altminteri nu strică defel minunata descriere a mormântului acoperit de flori în Noaptea de Anul Nou din 1790.

Ca orice scriitor din Secuime, Nyírő József a folosit un limbaj plastic, bogat în metafore, ceea ce, în mod obişnuit, constituie o durere de cap pentru orice traducător. Vorbesc din proprie experienţă. De-a lungul timpului, am transpus în româneşte şi am publicat mai multe fragmente din opera sa. În revista „Limes”, au apărut două capitole din romanul „Uz Bence” (1933). În urmă cu doi ani, de Crăciun, „Caiete silvane” a publicat povestirea „Acum poţi să vii, Pruncule Iisus” din volumul „Secuii” (1936). Greutăţile nu m-au speriat, ci au reprezentat întotdeauna o provocare. Acum m-aş încumeta să iau „Bourul din Jibou” de coarne, de aceea m-am aventurat să scriu această prezentare. Rămân în aşteptarea unui editor interesat şi a unui contract îngăduitor, pentru că traducerea celor două volume va reprezenta o muncă de cel puţin un an.

Despre:
Nyírő József - A sibói bölény
Erdélyi Szépmíves Céh - *Athenaeum, Kolozsvár, 1929*

Apărut în:
Caiete Silvane *nr. 42-43 / iulie-august 2008, pag. 57-60*
Caiete Silvane *nr. 44 / septembrie 2008, pag. 41-43*

Cazul Nyírő József

La Şumuleu Ciuc, de Rusalii, se organizează în fiecare an cel mai important pelerinaj din Secuime, al cărui punct culminant este slujba religioasă, transmisă atât de posturile de radio, cât şi de televiziune. Unele grupuri de credincioşi romano-catolici pornesc din timp şi parcurg drumul pe jos, în vreme ce intonează psalmi sau cântă imnuri bisericeşti. Ei merg după un grafic bine stabilit, pe un traseu planificat cu ajutorul bisericii, din parohie în parohie, unde sunt găzduiţi peste noapte de preotul local într-o cameră de oaspeţi. Adesea, una dintre staţii este şi parohia Jibou. Alţii vin cu bicicleta, cu autobuzele, cu trenuri speciale sau chiar călare. Evenimentul este sărbătorit de peste 800 de ani.

Locul de pelerinaj Şumuleu Ciuc se află pe o colină din apropierea municipiului Miercurea Ciuc. Aici se găseşte o mănăstire franciscană, unde a lucrat şi călugărul Ioan Căianu, autorul celebrei compilaţii de muzică medievală „Codex Caioni". Principala atracţie o constituie statuia Sfintei Fecioare cu Pruncul, amplasată în marea biserică barocă, numită „Catedrala franciscană", unde zeci de mii de creştini vin de Pogorârea Sfântului Duh să se roage.

Anul acesta, organizatorii au anunţat că intenţionează să aducă în ţară şi să înhumeze osemintele scriitorului Nyírő József, lucru care a stârnit o vie controversă diplomatică. A fost nostim să citesc în mai multe declaraţii ale guvernului Ponta sau ale ministerului de externe că prozatorul secui a fost, de fapt... POET? Câtă încredere poate avea cititorul de bună credinţă în declaraţiile difuzate pe diferite posturi sau publicate în ziare când oficialităţile fac astfel de erori copilăreşti?

Nyírő József a fost unul dintre autorii maghiari importanţi din perioada interbelică. S-a născut în 18 iulie 1889, în Jimbor

(Braşov) şi a murit în exil, la Madrid, în 16 octombrie 1953. Iniţial a fost preot catolic, doctor în teologie, dar tumultul primului război mondial i-a radicalizat opiniile şi l-a determinat să-şi lepede sutana. S-a căsătorit cu o morăriţă, apoi au lucrat o vreme împreună. Primele succese literare le-a înregistrat în 1920, după care s-a mutat cu familia la Cluj.

Îi rog pe angajaţii ministerului de externe să parcurgă lista celor mai importante volume publicate de scriitor, care cuprinde romane, povestiri sau mărturisiri, nicidecum poezii: „Cioplitorul de Dumnezeu” (Jézusfaragó ember, 1924); „În jugul Domnului” (Isten igájában, 1926); „Bourul din Jibou” (A sibói bölény, 1929); „Stâlpi de căpătâi” (Kopjafák, 1933); „Uz Bence” (1933); „Poporul meu” (Az én népem, 1935); „Secuii” (Székelyek, 1936); „Cartea munţilor” (Havasok könyve, 1936); „Preafrumoasa Iulia” (Júlia szépleány, 1939); „Masacrul din Siculeni” (Madéfalvi veszedelem, 1939); „Noua patrie” (Új haza, 1940); „Viaţa fără de moarte” (Halhatatlan élet, 1941); „Cei decişi” (Az elszántak, 1943); „Confruntarea tăcută” (Néma küzdelem, 1944); „Steaua verde” (A zöld csillag, 1950); „Iată oamenii” (Íme az emberek, 1951); „Adevărul despre Ardeal” (Mi az igazság Erdély esetében?, 1952).

De-a lungul timpului, am transpus în româneşte şi am publicat mai multe fragmente din opera prozatorului secui. În revista „Limes”, nr. 1 / 1998 şi nr. 1-2 (5-6) / 1999, au apărut două capitole din romanul „Uz Bence” (1933). Într-unul, pădurarul a salvat din colţii lupilor o căprioară şi, cuprins de febră şi lipsit de puteri, a preferat să fie chinuit de foame decât s-o ucidă şi s-o mănânce. În celălalt text, un conte vine să vâneze cocoşi de munte, o pasăre foarte vigilentă, dar care surzeşte când „joacă” pentru a-şi fermeca găinuşele. De obicei, aristocratul aducea câte două-trei „demoazele” să se distreze, dar, fiind vreme de criză, acum îl însoţea doar una, curtată de oaspetele lui Bence, un tânăr profesor bolnav de plămâni, trimis la munte să-şi refacă sănătatea.

În 2006, de Crăciun, revista „Caiete silvane” nr. 11-12 a publicat povestirea „Acum poţi să vii, Pruncule Iisus” din volumul

„Secuii” (1936), unde un tată ucigaş evadează din închisoare ca să-şi vadă copilul. Este împuşcat de jandarmi şi predat de un muntean care foloseşte banii primiţi drept recompensă ca să-i cumpere cadouri respectivului băiat.

Romanul în două volume „Bourul din Jibou” (A sibói bölény, 1929) ilustrează viaţa baronului Wesselényi Miklós senior. Datorită încăpăţânării sale, a forţei herculiene şi a izbucnirilor necontrolate de violenţă, Wesselényi-tatăl a fost poreclit „bourul din Jibou” de către contemporani. În ciuda cunoscutelor excese, el a concretizat opoziţia nobililor din Ardeal şi le-a direcţionat rezistenţa împotriva experimentelor iniţiate de curtea vieneză. Romancierul a îmbinat convulsiile sociale dintr-un spaţiu familiar nouă cu povestea unui triunghi amoros, format din baron, mult încercata lui soţie şi fosta dragoste din tinereţe, o femeie irezistibilă şi machiavelică, devenită amanta unui împărat obsedat de introducerea unor reforme menite să radieze identitatea culturală şi naţională a popoarelor supuse.

În vara anului 2008, am rezumat capitol cu capitol, în două numere succesive ale „Caietelor Silvane”, evenimentele şi faptele cuprinse în lucrare, pentru ca lumea să-şi poată forma o imagine de ansamblu şi să obţin sprijinul necesar pentru traducerea în româneşte şi publicarea romanului. În capitolul 5 din volumul I, un urs stârnit de un vânător neîndemânatic îl atacă pe consilierul aulic Haller. Înaltul demnitar este salvat doar cu preţul propriei vieţi de omul de încredere al nobilului din Jibou: un român, Ioan Opriş. Baronul îi face salvatorului o înmormântare princiară, cu 10 preoţi la căpătâi.

Iată numai câteva exemple din ceea ce, vorba premierului, „poate fi aflat uşor”. Este adevărat că, după 1940, Nyírő József a reprezentat politic extrema dreaptă şi s-a retras cu reprezentanţii ei în Spania, unde a şi murit, după ce şi-a cerut iertare şi s-a împăcat cu biserica romano-catolică. După 1945, el a fost promovat ca un scriitor „răspopit”, apropiat de viaţa şi necazurile poporului şi comuniştii l-au tolerat până în 1965. Trecerea la index ca „naţionalist maghiar” a avut loc abia după instaurarea lui Nicolae

Ceauşescu la putere. Tămbălăul iscat acum, în ajun de Rusalii, nu priveşte scrierile unui artist al literelor, ci doar o umflare a muşchilor menită să impresioneze nişte alegători gură-cască.

Apărut în:
Caiete Silvane *nr. 89 / iunie 2012, pag. 27-28*

Un cronicar contemporan

Am citit primele fragmente din cronica lui Alexa Paşca, fost cantor în Aluniş, într-unul dintre numerele de început ale LIMES-lui, revistă care sper că va continua să apară, în ciuda fluctuaţiilor politice de la noi. Un alt număr a avut drept temă „Ţăranul român între individualismul funciar şi cooperativizarea forţată", lait-motiv întâlnit şi în mărturiile cronicarului din fostul Săplac someşean.

M-am bucurat să regăsesc fragmente mai ample în volumul „Memorii, jurnale şi însemnări transilvane" (de ce 1938-1939?), alcătuit de dr. Cornel Grad, Corina Bejinariu şi Ioan Maria Oros, mai ales că între timp descoperisem activitatea părintelui Laurenţiu Bran, o personalitate culturală (chiar interculturală) sălăjeană pe nedrept uitată, care a păstorit aproape o jumătate de veac turma credincioşilor din Aluniş, lăsându-le moştenire o biserică nouă.

În mod benefic, Corina Bejinariu îşi începe studiul introductiv prezentându-l pe Alexa Paşca aşa cum şi-l aminteşte fiul său, Niţu (Ioan). E o mărturie sinceră, emoţionantă prin simplitatea ei. În paginile lăsate, cantorul din Aluniş se arată a fi un moralist tenace, uneori într-atât de sever, încât poate stârni bănuiala că face parte din categoria celor care predică apă, dar beau vin. Ioan Paşca, prin întreg felul său de a fi şi de a povesti, ne convinge că tatăl său a fost un om cu convingeri ferme, pe care a reuşit să le transmită şi urmaşilor săi direcţi. Nu este vorba despre convingerile politice, susţinute cu o tărie pentru care „l-o dus la Poarta Albă, la Canal", care însă păleşte în faţa suferinţei semenilor săi (citindu-l pe Panait Istrati, Paşca deplânge soarta minerilor care s-au revoltat în 1930, deşi „guvernul de atunci al Naţional Tărăniştilor era simpatizat de oameni de la noi, iar eu care atunci eram copil am

ajuns chiar să sufăr întemniţare pentru aceşti oameni sub regimul comunist"). Acest om care a refuzat să devină lupul omului crede şi încearcă să ne împărtăşească credinţa că există un mod mult mai frumos şi mai bogat de a concepe viaţa decât cel impus în ultimele decenii.

După cinci ani petrecuţi în „maşina de tocat vieţi şi destine", Alexa Paşca s-a întors în sat şi a devenit tâmplar, ca şi Iosif, ca însuşi Iisus. Şi-a crescut fiii învăţându-i meserie, astfel încât tâmplăria a devenit „nu numai sursă de venit, ci şi emblema unei familii". Dar, întocmai ca şi I.C. Vissarion, un Edison oltean cu un destin românesc, de la dispariţia căruia se vor împlini 50 de ani în toamnă, săplăcanul nostru a păstrat cartea aproape de suflet, devenind un autodidact, hrănindu-şi foamea de adevăr şi frumuseţe cu înţelepciunea marilor înaintaşi, pe urmele cărora încearcă, modest, să păşească:

"Nu scriu aceste lucruri din vreun interes personal sau din ură faţă de conducerea ţării ci din dorinţa de a-mi vedea patria mea înflorind şi în plină fericire".

El înregistrează cu durere abuzurile unei stăpâniri paranoice, care a obligat ţăranii să se asocieze în cooperative organizate şi conduse fără chibzuială, unde se lucra în dorul lelii şi nu se producea nici strictul necesar pentru membrii cooperatori. Ca urmare, foştii proprietari ai pământurilor întârziau cât mai mult cu adunatul roadelor „ca să mai poată să ia câte ceva şi să-şi ducă acasă". Adesea, puterea a fost nevoită să recurgă la forţă:

"Din ordinul autorităţilor conducătoare, la culesul porumbului a fost adusă pază militară (miliţie şi gărzi patriotice) sub a cărei supraveghere s-a făcut culesul ca să nu se fure."

Ceva asemănător am întâlnit numai în romanele lui Zaharia Stancu, dar credeam că e o exagerare.

Regăsim în însemnările lui Paşca atât ritualurile bisericeşti cât şi rosturile neglijate ale unor obiceiuri din vechime: „în ajunul Bobotezei vremea a fost mai aspră puţin dar în general bună, din streşină nu a picurat aşa că dacă a fi cum spuneau bătrânii că dacă nu picură din streşină atunci se desprimăvărează mai repede".

Alexa Paşca se vede un altfel de bătrân decât cei pe care-i apucase el şi realizează cu durere că urmaşii săi vor pierde cu totul rânduielile vechi, câtă vreme copiii încep să colinde de Crăciun mai devreme decât cer obiceiurile, „deoarece interesul era de a câştiga bani". Nu-i vina lor, „de vreme ce acuma au devenit părinţi cei ce nici ei nu au fost educaţi în această direcţie",

Anoste devin până şi sărbătorile stăpânirii:

"Ca sărbătoare 1 Mai [1984] nu s-a prea cunoscut din alte zile doar că s-au pus drapelele, încolo oamenii munciau poate mai tare ca şi în alte zile, iar muncitorii care făceau naveta au profitat de aceste două zile pentru a-şi aranja treburile pe acasă şi la câmp. Mai mare farmec avea ziua de 1 mai înainte de război, pă vremea burgheziei, când locomotivele de la trenuri veneau îmbrăcate cu crengi verzi, iar pe la sate se sărbătoarea un fel de sărbătoare populară numită Armindeni..."

Cronica lui Alexa Paşca este pătrunsă de o tristeţe soră bună cu cea a Ecclesiastului. Prin faptul că ţăranului i s-a luat pământul, el a fost nevoit să se mute sau să facă naveta la oraş, să renunţe la ciclul anual al îndeletnicirilor agrare în detrimentul goanei zilnice după cele necesare traiului. În acest fel, omul a pierdut sensul existenţei, a devenit un inadaptat care se îmbată sau îşi pune capăt zilelor.

Nu poate fi altcumva, câtă vreme ritualurile din vechime îşi au rosturile lor psihologice, afective, purificatoare, regeneratoare. Ba încă s-ar putea să existe şi altele, greu perceptibile, dar la fel de şuie ca şi gravitaţia.

Ori de câte ori întâlnesc în cale semnele competiţiei dintre cultura tradiţională şi civilizaţia tehnologică, îmi aduc aminte de „Răsărit de soare", o povestire a bucureşteanului Liviu Radu, socotit cel mai promiţător talent european al anului trecut (premiul de încurajare Eurocon 2000).

Un prospector e nevoit să trăiască un timp printre papuaşi. În fiecare dimineaţă, Oumi tuni tami, adică „Şchiopul ce cunoaşte lucrurile din vechime", vraciul local, „se instala în centrul sătucului, în faţa colibelor acoperite cu frunze de palmier, şi

începea un fel de litanie, acompaniată de bocănituri într-o tobă mică", un răget „prelung, modulat în mod bizar, fără pic de muzicalitate", menit să aducă Soarele pe cer. Prima reacţie a americanului trezit sistematic din somnul cel mai dulce (în secuime, i se spune „somnul purceilor") e să vrea să-l împuşte, dar cum cercetarea junglei nu prea dă roade, firea sa pragmatică învinge, aşa. că în cele din urmă se împrieteneşte cu bătrânul numai piele şi os şi încearcă să obţină de la acesta informaţii legate de zăcămintele din zonă. Cum nu ştie o boabă de papuaşă, este nevoit să înregistreze poveştile vraciului pe casetofon şi să apeleze la alţii ca să le traducă în engleză.

Iată însă că într-o zi bătrânul moare.

Sătenii se despart printr-o ceremonie festivă de ultimul cunoscător al tradiţiei şi tainelor firii, dar a doua zi de dimineaţă constată cu surprindere că Soarele n-a mai răsărit şi asta nu numai în Papua-Noua Guinee, ci peste tot în lume. În vreme ce savanţii încearcă să dovedească existenţa unui nor de praf cosmic care ar fi acoperit astrul diurn, americanul nostru îşi dă seama că agasantul ritual matinal îşi avea de fapt rostul său, scoate caseta cu „răgetele" de întâmpinare a zorilor, o pune în casetofon, îl porneşte şi, minune, Soarele răsare...

Despre:
Cornel Grad ş.a. - Memorii, jurnale şi însemnări transilvane
Editura Limes, Zalău, 2000

Apărut în:
Transilvania Jurnal*, 15 mai 2001*

Miniaturi la minut

Ovidiu Pecican este echinoxistul care a devenit din 2004 un „Rebel fără pauză”, după ce şi-a publicat „Contribuţiile la istoria literaturii române”. Nu este primul său gest de zguduire din temelii a judecăţilor de valoare impuse propagandistic de societatea prerevoluţionară multilateral subdezvoltată. La 10 ani de la evenimentele din decembrie 1989, medievistul clujean era anatemizat pentru descrierea „buzelor senzuale” ale lui Decebal şi alte contribuţii aduse la realizarea celebrului manual alternativ de istorie de la Editura Sigma, scris împreună cu Sorin Mitu, Lucia Copoeru, Virgiliu Ţârău şi Liviu Ţârău. Să amintim aici şi apetenţa omului de cultură pentru literatura fantastică şi science-fiction, ca să împlinim portretul unui om irevocabil certat cu conservatorismul şi obtuzitatea.

În ciuda multilateralităţii reflectate în activitatea publicistică, de data aceasta, cu prilejul oferit de apariţia volumului de proză scurtă „Poveşti de umbră şi poveşti de soare” (Editura Bastion, Timişoara), ne vom ocupa doar de prozatorul Ovidiu Pecican.

A debutat în volum odată cu antologia „Gustul livezii”, apărută la Editura Facla în 1985, pe vremea când autorul începuse să predea istorie la Lipova. Nuvela „Vânzătorul de umbre” reprezintă o variaţiune pe tema jertfei aduse la ridicarea unei clădiri publice, unde hoţul măsoară cu o aţă de mătase (de obicei, roşie) umbra unui om, fir care ulterior va fi zidit la temelie. Cel căruia i s-a furat umbra va fi astfel condamnat la pieire, iar sufletul său va conferi trăinicie construcţiei; în cazul de faţă, brigantul zis Umbră „capturează” umbra ultimului domnitor fanariot, iar pandurii lui Tudor Vladimirescu o zidesc în

fundamentul unei bisericuţe, punând astfel capăt unei perioade triste de spoliere şi împilare din istoria ţării.

Împreună cu vărul său Alexandru, a conceput libretele pentru operele rock „Expediţie în Crocobauritania” (1983) şi „Razzar” (1984), ambele compuse de Constantin Csaszar. Secvenţe din prima au fost difuzate pe postul Radio Bucureşti 3, în emisiunea lui Dan Ursuleanu, „Exploratorii lumii de mâine”. Cealaltă a stat la baza romanului omonim, câştigător al concursului editurii Nemira în 1998, publicat un an mai târziu, un fel de space-opera despre care Mircea Opriţă scria că, în lipsa unui filon epic consistent, se transformă într-o salbă de fabule cu tâlc, „mici basme de anticipaţie despre lumi ce nu cunosc moartea”.

Vedem că, deşi a scris şi alte romane, precum „Eu şi maimuţa mea” („Toată lumea are de ascuns ceva în afară de mine şi de maimuţa mea”, 1990) sau „Imberia” (2006), scriitorul a preferat dintotdeauna notaţia concisă, încărcată de un fior poetic. În 2003, într-un interviu fluviu acordat lui Mihai Vakulovski pentru revista „Tiuk”, prozatorul mărturisea:

„Sunt însă şi un iubitor de giuvaieruri în proză, nu mă resping deloc exerciţiile caligrafice nipone ale lui Yasunari Kawabata, Ryunosuke Akutagawa şi alţii. Exista o tradiţie scurtă şi scurtissimă a prozei, a foamei de epic, care străbate straturile cu un trecut fastuos ale epicului popular, de tavernă, ale snoavei, ale fabliaux, ale povestirilor rabinice (hasidice), ale Patericului, ajungând până la parabolele elaborate de Kafka, Buzzati, Harms şi Eugen Ionesco. Mă interesează, o repet, »epicul pur« care îţi scapă printre degete chiar dacă îl prefiri în trei rânduri, »cu pipeta«, transformându-se magic - alchimic - în poezie sau în altceva, care nu poartă un nume precis.”

Primul volum de notaţii succinte a fost „Clipuri” (2001). El a şocat, deoarece a exagerat, a împins la extrem clişeele din „Iepoca de Aur”, îndesate pe gât cu polonicul în timpul anilor de şcoală, ca

urmare a procesului de îndoctrinare atent supravegheată: „automatismele de gândire, formulările pe cât de memorabile pe atât de paralogice, cvasiînjurăturile şi lascivităţile sugerate, vorbele de duh frizând trivialitatea şi trivialităţile trăgând cu ochiul spre spirit, pe care, de obicei, ni le autocenzurăm, dar care ne muşcă în fiecare clipă, feroce...”

Au urmat „Darul acestei veri” (2001) şi „Zilele şi nopţile după-amiezei” (2005). Profitând de generoasa ofertă a Editurii Bastion, scriitorul le-a reunit în volumul prezent şi le-a retipărit adăugându-le un grupaj, din câte ştiu inedit, întitulat „Atât”.

„Pilulele” epice din „Poveşti de umbră şi poveşti de soare” rămân nişte notaţii la fel de neastâmpărate ca şi cele din „Clipuri”, nişte sule proptite cu forţă în coasta tabu-urilor. Ca „Ars poetica”, Ovidiu Pecican proclamă: „Nu mai vreau să demonstrez nimic.” Jonglerul din „Doamna cu licorna” comercializează excremente de unicorn, care, ţinute sub limbă, îl scapă pe om de sărăcie. Duminică la prânz, Dumnezeu iese din biserică, dar nu găseşte pe nimeni în centru, deoarece toată lumea s-a adunat la mall.

Sărăcia constituie o stare nenaturală de infertilitate, care poate fi combătută pe principiul: „Cui pe cui se scoate.” Monarhul pauper, nevoit să-şi transforme palatul în muzeu şi să permită accesul vizitatorilor, le permite, contra unei sume modice, să-i atingă zona genitală, practică străveche, despre care se crede că ar aduce prosperitate supuşilor. O femeie supravieţuieşte lipindu-şi poze cu peisaje exotice pe pubis, pe care le arată contra cost. Deloc impresionat, ministrul de finanţe are o idee salvatoare şi lansează o nouă monedă, pe stil chinezesc (găurită la mijloc): chiorul.

Pe bună dreptate, Gheorghe Grigurcu remarca într-o cronică din „România literară” că „rebelul” clujean este „unul din paladinii nu tocmai numeroşi ai cauzelor bunului simţ”. România (şi lumea, în globalitatea ei) traversează acum o criză de identitate

provocată de invazia imaginilor distorsionate. Ochiul poate fi derutat cu multă uşurinţă. Astfel am ajuns să trăim în iluzia lumii colorate a revistelor şi posturilor TV de scandal, care clamează: „toată lumea are de ascuns ceva.” Toată lumea, în afară de Ovidiu Pecican. Şi de maimuţa sa.

Despre:
Ovidiu Pecican - Poveşti de umbră şi poveşti de soare
Editura Bastion, Timişoara, 2008

Apărut în:
Caiete Silvane *nr.52 / mai 2009, pag. 21*

Regăsirea trecutului

La peste o sută de ani de la apariţia ultimului volum (1904), sălăjenii au acum din nou ocazia să citească magistrala „Monografie a comitatului Sălaj” (Szilágy vármegye monographiája), o veritabilă enciclopedie a judeţului, ce numără şase volume de câte două kilograme fiecare, întocmită de fostul profesor, inspector şcolar, poet şi om de cultură Petri Mór. După două războaie mondiale, o jumătate de veac de comunism şi controale la sânge ale Securităţii, ea a devenit o raritate bibliofilă, cândva accesibilă doar la biblioteca judeţeană, în sala de lectură. Spre bucuria studenţilor la istorie, dar şi a cercetătorilor interesaţi, acum cartea a fost digitalizată de către Editura Arcanum şi preluată de Biblioteca Electronică Maghiară (Magyar Elektronikus Könyvtár). Din 3 aprilie 2007, ea se găseşte pe internet, on-line sau arhivată în format ZIP (pentru download gratuit).

Un elev întors ca profesor în Sălaj

Informaţii ample despre viaţa şi opera lui Petri Mór se găsesc în al doilea volum din dicţionarul biobibliografic „Oameni de seamă ai Sălajului” (L-Z), alcătuit de doamnele bibliotecare Lucia Bălaş şi Bódis Ottilia, sub coordonarea doamnei directoare Florica Pop, publicat de Biblioteca Judeţeană „Ioniţă Scipione Bădescu”, la Zalău, în 2006.

Prin urmare, ne vom mulţumi doar să amintim că Petri Mór s-a născut la 11 iulie 1863 în Sărăuad, lângă Tăşnad şi a murit în 2 martie 1945, în Budapesta. Studiile liceale le-a făcut la Colegiul Reformat din Zalău. După ce a susţinut cu brio examenul de bacalaureat în 1881, s-a înscris la Universitatea din Budapesta, unde iniţial a fost atras de ştiinţele naturii, ca apoi să studieze literele,

istoria culturii şi estetica. Din 1886 până în 1889, când şi-a dobândit diploma, a fost profesor suplinitor. La şedinţa din 5 octombrie 1889, congregaţia parohiilor reformate din Ardeal îl desemnează să revină ca profesor titular la fostul său liceu, unde, printre mulţi alţii, l-a avut ca elev şi pe poetul Ady Endre. Szinnyei József ne spune că Petri a dobândit titlul de doctor în filosofie în 2 iunie 1894, însă fără să menţioneze care a fost subiectul tezei de doctorat. Este şi anul când devine inspector şcolar, calitate deţinută vreme de un deceniu.

Un poet uitat

În tot acest răstimp, în paralel cu strădaniile depuse pentru organizarea învăţământului sălăjean, tânărul pedagog a avut o bogată activitate literară. Primul volum de „Poeme" (Költemények) i-a apărut la Budapesta, în 1892, vreme în care a fost redactor la ziarul local „Szilágy" şi a colaborat cu gazeta şimleuană „Szilágysomlyó". Următoarele volume lirice au fost publicate la bătrâneţe, începând cu „Sonetele maghiare şi alte poezii" (Magyar szonettek és egyéb versek, 1933), continuând cu „Pe malul pârâului. Felurite poeme" (Hómosóér partja mellett. Vegyes költemények), „Descântec pentru întinerire şi alte poezii" (A megifjodás varázsigéje és egyéb versek, 1935), „Un călător la poarta grădinii" (Vándor a kertajtónál, 1936), „Flacăra apusului de soare" (Naplemente fáklyalángja, 1941), „Balade" (Várballadák és modern balladák, 1943), „Trioletele fericirii" (A boldogság triolettjei, 1943). Unele dintre poeziile lui Petri Mór au fost puse pe muzică de Nádor Gyula, Magyar Armand, Lányi Ernő, Csizmadia Ignácz. A tradus din latină pe Tibullus şi Horatius, iar din germană pe Heine.

O „radiografie" pas cu pas

„Monografia comitatului Sălaj" a supravieţuit liricii lui Petri şi a rămas o sursă de referinţă esenţială, nu numai pentru localnici, ci şi pentru istoricii din alte părţi ale lumii. În prefaţa la primul volum, autorul povesteşte cum a pornit laborioasa geneză. În 8 august 1894,

la propunerea subprefectului Szikszai Lajos, consiliul judeţean a acceptat ideea editării unei opere cu caracter monografic, referitoare la istoria şi personalităţile din Ţara Silvaniei şi a încredinţat această sarcină lui Petri Mór. Deosebit de utile i-au fost arhivele magnaţilor din epocă, unde au fost adunate nenumărate înscrisuri, diplome nobiliare, acte ale unor procese derulate în urmă cu câteva secole, rarităţi achiziţionate pe bani grei de la diferiţi anticari. De un real folos i-a fost şi biblioteca colegiului reformat, plus datele adunate de elevi. În afară de acestea, autorul a umblat din sat în sat şi a consultat cu răbdare toate registrele de stare civilă de la bisericile de diferite confesiuni, reţinând date generale şi tot felul de amănunte ieşite din comun.

Un preot cu două soţii

Pe vremea când eram tânăr profesor, repartizat în satul Drighiu, comuna Halmăşd şi nu aveam televizor, seara treceam strada, la părintele Vasile Teieru, ca să aflu ştirile zilei de la deja celebrul telejurnal „parţial-color”. Ţin minte că ne-am distrat copios citind că, înainte vreme, pe timpul curuţilor (1733), aici a slujit părintele Floriş, preot unit, căsătorit cu două preotese („egyesült és kétnejű papja neve Flóris”). În epoca dominaţiei imperiale, datorită nerecunoaşterii divorţului de către biserica catolică, au existat cazuri de conversiune de la un cult creştin la altul, de unde au rezultat ciudate cazuri de „bigamie” legală. Unul dintre ele a constituit subiectul romanului „Izbânda unei inimi de femeie” (Egetvívó asszonyszív) al lui Jókai.

Urmaşii

Exemplul lui Petri Mór a fost urmat de mulţi alţii, cu rezultate de proporţii mai modeste. Cu prilejul întrunirii Astrei la Şimleu, în 1908 s-a tipărit „Schiţa monografică a Sălagiului", întocmită de Dr. Dionisie Stoica şi Ioan P. Lazăr, urmată de volumul de biografii scrise de Ioan Ardeleanu senior, „Oameni din Sălaj. Momente din luptele naţionale" (1938). După război a apărut „Schiţa monografică

a judeţului Sălaj", alcătuită de profesorii Ioan Han şi Vasile Lucăcel, sub coordonarea lui Grigore Beldeanu. În ultimul deceniu din secolul trecut, Dr. Cornel Grad a reluat munca de cercetare a activităţii predecesorilor şi a adunat noi şi noi date despre personalităţile din Sălaj într-un „Microdicţionar selectiv" publicat în revista „Limes" (1998-2001). În 2004, la fix 100 de ani de la apariţia cărţii lui Petri Mór, comunitatea maghiară a tipărit o monografie aniversară de 700 de pagini: „Maghiarii din Sălaj” (Szilágysági magyarok). Cele două volume ale deja citatului dicţionar biobibliografic „Oameni de seamă ai Sălajului" au apărut în 2004, respectiv 2006. Să încheiem şirul cu lucrarea proaspăt lansată, semnată de Gheorghe Chende-Roman: „Dicţionar etimologic al localităţilor din judeţul Sălaj”.

Despre:
Petri Mór - Szilágy vármegye monographiája
Budapest, 1901-1904

Apărut în:
Sălajul European *nr. 21 / 11 mai 2007, p. 6*

De la fabulă la *space-opera*

Am ajuns în ultima carte a lui Nicolae Pop printr-o întâmplare. Poetul născut în 1 Decembrie 1928, în Mirşidul sălăjean. Tatăl său era ceferist şi avea nişte prieteni la depoul din Jibou. Pe vreme aceea, feroviarii trăiau în nişte barăci amplasate într-o văioagă din spatele gării - azi un loc împădurit, unde doar ghizdul unei fântâni astupate cu bolovani mai trădează existenţa unor gospodării. Strămutat în Craiova şi Bucureşti, el a păstrat legătura cu unii dintre prietenii din copilărie.

Aşa se face că, şaptezeci şi cinci de ani mai târziu, i-a trimis unei vecine din bloc un volum de poezii, „De pe ramul cântecelor mele", o culegere de autor ce cuprindea şi nişte „Stihuri acide" - o serie de fabule tăioase, pe care le-am citit, mi-au plăcut, le-am semnalat şi altora. Nicolae Pop a aflat şi mi-a răspuns. Am aflat atunci că nu era nicidecum o apariţie tomnatecă, autorul debutase în 1977, cu volumul de fabule „Ventuze". A urmat apoi o primă carte pentru copii, „Fabule", frumos ilustrată de Dana Schobel-Roman, apărută la Editura Ion Creangă în 1982. Bibliografia de autor cuprinde încă multe alte titluri: publicistică, versuri, prezenţe în antologii. Nici prin cap nu mi-a trecut că fostul redactor-şef al Editurii Militare are de gând să scrie şi o carte de aventuri cosmice, ba mai mult, ne vom regăsi în ea împreună cu familia, prietenii, vecinii şi alţi jibouani.

„Aventurile junilor astronauţi Romeo şi Dan" (Jurnal de bord) a apărut la editura SemnE, aceeaşi care i-a publicat „Cartea cu fabule" (2003).

Eroii principali sunt Romeo Breban şi Dan Gorun, doi adolescenţi de excepţie, „medaliaţi cu aur la o importantă Olimpiadă ştiinţifică internaţională". Pe când să primească nişte burse NASA, liceenii au fost răpiţi de o farfurie zburătoare, de la

marginea ipoteticului oraş transilvan Meseşani. Aventurile lor au fost consemnate într-un „Jurnal de bord", scris în catrene rimate, cu versuri scurte, de 7-8 silabe, în metrică de baladă populară.

Cei doi elevi supradotaţi erau în vacanţă, la bunici şi se jucau cu un zmeu, când alături, „pe clin de plai", a aterizat o navă extraterestră. Spre surpriza lor, pilotul ozeneului era chiar bunicul lor, aşa că ştirile despre răpire n-au fost decât o păcăleală pentru bietul mapamond.

Ca în „Maidanul cu extratereştri" de Constantin Cozmiuc, nava fusese abandonată într-o vie de nişte fiinţe din altă lume, care au descoperit că la noi există „tămâioasă, nunţi, pălincă şi gustări", şi-au găsit nişte mirese şi s-au juruit să nu mai plece de pe Pământ.

Farfuria zburătoare a fost modificată de inginerul Titirez şi botezată „Măiastra", după frumoasa sculptură a lui Constantin Brâncuşi. Spre deosebire de proiectilul lui Jules Verne din „De la Pământ la Lună" sau de poluantele navete spaţiale, ea beneficiază de o tehnologie ecologică: „decolează de oriunde, / zboară fulger sau domol / şi coboară după voie / pe oricare fel de sol, / propulsată-ntotdeauna / de un sistem cu tainic har, / ce îşi soarbe energia / dintr-un flux multistelar!"

Evident, după decolare, băieţii au făcut cunoştiinţă cu antigravitaţia şi fermecaţi de starea de imponderabilitate au uitat că misiunea lor este una de explorare (to boldly go...). Au pornit deci, „cu fotonică viteză", către Lună (distanţă care, la asemenea iuţeli, se parcurge într-o secundă şi un pic) şi de acolo mai departe, prin Sistemul Solar.

Periplul printre planete le-a prilejuit întâlnirea cu o mică prinţesă, salvarea navei Gong din Constelaţia Lira şi alte aventuri menite să încânte copiii. Nu le voi înşirui aici, un fragment se găseşte pe „Bilet de voie" (http://www.bilet.go.ro), situl bibliotecii orăşeneşti din Jibou. Voi remarca doar îndrăzneala unui bunic, care, dincolo de statisticile alarmante, crede încă în viitor, în existenţa urmaşilor, a urmaşilor urmaşilor noştri şi doreşte să le hrănească imaginaţia, curiozitatea, dorinţa de aventură.

Am urmărit cu tristeţe felul în care o parte din mass-media românească i-a luat peste picior pe studenţii care s-au străduit să construiască şi să lanseze prima navă cosmică particulară de la noi. N-am uitat campania turbată de denigrare de anul trecut, stârnită în presă în momentul când alpiniştii noştri s-au pregătit să plece către vârful Muntelui Everest. Toţi aceşti temerari au ştiut să nu-şi plece urechea la vocile rău-intenţionate şi au dovedit lumii - oare cu câtă durere în suflet? - că sunt capabili să îndeplinească o sarcină dificilă.

Există o vârstă când, ca să construieşti o „Măiastră" şi să retrăieşti „Aventurile junilor astronauţi Romeo şi Dan", sunt suficiente o cutie mare de carton, cu ferestre decupate în chip de hublouri şi complicitatea unui bunic ca Nicolae Pop. Copiii ştiu, mai bine decât adulţii frustaţi, că dacă vor face acel pas mic pe urmele lui Armstrong, vom avea parte cu toţii de saltul întru omenire. Să ne amintim, deci, cum e să fii copil.

Despre:
Nicolae Pop - Aventurile junilor astronauţi Romeo şi Dan
Editura SemnE, Bucureşti, 2004.

Apărut în:
Pro-Scris *nr. 3 (29-30) / 2004*

Puterea şi radicalul

Ridicarea la putere, aflăm din matematici, presupune înmulţirea unui număr cu el însuşi. Dacă înmulţim de patru ori, ajungem la puterea a patra, care, după administraţie, legislativ şi justiţie, este presa. Când puterea de care dispune mass-media este prea de temut, atunci stăpânirea recurge la operaţia inversă: extragerea radicalului. Scoţând când un radical, când altul, ziariştii se liniştesc, ori dau în ulcer sau boli de inimă şi mor de moarte prematură, iar fiorosul codru jurnalistic se preschimbă într-o poiană luminată de un soare ca un ochi de sticlă, unde copiii vin neştiutori să culeagă păpădiile înflorite printre miile de maci roşii.

Înainte de 1989 circula bancul cu Napoleon, în care împăratul francez se minuna de articolele publicate în ziarele din „Epoca de Aur", de activiştii de partid şcoliţi la Academia „Ştefan Gheorghiu":

- Ehei, să fi avut eu presa voastră, lumea n-ar fi aflat nici acum de catastrofa de la Waterloo.

În ultima perioadă a dictaturii, cenzura se stratificase pe mai multe nivele: instituţie, municipiu, judeţ, Bucureşti. După ce fuseseră oripilaţi de apariţia drăgălaşului motănel Arpagic, vajnicii mânuitori ai creionului roşu suflau şi în iaurt, căutând semnificaţii ascunse în orice asociere de atribute.

În marea roşie a „Făcliilor", „Luptelor", „Drumurilor noi", Sălajul era o zonă pacificată. În judeţ apărea un singur ziar, care nu merita să fie numit ca atare, deoarece era de fapt un săptămânal. Fusese intitulat „Năzuinţa", dar era alintat de toată lumea cu porecla de „Neputinţa". Avea patru pagini, dintre care una cu „iubitul" Conducător, alta cu şedinţele de partid şi situaţia

arăturilor, plus două cu anunţuri de mică publicitate. Fără reclame, că aia de pe prima pagină nu conta ca atare. Publicaţie mică, cu apariţie rară, era foarte solicitată de cei obligaţi să-şi facă un abonament, pentru că scăpau ieftin, cu câţiva zeci de lei pe an. Cum sunt o fire mai rebelă, am preferat să mă abonez la „Scânteia tineretului".

„Homo Silagenssis" este un prim volum de publicistică ce cuprinde editoriale, articole, pamflete şi eseuri scrise de Daniel Săuca. Mă bucură apariţia lui, deoarece este o carte ce reflectă fidel schimbările de mentalitate petrecute în ultimii 16 ani, trecerea de la ziaristica emasculată, cu voie de la comitetul de Partid, la gazetăria de opinie. Care opinie, în general, e critică, pentru că un adevărat jurnalist observă întotdeauna petele din Soare şi le descrie cu lux de amănunte, insistând cu tuşe groteşti pe distorsionările apărute, chiar dacă marele astru ne încălzeşte şi ne luminează existenţa. Pentru că, deşi el ne-a dat viaţă şi o întreţine, asta nu-l face cu nimic mai puţin pătat.

Deşi în nota bibliografică de la sfârşit se face o referire la o obscură perioadă iniţială, când a fost secretar de redacţie la „Informaţia Sălajului", numele lui Daniel Săuca a devenit cunoscut în asociere cu „Gazeta de Duminică", unde a fost mai întâi redactor, iar apoi redactor-şef. A trecut apoi la cârma ediţiei locale a cotidianului „Transilvania Jurnal", într-o perioadă când în judeţ mai apăreau alte trei ziare: „Graiul Sălajului", „Sălajul-Orizont" şi „Magazinul sălăjean". A menţinut publicaţia pe linia de plutire, chiar când ediţiile din alte judeţe au sucombat, transformându-l în cele din urmă în „Jurnalul Sălajului". În prezent, este redactor-şef la cotidianul „Sălăjeanul" şi la revista de cultură „Caiete silvane".

Articolele selecţionate au fost scrise zi de zi, sub ameninţarea necruţătoarei „ghilotine", reprezentată de închiderea ediţiei. Unii i-au reproşat poetului „Dantrenelor" stilul „miştocăresc", preluat,

chipurile, din presa bucureşteană. În gazetărie, e musai să fii din când în când golan şi să scrii măcar un articol precum „God Save The Bunicuţa", pentru ca cititorii să se trezească din „somnul cel de moarte", knock-out-ul „realizat cu pricepere şi simţ de răspundere de «barbarii de tirani»", idee horror, aducând aminte de Dracula Park şi de măcelărirea ciobănaşului mioritic. De ce să fie tabu să scrii despre Imnul de Stat? Dintr-un marş solemn şi maiestuos, aşa cum a fost intonat de corurile bărbăteşti până în 1989, el a fost transformat postdecembrist într-o fugă cântată de fanfara militară de la Cotroceni. E din nou Postul Paştelui şi iarăşi trăim un scandal al comitetului şi comisiunii pentru studierea arhivelor securităţii. Şi va tot fi fiind, până vor fi desconspiraţi preoţii turnători, care au călcat Sfânta Taină a spovedaniei, ca să dea fuga şi să raporteze la organele de stat pentru treizeci de arginţi neimpozitaţi. Desigur, şefilor le place să se scrie de bine despre ei, chiar dacă au tăiat frunză la câini şi au frecat mangalul pe toată durata mandatului. „Patriotismul, aşa cum bine s-a spus, trebuie să însemne tăcere şi eficienţă". Suntem ţara care a pierdut aproape două milioane de cetăţeni în doar zece ani, locul unde unul din doi oameni ar dori să plece în străinătate. „Să citiţi bine, am înţeles! Ţara geme de plăcere. Poporul este într-un orgasm continuu după preluarea puterii de către Băsescu et comp".

În intenţia autorului, „Homo Silagenssis" este o primă împlinire din cadrul unui proiect ce cuprinde încă două părţi: o selecţie de interviuri publicate în presa sălăjeană şi un volum de memorialistică. Unii, dintr-o calofilie patologică sau dintr-un spirit de imitaţie snob, preferă povestea prinţului levantin, plecat să doboare mistreţul cu colţi de argint, fără să bage în seamă că pe urmele „Metamorfozei" lui Kafka în literatură s-a strecurat şi un gândac cu cinci pene roz, pornit la vânătoare de ciclopi. Oricât de sfâşietor ar fi sunetul cornului (care sunăăăăă, însă foarte puţin), când citesc editorialele lui Daniel Săuca, în urechile mele persistă

un sunet ireal, precum bătăile inimii de... insectă, „prăfuite de liniştea umbrelor".

Despre:
Daniel Săuca - Homo Silagenssis
Editura „Caiete Silvane”, Zalău, 2006.

Apărut în:
Caiete Silvane *nr. 15 / ?? 20??, pag. 2*

Tablete de dascăl

Bill Gates şi-a dat demisia de la Microsoft, deoarece a eşuat în tentativa de a promova o tăbliţă electronică cu ecran sensibil la atingere, un dispozitiv inteligent pe care elevul are posibilitatea să-şi ţină atât manualele şcolare cât şi caietele de notiţe sau temele. Tabletele de acest tip au devenit foarte populare în ultimii doi-trei ani, mai ales după lansarea seriei iPad de la Apple şi se pare că ele vor înlocui în curând sistemele programabile de calcul cu monitoare puse pe birou, din care ies diferite fire către tastatură, şoarece, difuzoare, imprimantă, modemul telefonic sau conexiunea cu reţeaua de calculatoare. „Înapoi la siliciu!”, au râs specialiştii în tehnologia informatică, de vizionarul care a creat sistemul de operare MS-DOS pentru primele calculatoare personale.

Pe vremea bunicilor noştri, şcolarii scriau cu un ciob de cretă pe o placă de ardezie, pe care o ştergeau cu un mic burete uşor umezit. Dar, cu mult înaintea lor, romanii au folosit alte table, îmbinate din două „doaşte” (tăblii de lemn) acoperite cu ceară, material moale în care îşi inscripţionau mesajele cu ajutorul unui beţigaş numit „stilus”. Întrucât spaţiul de exprimare era limitat din punct de vedere tehnic, latinii nu se puteau întinde la poveşti. De aici, un alt sens al termenului de „tabletă”, unul încetăţenit în literatură: „specie publicistică înrudită cu pamfletul, caracterizată printr-o maximă comprimare, incisivitate şi expresivitate” (Marele dicţionar de neologisme). În literatura română, maeştrii caracteristici scriitori de tablete sunt Tudor Arghezi şi Geo Bogza, dar ea a fost adoptată şi de regretatul Iuliu Suciu pentru a se exprima în cadrul „forumului” didactico-pedagogic oferit de paginile revistei „Şcoala Noastră”.

Citim în articolul „Ceva despre drum şi... cărare” („Şcoala Noastră” 1/1995), pare care îl bănuim a fi primul dintr-o serie oricând actuală:

„În tableta de faţă, simt nevoia unei precizări: acumularea informaţiilor specifice exercitării profesiunii didactice, asociate cu experienţa la catedră, trebuie să ducă, treptat, la atingerea unui grad de «înţelepciune» didactică generatoare de «revizuiri» care să ne întoarcă spre esenţe, chiar dacă ar părea că descoperim povestea «Oului lui Columb»”.

Prin „revizuire” sau „examinare retrospectivă”, autorul înţelege în primul rând meditaţia asupra noţiunilor şi conceptelor didactice esenţiale, recuperarea conţinutului abandonat de unii în graba de a prelua fără judecată ceea ce Titu Maiorescu numea „forme fără fond”.

La început de drum (care nu trebuie dat... pe cărare) este invocat Eminescu, fost inspector şcolar în judeţele Iaşi şi Vaslui, astăzi (10 iulie 2012) coşmarul probei scrise la limba şi literatură română din cadrul examenului de bacalaureat: „Fiecăruia-i dat de la natură măsura de minte, pe care a fost s-o aibă. Educaţia poate să dezvolte puterile minţii existente, nu poate însă pune ceea ce nu-i.” Gânditorul poet este urmat de Kahlil Gibran, autorul „Profetului”, pentru a le aminti cadrelor didactice că trebuie să le dăruiască discipolilor, înainte de toate, dragoste şi credinţă, iar abia apoi înţelepciune.

Potrivit unei alte intervenţii („Şcoala Noastră” 2/1995), oamenii de la catedră ar trebui să fie, vorba lui Mircea Dinescu, „muncitori calificaţi în uzinele Sadoveanu şi Tudor Arghezi”, făurari de valori chemaţi să toarne în suflete strălucirea „inoxidabilă” a limbii literare. De aceea, profesorii trebuie să evite forţarea ritmului şi să ceară elevilor LECTURA OBLIGATORIE a unor texte. Drumul către minunata lume a cărţilor nu este marcat de verbe la modul imperativ: „Cale aceasta duce undeva, dar niciodată la... Mekka!”

Vorbirea este principalul nostru instrument de comunicare. În „Dincolo de o anume învăţătură” („Şcoala Noastră” 3/1995),

iubitorul de frumos se plânge că, deşi nouăzeci la sută dintre relaţiile interpersonale se desfăşoară pe calea conversaţiei, programele şcolare actuale au eliminat străvechile arte ale oratoriei şi retoricii, astfel încât elevii olimpici, medaliaţi cu aur internaţional la matematici sau la ştiinţele naturale, nu sunt în stare să se exprime adecvat atunci când se întâlnesc cu mass-media la aeroport. Copiii supradotaţi, inteligenţi şi bine pregătiţi în domeniul ales, răspund monosilabic la întrebările reporterilor şi nu reuşesc să închege un dialog viu şi incitant prin care ascultătorii să le afle părerile, sentimentele, planurile de viitor. În concluzie: „Succesul profesional presupune, pe lângă învăţătură şi stăpânirea artei de a conversa!”

„Cine are de auzit...” este formula preferată de încheiere a „Tabletelor de dascăl”, Ea să un impuls semnificativ mesajului, ridică mingea deasupra fileului pentru a fi „ochită retrospectiv” şi expediată ca din puşcă direct la ţintă, către urechile uneori prea puţin atente ale mai-marilor puşi să dirijeze destinele educaţiei şi învăţământului. Iuliu Suciu, ca şi mulţi alţii, a încercat să evite degradarea nivelului educativ. N-a făcut-o numai prin munca de zi cu zi, de la catedră, din ultima bancă sau din capul mesei de şedinţe, ci şi prin punctarea polemică a unor aspecte deranjante. Ca să citez dintr-o altă tabletă dedicată lui Eminescu („Şcoala Noastră” 1/1998), s-a străduit ca zidirea sa să dăinuie, ca apoi, „la soroc”, să se retragă modest la temelia pereţilor drepţi ai unei clădiri monumentale, la care n-a adăugat numai sudoare, cărămizi şi var, ci şi dragoste, credinţă şi speranţă în cei care nu i-au fost doar apropiaţi, ci şi învăţăcei.

Un folclorist de frunte

La 22 iunie 2009, profesorul universitar Ion Taloş a împlinit 75 de ani, vârstă sărbătorită cu multă voie bună de colegi, discipoli şi prieteni. Evenimentul festiv a fost încununat de editarea unui volum de 700 de pagini, „Romania Occidentalis - Romania Orientalis”, îmgrijit de Alina Branda şi Ion Cuceu. Marea majoritate a articolelor cuprinse aici se referă la viaţa şi activitatea folcloristului originar din Prodăneşti, sat aflat pe Valea Agrijului. Viitorul antropolog a crescut în mediul tradiţional al unei familii ţărăneşti tipic sălăjene. După ce a învăţat să scrie şi să citească la şcoala din sat, şi-a continuat studiile la Şcoala Normală din Cluj, absolvită în 1952. Sârguinţa, talentul la învăţarea limbilor străine şi răbdarea îi sunt remarcate în vreme ce frecventează cursurile Facultăţii de Filologie a Universităţii din Cluj. Precum povestea Ion Muşlea:

„Când în vara anului 1957, Secţia de istorie literară şi folclor a Institutului de lingvistică din Cluj a avut un post liber de cercetător-stagiar, la recomandarea conferenţiarului Romulus Todoran, a fost angajat tânărul filolog I. Taloş. Date fiind puţinele cursuri de folclor ce se făceau pe atunci la facultate, nu ne puteam aştepta ca noul nostru coleg de colectiv să cunoască imensul material al culegerilor folclorice şi cu atât mai puţin să stăpânească o metodă ştiinţifică. Dar datorită inteligenţei şi persistenţii sale şi, în primii ani, poate că şi sfaturilor şi indicaţiilor mele, I. Taloş a devenit foarte curând un pasionat al cercetării folclorice, începând de la anchetele pe teren şi până la studii foarte serioase.”

Ion Taloş a lucrat la alcătuirea „Bibliografiei folclorice româneşti (1891-1918), apoi i s-a îmcredinţat alcătuirea listei de contribuţii româneşti pentru „Internationale Volkskundlische

Bibliographie”, Bonn (1979-1984). Fundaţia Humboldt i-a oferit în două rânduri câte o bursă de cercetare la Deutsches Volksliedarchiv din Freiburg im Breisgau (1966-1967; 1970-1971). În perioada cât a revenit în ţară, a fost numit secretar ştiinţific al Centrului de ştiinţe Sociale al Filialei Cluj a Academiei Române (1968), apoi a devenit şeful Secţiei de etnografie şi folclor din cadrul aceluiaşi centru (1969-1985). În 1970, şi-a susţinut doctorarul în filologie la Universitatea din Bucureşti, sub conducerea profesorului Mihai Pop, cu teza „Jertfa zidirii în obiceiurile şi legendele europene”. A lucrat ca lector de limba şi literatura română la Universitatea din Köln (1978-1983). În 1985, „în urma unor persecuţii absurde şi necruţătoare”, limitări impuse de politica (anti)culturală a partidului comunist, s-a revoltat şi a ales exilul. Cărţile i-au fost trecute la index şi, până la Revoluţie, cenzorii au vegheat să-i elimine numele din lucrările apărute în România. A devenit profesor asociat şi apoi definitiv la Universitatea din Köln.

După 1989, reuşeşte să-şi împlinească o parte dintre vise. În 1997, publică la Editura „Grai şi Suflet - Cultura Naţională”, corpusul de texte româneşti ale baladei Mănăstirii Argeşului, volum care continuă şi completează monografia „Meşterul Manole. Contribuţie la studiul unei teme de folclor european”, publicat de Editura Minerva în 1973. Este doar jumătate din materialul strâns, poate că acum a sosit şi vremea editării volumului care va cuprinde versiunile europene. În 1997, îi apare „Volksdichtung. Eine Anthologie”, traducerea în germană a antologiei de poezie populară întocmită de Lucian Blaga. Dicţionarul „Gândirea magico-religioasă la români” (2001), volum elaborat între 1991-1995, apoi purtat de la o editură la alta, a apărut mai întâi la Editura Enciclopedică şi abia apoi la Grenoble, cu titlul „Petit dictionnaire de mythologie populaire roumaine” (2002, tradusă din limba germană de Anneliese şi Claude Lecouteux). Un voluminos studiu comparat este „Cununia fraţilor şi Nunta Soarelui. Incestul zădărnicit în folclorul românesc şi universal” (2004), temă prezentă şi în alte balade, precum cele

despre Iovan Iorgovan (Hercule al Cernei) ori Mihai Viteazul. O comunicare prezentată la Academie şi premiată este „Lupta voinicului cu leul. Mit şi iniţiere în folclorul românesc.” Aviz celor care au îndoieli referitoare la existenţa felinelor mari pe teritoriul României: nu departe de Prodăneşti, în peştera din cariera Cuciulat, oamenii primitivi au pictat pe un perete o siluetă leonină. Lista lucrărilor proprii se încheie cu monografia etnologică „Valea Gurghiului”, coordonată împreună cu Ion Muşlea şi Dumitru Pop, editată de Ion Cuceu.

Volumul omagial „Romania Occidentalis - Romania Orientalis” cuprinde 57 de studii semnate de cărturari din mediul universitar, atât din ţară (Alba Iulia, Baia Mare, Bucureşti, Cluj, Iaşi, Sibiu), cât şi din străinătate (Bruxelles, Cadiz, Freiburg, Göttingen, Köln, Padova, Paris, Perugia, Roma, Sevilla, Sorbonne, Torino, Viena).

Despre:
* * * - Romania Occidentalis, Romania Orientalis
Editura Fundaţiei pentru Studii Europene şi Editura Mega, Cluj-Napoca, 2009

Cuvinte regăsite

Dacă unii colegi s-au referit cu precădere la activitatea poetului şi publicistului Viorel Tăutan, am socotit necesar ca, în acest ceas sărbătoresc, să fie amintită şi activitatea pedagogului şi animatorului cultural. Demersul meu de documentarist a fost iniţiat de o surpriză. Am rămas uimit să citesc pe situl autorului (tautan.ro) că a predat limba şi literatura română şi latină la Liceul Teoretic "Ion Agârbiceanu" din Jibou abia după 1990, unde a coordonat şi apariţia revistei elevilor „Cuvinte regăsite". În fapt, absolventul din 1969 al Facultăţii de Filologie de la Universitatea Babeş-Bolyai din Cluj s-a întors imediat ca profesor de franceză în liceul pe care îl absolvise ca primă promoţie în 1961. În întâia monografie a liceului, întocmită ca lucrare de grad didactic de Ion Ivănescu, tânărul dascăl este menţionat la catedra claselor a XII-a A, a XII-a B, a XII-a C şi a XII-a D absolvente în 1970 (şef de promoţie, viitorul senator Teodor Ardelean).

De asemenea, l-am întâlnit pe Viorel Tăutan şi în paginile revistei „Lyceum", nr. 3-4/1971, scoasă de colegul (pe atunci la fel de tânăr) Aurel Păşcuţ, cu sprijinul unui activist entuziast, azi un politolog celebru răsfăţat de televiziuni: Iosif Boda. În 1971 s-au împlinit 10 ani de la întâia absolvire a unor liceeni jibouani. În articolul „Cuvinte pentru prima promoţie", citim: „Am fost treizeci şi cinci. Adolescenţi cu inima arzândă, cu dorinţa de-a fi, cu optimismul propriu acelor ani. Suntem treizeci şi patru. [...] Oomeni în toată puterea cuvântului. Câţi din noi şi-au finalizat aspiraţiile? Câţi au renunţat la visuri în luptă cu realitatea? Pentru câţi mirtul îşi păstrează frunza înverzită? Avem o certitudine exprimată de foştii noştri dascăli. Rămânem în istoria acestui liceu cea mai bună promoţie. Oare pentru că suntem primii? Nu! E un fapt constatat după zece ani, un bilanţ ca atâtea altele, dar pentru

noi, sărbătoresc: un asistent universitar, doisprezece profesori, şase ingineri, doi medici, două farmaciste, trei învăţătoare, trei asistente medicale, funcţionari şi tehnicieni.”

Următoarea monografie, publicată în 2007, la 50 de ani de la înfiinţarea Şcolii Medii din Jibou, ni-l prezintă pe Viorel Tăutan ca diriginte al clasei a XII-a C, promoţia 1972/1973, formată mai ales din fete. Întrucât prima medie din clasă a fost de doar 8,26, premiul I nu s-a acordat. Ca termen de comparaţie, Dana Gabriela Pop, şefa de promoţie, a absolvit cu 9,57. Exigenţa pedagogilor din acele vremuri a devenit legendară şi pare oarecum neverosimilă în zorii noului mileniu, când „zecarii” termină cu zecile.

Sursele citate ne arată că, într-o primă fază, Viorel Tăutan a predat la liceu până în 1975, revenind apoi la catedra de limba şi literatura română/ literatură universală în 1977-1978, 1982-1983, 1990-2007. În paralel, până în 1991, a coordonat activitatea cercului de teatru de la Clubul Copiilor din Jibou, fosta Casă a Pionierilor, unde a format artişti precum Ioan „Puiu” Ardelean, Dana Bonţidean, Călin Mureşan şi Dora Ortelecan.

În 2000, decretat „Anul Eminescu” (150 ani de la naştere), pe vremea când directorul liceului devenise Aurel Păşcuţ, Viorel Tăutan s-a hotărât să reia tradiţia publicistică a şcolii. Eforturile colectivului de iniţiativă din 1998, format din adolescenţii Adela Bujor, Rareş Bujor, Szabó Enikő, Aura Dârjan, Raluca Anton şi Alexandru Temeş, au dus la apariţia „revistei de cultură şi divertisment a elevilor” denumită sugestiv „Cuvinte regăsite”. Ea purta drept motto o sentinţă cinică, judecată a unor vremuri considerate drept „democratice” şi totuşi prea puţin prielnice cultivării plăcerilor intelectuale: „Nimic nu e posibil când totul e posibil.”

Numărul 1 este datat iunie-noiembrie 2000. Toate cele 5 numere editate până la sfârşitul anului 2002 au fost coordonate de Viorel Tăutan. Publicaţia a apărut tipărită, în format A4, cu un număr variabil de pagini: 16 (1/2000), 28 (2/ianuarie-aprilie

2001), 24 (3/probabil toamna anului 2001), 20 (4/mai 2002), 16 (5/decembrie 2002).

În „Argumentul” din apariţia de debut se preciza că publicaţia se adresează cu prioritate elevilor, însă fără a refuza colaborarea dascălilor din şcoală:

„A trebuit să vină un an jubiliar, pentru ca spiritul marelui poet să-şi concentreze energiile dându-ne astfel putere să continuăm ceea ce am început în urmă cu treizeci de ani. Tocmai de aceea am şi botezat noua publicaţie astfel. Ne-am regăsit cuvintele. A mai existat o încercare, acum câţiva ani, nu mulţi, când clasa profesoarei Georgeta Pop edita o mult prea voluminoasă publicaţie pentru a putea rezista în timp. Ne propunem să stimulăm prin activitatea nostră apariţia cu o frecvenţă optimă, o dată la două luni, a revistei, pentru ca toţi cei care sunt încercaţi de morbul creaţiei să şi-l poată exterioriza.”

Începând cu numărul doi, publicaţia a cuprins şi suplimentul „Viaţa noastră, ce facem cu ea?” Rând pe rând, din redacţie au făcut parte liceenii Raluca Anton, Adela Bujor, Alin Hodiş, Alexandru Temeş, Szabó Enikő, Raul Buduşan, Miriam Corina Chiş, Cristina Ciocan, Paula Sighiţean, Alexandrina Bîgi, Anamaria Deac, Linda Hamid, Fehér Timea şi mulţi alţii. O bună parte dintre materialele publicate aici au fost postate pe situl liceului. Curioşii pot răsfoi colecţia completă, predată ca depozit legal, la biblioteca orăşenească.

Viorel Tăutan a semnat rar în paginile acestei reviste şi numai la ocazii festive, precum a fost „botezul” instituţiei de învăţământ, în mai 2002. Să remarcăm aici, în primul rând, articolul „De ce Ion Agârbiceanu?”, unde Aurel Păşcuţ motivează alegerea marelui scriitor drept patron spiritual al liceului, lăcaş de luminare şi educare a tinerei generaţii, aflat peste drum de casa unde au locuit fraţii şi surorile prozatorului. Ceva mai încolo, în paginile 12-13, absolventul din 1961 dialoghează cu inginerul Radu Miclea, un coleg de generaţie strămutat ca şef la Direcţia Ape din municipiul Slobozia, după un parcurs destul de „brownian”, care l-a purtat prin diferitele colţuri ale ţării.

După pensionare, Viorel Tăutan a continuat să predea la liceele din Hida, Cehu Silvaniei şi Crasna. Chiar dacă n-a reuşit să entuziasmeze „generaţia SMS”, s-a împrietenit cu profesorul Hari László, traducătorul antologiei de autor „Poezii”/„Versek” (2012), din care am ales, în chip de concluzie, următoarele versuri: „Sunt ceea ce nu sunt - gândesc/ ce nu vreau să gândesc în proximitatea durerii,/ decupez cuvinte din marmora pântecului/ pentru un viitor discurs despre durere// Doamne, nu am fost nicicând destul de/ puternic în credinţă, şi iată n-am reuşit/ să-mpac paharul prea-plin cu ură/ şi nici să-mi exilez întreaga iubire!// Cum să mai cred în sunete şi în culori?” (Cum să mai cred)

Cât de multe pot fi regăsite în doar câteva cuvinte!

Apărut în:
Supliment Caiete Silvane Viorel Tăutan, *2013*

Meseşul, dacii şi get-begeţii

Cuvântul „get-beget” nu are nimic de-a face cu antica populaţie tracică de la nord de Dunăre, despre care poetul Ovidius spunea că este mai sălbatică decât lupii cei cruzi, ci provine din limba turcă, cu sensul de: „cu o origine certificată, existent din moşi-strămoşi”. E un termen cât se poate de potrivit când dorim să persiflăm teoriile istorice trase de păr, precum este cea repusă în discuţie de Napoleon Săvescu, care declară că n-ar fi urmaşul Romei, ci romanii ar fi urmaşii „noştri”, iar limba protodacă ar fi strămoaşa tuturor celorlalte graiuri europene. În replică, să facem o excursie la mare în secolul I d.Hr. şi să remarcăm faptul că autorul „Tristelor” şi „Ponticelor”, aristocratul exilat de împăratul Augustus la Tomis, pe malul Pontului Euxin, a învăţat cu greu graiul localnicilor, ceea ce arată că latina şi limba getă nu prea semănau între ele.

Teoriile „get-begete” au o istorie lungă şi plină de învăţăminte. Primul care a luat-o pe arătură a fost grămăticul ostrogot Iordanes din Moesia. El a trăit în prima jumătate a secolului al VI-lea d. Hr. şi a scris o istorie a goţilor, intitulată „Getica”, deoarece - greşeala unuia, folosul altuia - şi-a confundat moşii cu băştinaşii dobrogeni. Despre originalul autor nu se ştiu prea multe, iar puţinele referiri biografice din lucrare prezintă aspecte contradictorii. Mama sa a fost alană, iar bunicul şi tatăl său au slujit vreme îndelungată căpeteniile militare din acest trib, ceea ce a pus sub semnul întrebării însăşi originea sa gotică. Important este că presupusul episcop de Crotona s-a considerat înrudit cu populaţia de peste Istru şi astfel a transmis involuntar o serie de informaţii despre ea.

În 11 martie 1985, Mihail Gorbaciov a fost ales Secretar General al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice. El a iniţiat o

serie de reforme prea puţin apreciate de liderii comunişti „încremeniţi în proiect”. Iritat de „vântul schimbării”, Nicolae Ceauşescu a apreciat (greşit) că exacerbarea naţionalismului ar fi o metodă ofensivă valabilă împotriva glasnostului şi perestroicăi, aşa că a dispus în 1986 republicarea cărţii lui Nicolae Densuşianu, „Dacia preistorică”. Nu era vorba numai despre reafirmarea drepturilor româneşti asupra insulei Leuce (Albe), mormântul eroului Ahile, cunoscută azi ca Insula Şerpilor, cât mai ales despre zăcămintele submarine de petrol din regiune, uşor de exploatat cu ajutorul platformelor de foraj şi lesne de prelucrat în combinatul de la Midia-Năvodari.

Pentru cineva pasionat de studiile folclorice, de miturile şi legendele româneşti, „Dacia preistorică” (1913) este o compilaţie extraordinară, numărând aproape 1200 de pagini. Ea a fost alcătuită în special pe baza răspunsurilor primite de la învăţătorii care au completat „Chestionarul istoric” (1895), corpus voluminos de texte, încă nepublicat integral. Densuşianu a crezut că creaţiile populare pot fi folosite să susţină ipoteza (socotită ca şovină de academicianul Alexandru D. Xenopol) că toate civilizaţiile europene sunt urmaşele pelasgilor, un fel de super-atlanţi continentali. Ca să-l cităm pe Vasile Pârvan, acest „roman fantastic”, „plin de mitologie şi de filologie absurdă”, a deşteptat la apariţia sa „o admiraţie şi un entuziasm nemărginit printre diletanţii români în arheologie”.

Medicul Napoleon Săvescu şi romancierul sălăjean Artemiu Vanca sunt numai doi dintre contemporanii care şi-au propus să popularizeze cu entuziasm ideile lansate de fostul arhivar al Academiei Române. Primul trăieşte în America şi organizează an de an congrese de dacologie. Cu cel de-al doilea ne-am întâlnit recent în mai multe rânduri, iar anul acesta a lansat un roman, al treilea din „Ciclul comorilor”, cu acţiunea în Zalăul anilor 1948-1949. Eroul principal este Cornel Straja, băiatul învăţătorului din „Valea Banului” (un travesti livresc pentru Bănişorul învecinat cu Marin, Peceiu şi Cizer, localităţi amintite în carte cu numele lor real). Autorul însuşi este copilul unor dascăli nevoiţi să se

refugieze după Al Doilea Dictat de la Viena, deoarece au refuzat să depună jurământul de credinţă faţă de noile autorităţi. La dispariţia lui Adrian Păunescu, presa sălăjeană, preocupată de cele aproape 4 milioane de euro disputate de moştenitori, a scăpat momentul să reamintească faptul că, până în septembrie 1940, părinţii poetului au fost învăţători în satul Solona, comuna Surduc şi, de asemenea, au ales calea refugiului.

„Comoara din Dealul Magiarului” (2009) este primul volum din trilogia publicată la Editura Contrast din Bucureşti. Artemiu Vanca precizează în subtitlu: „Carte de aventuri pentru copiii între 7 şi 70 de ani”. După întoarcerea din refugiu, în vara anului 1947, „domnişorul Corneluş” şi prietenul său Ştefan, zis „Deşteptul”, se plictisesc în timpul liturghiei oficiate de părintele Recaş, poreclit „Popa Baston” şi se refugiază în strana cantorului Vasile, unde răsfoiesc în joacă un Penticostar tipărit în 1743 la Bucureşti. Aici găsesc o notaţie a părintelui Ioan Munteanu despre săpăturile efectuate în 1875 pentru descoperirea unui tezaur bisericesc ascuns în localitate. De altfel, comoara este amintită şi în „Schiţa monografică a Sălajului” de Dionisie Stoica şi Ioan Lazăr (ASTRA, Şimleu Silvaniei, 1908): „În Bănişor este un deal numit Magiar, despre care poporul spune că, pe timpul dominaţiei turcilor, aici a îngropat Capitlul Romano-Catolic din Oradea Mare o parte din avere în buţi pline cu aur şi argint. La anul 1875 s-au făcut săpături, cu concesiune de la comitat, dar fără rezultat.” Cornel, zis „Şeful”, decide s-o caute împreună cu Ştefan şi cu ceilalţi doi prieteni ai lor: Mihai, zis „Păcală” şi Andrei, poreclit „Moşul”. Pentru a preveni confuziile, este bine să verificaţi în monografia lui Petri Mór, dealul nu este al Maghiarului, ci al Majarului (Mázsár), nume pronunţat ca Magiar de către localnici. Ştefan este un băiat deosebit de capabil, însă orfan de tată, prin urmare n-are resursele materiale să-şi continue studiile la liceu, aşa că băieţii îşi propun să găsească aurul ca să-l ajute. Din păcate, reuşesc doar să se umple de purici, de râie şi să ridice în picioare întregul sat în noaptea de Sfântul Ilie.

Continuarea, „Secretul comorii” (2010), este cel mai bine scris volum din serie. Artemiu Vanca are ce povesti şi ştie cum s-o facă, naraţiunile sale au ritm şi captivează cititorul dornic să participe la evenimente ieşite din comun. Dacă în prima parte, personajele nu aveau încă o voce proprie, aici ele încep să capete personalităţi distincte şi să-şi deruleze propriile poveşti. Hungarofobia autorului se domoleşte (da, se poate verifica pe internet, văcuţele, deşi sunt paricopitate, pot fi potcovite cu nişte fiare speciale, după imobilizarea lor într-un dispozitiv numit „caladău”), iar Cornel se împrieteneşte cu Pişta-baci, ghidul din cetatea lui Báthory. Cum Ştefan rămâne acasă, în aşteptarea unei burse orădene, oferite de episcopia greco-catolică, la liceul din Şimleu se înscriu numai ceilalţi „trei muşchetari”. Viaţa de boboc din anul şcolar 1947-1948 este povestită cu mult umor, iar originalele anecdote relatate sunt la nivelul valoric al celor din „Cişmigiu & Comp.” de Grigore Băjenaru. În contrapondere, intervin o serie de evenimente tragice: liderii ţărănişti sunt arestaţi, li se intentează proces, poliţia îi arestează pe elevii simpatizanţi, vacanţa de Crăciun devine „vacanţa de iarnă”, regele Mihai abdică, statul comunist naţionalizează fabricile, se dă o nouă lege a învăţământului, este interzis cultul greco-catolic. Dozajul luminilor şi umbrelor este perfect, lumea sclipitoare a adolescenţei trăite intens este înfăţişată în paralel cu agonia epocii „partidelor istorice” şi începutul dictaturii proletare. Deranjează doar episodul reluat periodic, dezvoltat pe parcurs, dedicat dragostei ascunse dintre Elisabeta Báthory şi haiducul Pătru Mantu, din care ar fi rezultat o fată, Anastasia. Cum însă „contesa sângeroasă” a trăit între 1560 şi 1614, iar eroul de baladă (1893-1924) călătorea cu trenul şi cu automobilul, iubirea lor ar fi fost una absolut anacronică.

„Comorile de sub Meseş” (2011) şi-a propus să încheie ciclul epic, dar nu face decât să continue povestea până în punctul când universul postbelic colapsează sub presiunea vremurilor. În august 1948, liceul din Şimleu a fost desfiinţat, astfel încât elevii au avut posibilitatea să se transfere fie la Zalău, fie la Carei (da, pe atunci

judeţul Sălaj cuprindea şi Careii Mari, şi Tăşnadul, şi Valea lui Mihai). Tustrei „şimleuanii” (Cornel, Mihai şi Andrei) aleg Zalăul. Datorită desfiinţării şcolilor confesionale, ghinionistul Ştefan pierde posibilitatea de a pleca la Oradea, dar se înscrie la şcoala din Crasna. La recomandarea profesorului Niculeanu, Cornel Straja îl caută pe istoricul Eugen Miclea, un pedagog erudit, pe cale să se pensioneze. Totodată, la înmormântarea unui coleg decedat într-un accident de maşină, îl cunoaşte pe învăţătorul Liviu Mureşan din Moigrad, promotorul entuziast al teoriilor lui Nicolae Densuşianu. Marele invizibil este omul de cultură Leontin Ghergariu, fostul director al Liceului de băieţi, mutat între timp la Cluj. Vorbim despre un autor deja interzis în 1948, a cărui monografie zălăuană fusese trecută pe lista „cărţilor arestate”. Recuperat ulterior, după anii '70, ne-am fi bucurat dacă Artemiu Vanca i-ar fi citit „Raportul despre săpăturile arheologice efectuate la Moigrad” (Acta Mvsei Porolissensis IV, 1980). În verile anilor 1939 şi 1940, în tabăra de pe dealul Pomet s-au adunat învăţătorii jibouani şi cu detaşamentele de străjeri (organizaţia de copii a partidului legionar, un fel de hitler-jugend românesc). Arheologii amatori au descoperit drumul roman, au identificat urme de construcţii, au stabilit traseul fortificaţiilor şi au găsit diferite vestigii mărunte: monede, geme, fibule etc.

Revenind la „Comorile de sub Meseş”, Cornel s-a împrietenit cu Ioan Doboş, zis Nucu, şi în vacanţa de Paşti (scuzaţi, „vacanţa de primăvară”) au vizitat regiunea unde cândva s-a întins fostul municipiu roman Porolissum. Ghidaţi de „Împăratul Traian” (paznicul de la ruine) şi de dascălul din localitate, cei doi copii au trecut printr-o serie de aventuri şi au nimerit peste nişte jefuitori de morminte, care găsiseră un vas cu monede şi două brăţări din aur masiv. Dar nou-înfiinţata Securitate a prins de veste, a intrat pe fir, i-a arestat şi i-a interogat pe toţi martorii (inclusiv pe cei minori). Învăţătorul din Moigrad a fost declarat duşman al poporului şi trimis la închisoarea din Sighetu Marmaţiei, unde a şi pierit.

Şi tatăl lui Cornel a avut parte de necazuri. Aflându-se că pe vremuri a făcut parte dintre legionari, chiar dacă n-a comis nici o fărădelege şi nici n-a participat la rebeliunea „zăltaţilor”, el a fost exclus din rândurile Partidului Muncitoresc Român şi pus să-i convingă pe credincioşii greco-catolici din sat să treacă de bună-voie la confesiunea ortodoxă. În mod interesant, în ultima parte, romanul se transformă pe nesimţite într-un fel de jurnal al terorii, acţiunea este înlocuită printr-o sumă de însemnări laconice. Cortina este trasă brusc, lăsând cititorul în pragul celor mai întunecate evenimente din istoria ţării: anularea libertăţilor cetăţeneşti, începerea lucrărilor la canalul Dunăre-Marea Neagră, înfiinţarea primei gospodării agricole.

Prin scrierile sale, Artemiu Vanca oferă cititorilor de pretutindeni un nou spaţiu de explorat: Ţara Silvaniei, cu pornire din „Valea Banului”. Şi, cum ban la ban trage, când averile se înmulţesc şi sunt ascunse în locuri nebănuite, comorile stârnesc interesul tinerilor, dornici să dezlege enigme şi să refacă traseul parcurs de eroii din vechime. Toate naraţiunile destinate vârstei imberbe au o singură finalitate: cunoaşterea de sine. Dincolo de teoriile „get-begete”, „bune” doar pentru manipulările în scopuri politice, aflarea propriei identităţi rămâne câştigul real al fiecărui participant la aventură.

Despre:
Artemiu Vanca - Comorile de sub Meseş
Editura Contrast, Bucureşti, 2011

Apărut în:
Caiete Silvane *nr. 78 / iulie 2011, pag. 18-19*

O monografie policromă

Monografia „Răstolţu Deşert - satul dintre dealuri” de Gavril Vlaicu a apărut în anii de început ai civilizaţiei digitale. În vreme ce generaţia de liceeni crescută cu www.referate.ro îşi încheie studiile universitare cu lucrări de licenţă cumpărate de-a gata, iar apoi încep să caute şi ceva cu care să-şi ia doctoratul, iată că există şi oameni care se apleacă asupra cărţilor, le răsfoiesc îndelung, caută cu răbdare amănunte legate despre un anumit subiect, discută cu alţii informaţiile găsite, parcurg poticnişurile lungului drum de la idee la apariţia editorială.

Iniţial, geneza cărticelei îngrijite de Editura Silvania din Zalău a fost planificată să se încheie în vara anului 2006. Apariţia ei a fost grăbită de marea sărbătoare a satului, târnosirea bisericii noi, de zid, eveniment organizat la sfârşitul lunii iunie 2005. Ea a constituit o bucurie şi un prilej de mândrie pentru localnici, chiar şi în această formă incompletă şi necizelată, fiind prima lucrare monografică dedicată „pustanilor” - locuitorilor din Pustă.

În fapt, până ca „europenismul să contamineze spiritul locului”, Răstolţu Deşert trebuie să supravieţuiască. Dacă România postrevoluţionară a pierdut un milion şi jumătate de locuitori de la un recensământ la altul, fenomenul de părăsire a satelor a început încă pe vremea lui Ceauşescu, când, în urma colectivizării, ţăranii au rămas fără pământ şi au plecat să lucreze pe şantiere. Ca urmare a depopulării, numărul de copii din sat a scăzut încă atunci, şcoala gimnazială a fost desfiinţată, iar autorul a ajuns ca la nici 18 ani să devină „profesor suplinitor”, pus să-i înveţe ştiinţele naturii pe micii şcolari din Pustă. Ulterior a intrat în politică şi a ajuns într-o vreme chiar consilier judeţean, dar, în mod înţelept, monografistul ne povesteşte prea puţin despre sine, pentru că centrul de interes al scrierii rămâne fixat pe satul natal.

Dincolo de urcuşurile şi lunecuşurile din carieră, Gavril Vlaicu este în primul rând un povestitor popular, un narator care nu şi-a propus să scrie o lucrare academică, ci să surprindă în întâmplări hazlii şi poveşti fantastice felul de a fi şi credinţele consătenilor. Trecând peste date şi cifre, peste însemnările etnografice despre obiceiurile de nuntă, despre felul de construcţie al caselor, viaţa satului transpare în bogata anecdotică strecurată printre regionalismele sau expresiile înghesuite în liste. Când doi puştani se întâlnesc, unul îl întreabă obligatoriu pe celălalt: „Ce faci?”. Dacă omul merge la sapă sau la coasă, răspunsul va fi: „Ia am scos sapa/coasa asta să se înveţe cu lumea”. Iar dacă are de arat: „Mă duc să întorc pământul pe cealaltă faţă, să văd cum îi acolo.”

„Satul dintre dealuri” descrie o lume îngrămădită la confluenţa a trei pâraie, când cu vadurile seci, când cu ape atotpotopitoare, unde nu-i om cel care n-a crescut cel puţin un copil, n-a ridicat o casă şi n-a sădit un pom. Gavril Vlaicu a trecut cu succes toate aceste probe tradiţionale şi a avut curajul să încerce ceva în plus: să scrie o carte.

Despre:
Gavril Vlaicu - Răstolţu Deşert, satul dintre dealuri
Editura Silvania, Zalău, 2005

Apărut în:
Graiul Sălajului

Finiş enciclopedic sălăjean

Editura Kriterion a publicat ultimul/ultimele volume (V/1: S-Sz; V/2: T-Zs) ale „Dicţionarului literar al maghiarilor din România” (Romániai Magyar Irodalmi Lexikon). Ele au apărut începând din 1981. Primele patru volume (I: A-F, II: G-Ke, III: Kh-M; IV: N-R) au devenit un bun public şi pot fi accesate on-line sau descărcate în diferite formate de pe situl Bibliotecii Electronice Maghiare (Magyar Elektronikus Könyvtár).

Din păcate, Sălajul şi principalele centre culturale din regiune au nume ce încep toate cu litere aflate în coada alfabetului maghiar, aşa că definitivarea importantului proiect referenţial constituie un motiv de bucurie.

În sfârşit, curioşii pot afla informaţii despre trecutul cultural al Sălajului (Szilágyság), Şimleului Silvaniei (Szilágy-Somlyó) şi Zalăului (Zilah). Chiar dacă lipseşte un articol despre Jibou (magh.: Zsibó), deşi pe la castelul de acolo au trecut, cu excepţia lui Jókai şi Petőfi, toată floarea literaturii clasice maghiare, există un articol consistent de patru pagini despre moştenirea spirituală, politică şi literară lăsată de familia Wesselényi.

De asemenea, Cetatea Cehului (Szilágycseh) a fost ignorată, deşi în volumele precedente au fost amintiţi naturalista Kiss-Bitay Éva, economistul Molnár Miklós, biologul Nagy-Tóth Ferenc etc. Îi putem adăuga pe pedagogul Boér Miklós, preotul Fábián Dániel, poeta Oláh V. Margit, compozitorul Paladi János, artista plastică Váncza Edith ş.a. Ehei, în urmă cu o sută de ani, Petri Mór a avut ce povesti zeci de pagini despre această fortăreaţă greu încercată, „asediată ori de câte ori curţii vieneze nu-i plăcea vreun principe ardelean.”

Despre:
* * * - Romániai Magyar Irodalmi Lexikon, V/1: S-Sz; V/2: T-Zs
Societatea Muzeului Ardelean; Editura Kriterion, Cluj-Napoca, 2010

Apărut în:
Caiete Silvane *nr.76 / mai 2011, pag. 46*

Lecturi la lumina lanternelor

După modelul muzeelor, de vreo doi-trei ani, bibliotecilor româneşti au început să organizeze „Nopţi albe”, când instituţia este deschisă până noaptea târziu, se organizează diferite expoziţii, sunt invitaţi artişti, poeţi, scriitori, actori de marcă, uneori însuşi publicul ţine să se dea în spectacol. De unde pui că e o perioadă de graţie, când cititorii se pot înscrie fără taxe, iar restanţierii sunt iertaţi de amenzi dacă înapoiază cărţile uitate, neaduse la termen. „Insomniacii la bibliotecă” reprezintă o ieşire din cotidian, din activităţile de rutină, oferă o ocazie de a atrage atenţia asupra unei instituţii atât de folositoare comunităţii, dar de care lumea îşi aminte doar în clipele de mare ananghie.

Drept o zi reprezentativă, a fost aleasă sărbătoarea Sfântului Mare Mucenic Gheorghe. Ideea n-a provenit de la victoria asupra balaurului analfabetismului, domeniu în care ocupăm locul fruntaş în Europa, ci ne-a fost servită pe tavă de englezi şi de spanioli. În 23 aprilie 1564 s-a născut, iar apoi în 23 aprilie 1616 a murit William Shakespeare. Cu o zi înainte, 22 aprilie 1616, s-a stins Miguel de Cervantes Saavedra. În aceste două ţări, de Sfântul Gheorghe, librarii au început să organizeze târguri de carte („book fair” în engleză, „feria del libro” în spaniolă), când ofereau marfa cu reduceri tentante. Încetul cu încetul, „Sărbătoarea cărţii” i-a cuprins pe toţi cei interesaţi, producători sau consumatori şi s-a transformat în „Serbarea lecturii”, „Ziua bibliotecarilor” sau „Nedeia anticariatelor”.

Anul acesta, Maria Gîrboan, bibliotecara de la „Centrul de Documentare şi Informare” al Şcolii Gimnaziale „Lucian Blaga” din Jibou, a avut ideea să lanseze tema „Fantasticul la lumina lanternelor”. Participanţii s-au adunat pe înserate, fiecare cu lanterna proprie. Au fost invitaţi foştii elevi Daniel Coste şi

George Stana, precum şi subsemnatul, cu toţii pasionaţi de literatura fantastică, dar savoarea manifestării au dat-o elevii din clasele de gimnaziu, de la cei mai mici, din clasa a V-a, până la adolescenţii dintr-a opta, gata să plece la liceu. Ei au venit fiecare cu câte o povestire şi, în vreme ce au purtat spotul de lumină de la un capăt la celălalt al paginii, urmărind şirul cuvintelor, ne-au amuzat sau ne-au îngrozit cu diferitele întâmplări. Am ascultat scufundaţi în semiîntuneric aventuri terifiante, poveşti cu Feţi Frumoşi, coşmaruri dătătoare de fiori, istorioare din Lumea Virtuală, excapade onirice, întâlniri cu fantome, situaţii salvate în mod miraculos de zâne, ba chiar şi vreo două naraţiuni horror, pline de creaturi scârboase şi cu mult sânge împroşcat pe pereţi. Ba nu, sângele şuvoi era dintr-o poveste cu un joc video. Brrr!

Au fost prezenţi şi mulţi dintre dascălii şcolii, în special de la catedra de limbi: doamnele profesoare Moga Rodica, Chira Liana, Ilieş Mirela, Gog Emanuela, Coste Daniela, domnii profesori Stejerean Nicu, Turc Emanuel, Coste Gheorghe. Manifestarea a oferit prilejul interpretării scenetei „Pantofii îndrăgostiţi” de către un grup eterogen de elevi francofoni. Ei s-au pregătit în mod special pentru spectacol, desenându-şi diferite expresii pe feţe, aşa că putem contabiliza şi un atelier de „body painting” la suma reuşitelor.

Gândindu-mă la semnificaţia de odinioară a sărbătorii, în scurta mea intervenţie m-am referit la dragoni şi la balaurologie, ştiinţă inventată de marele Cerebron Emtadratus, profesorul celor două hipergenii cibernetice Trurl şi Clapauţius. După cum bine se ştie, balauri nu există, dar felul în care ei nu există a fost clasificat la Şcoala Neantică Superioară după probabilitatea lor de apariţie. Dragonii apar doar în poveşti şi în vise? Poftim Imaginarii! Există zero şanse să-i întâlnim? Iată categoria Nuliştilor. Probabilitatea unui asemenea eveniment e negativă? Uite şi Negativii. Cine a citit „Ciberiada” lui Stanislaw Lem, şi-a adus aminte de toate întâmplările năstruşnice din „Expediţia a treia”. Cine nu, poate împrumuta cartea de la bibliotecă. Merită!

Când întunericul a devenit deplin, a apărut însuşi Edgar Allan Poe în persoana elevului Cătălin Horvath. El ne-a oferit comparaţia cu o capodoperă terifiantă, după care n-a rămas decât să revenim la realitate (tot la lumina lanternelor), să atacăm fursecurile şi sticlele cu cola.

În semnalarea trimisă presei, profesorii Liana Chira şi Iosif Daróczi scriau: „Obiectivul principal al activităţii a fost atragerea copiilor spre lectură, revigorarea dorinţei de a citi, de a evada din lumea reală în cea a imaginarului, unde totul este posibil, descoperind farmecul lecturii la lumina lanternelor.” Dar partea cea mai frumoasă a fost la ieşirea din şcoală, când, după trecerea prin poartă, s-a răspândit în oraş un grup vesel de licurici purtători de luminiţe, dornici să continue acasă Sărbătoarea Cărţii. Dacă aţi pierdut-o, să fiţi atenţi la anul. Noaptea de Sângeorz oricum e una magică.

Apărut în:
Prăvălia Culturală *nr.34 / mai 2013*

Cuprins